

Xavier Antich
«El paper polític de la cultura
és que fa de polis, fa comunitat, aglutina»

Una conversa amb Josep Bargalló

EINES 13

Aureli Argemí
Albert Castellanos
Gemma Calvet
Àlex Gutiérrez
Guillem López-Casasnovas
Matthew Flinders
Antoni Lladó
Marina Llansana
Nelson Mandela
Salvador Martí
Àngels Martínez Castells
Toni Mollà
Bienve Moya
Isona Passola
Stefano Puddu
Oriol Puig
Enric Pujol
Antoni Segura
Anna Simó
Vidal Vidal
Bernhard Wessels

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

President

Joan Ridao

Vicepresidenta

Isabel Nonell

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Alba Castellví

Marina Llansana

Eduard López

Carmel Mòdol

Anna Simó

Victor Torres

Administració

Joan Almacellas

**Arxiu,
Biblioteca
i Documentació**

Natàlia Lara

Maria Fontelles

**Secció
d'Estudis
Històrics**

Àngel Ramos

**Secció
d'Estudis
Polítics**

Arnau Albert

**Secció
d'Estudis
Socioeconòmics**

Bàrbara Lligadas

EINES

13

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Agraïments

Santi Bracons
Marcel Coderch
Glòria Comellas
Sergi Figueres
Josep Ginesta
Àngels Guimerà
Alberto López Bargados
Carmen Mingo
David Minoves
Lia Reinoso
Eduard Soler
Jordi Tomàs
Mar Vila
Aleix Villatoro
Rafael Xambó

Projecte

gràfic

Suki design

Impressió

Comercial Gràfica Anmar
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Correcció lingüística

Dolça Albert
Anna Guerra
Xavi Sanz

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
jalmacellas@irla.cat

Aquesta revista ha rebut un ajut de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas per la seva difusió a biblioteques, centres culturals i universitats de l'Estat espanyol per a tots els números editats l'any 2010

Sumari

- 5 **PORTAL**
Cultura i política
Marina Llansana
- 6 **INCORRECTE**
Regulem la prostitució.
D'explotades a ciutadanes
Anna Simó
- 8 **REPTES**
Nous experiments amb la veritat:
el decreixement
Stefano Puddu
- 10 **VOLTA EL MÓN...**
Discriminar,
«enough is enough»
Gemma Calvet
- 12 **...I TORNA AL BORN**
Va passar i jo hi era
Vidal Vidal
- 14 **NYERROS I CADELLS**
Copagament sanitari:
perspectives contraposades
per salvar l'estat del benestar
Guillem López-Casasnovas
Àngels Martínez Castells
- 16 **ELECCIONS**
Suècia: aval a un reajustament
moderat de l'estat del benestar
Antoni Segura
- 19 **CONNEXIONS**
Qüestions de cultura,
qüestió de cultures
Bienve Moya
- 27 **Cultura i mitjans, el tàndem forçós**
Àlex Gutiérrez
- 33 **Fer de la cultura un motor econòmic:**
quatre regles e-mentals
Antoni Lladó

39 **Entorn general i mercat interior
als Països Catalans**

Toni Mollà

49 **NAVEGADOR**

Berlín, simfonia d'una gran ciutat

Oriol Puig

55 **FÒRUM**

Xavier Antich:

**«El paper polític de la cultura és
que fa polis, fa comunitat, aglutina»**

Una conversa amb Josep Bargalló

69 **VARIABLES**

**Què hi ha de cert en la tesi
de la fi de la socialdemocràcia?**

Bernhard Wessels

99 **FULL DE CÀLCUL**

**Deu raons per superar la crisi
amb independència**

Albert Castellanos

109 **ARXIU**

Jaume Vicens Vives

i Ferran Soldevila:

Afinitats i divergències

Enric Pujol

117 **EXPLORADOR**

Nicaragua, nicaragüita...

Salvador Martí

125 **FINESTRA**

En defensa de la política.

Matthew Flinders

144 **CLÀSSIC**

Nelson Mandela:

**«No estic preparat per vendre el dret
de naixement d'un poble a ser lliure»**

146 **TRIBUT**

**Le nazioni proibite,
de Sergio Salvi**

Aureli Argemí

148 **FILMOTECA**

Pa negre,

d'Agustí Villaronga

Isona Passola

150 **PUNT DE LLIBRES**

PORTAL

Cultura i política

La cultura catalana ha viscut els darrers segles amb una greu anomalia: no tenir un estat al darre-re que la recolzi, la impulsi i la promogui, com fan tots els estats amb les seves cultures. I tot, amb el problema afegit que suposa estar administrati-vament dividida en quatre estats diferents i, dins d'aquests, fragmentada per fronteres autonòmi-ques.

Aquesta situació dificulta qualsevol estratègia comuna en les polítiques culturals dels diferents governs que se n'ocupen —o que haurien de fer-ho. Qui més ho ha fet ha estat la Generalitat de Catalunya que, tot just en aquest darrer període legislatiu, ha començat a treballar des de la con-cepció territorial àmplia de la cultura catalana: els Països Catalans, partint de la idea de la construc-ció de l'Espai Català de Cultura i Comunicació. No fer-ho així era incompreensible tant des del punt de vista cultural com des del nacional i l'econò-mic; la cultura catalana té un mercat potencial de catorze milions de consumidors. No s'entendria que cap estratègia comercial descartés d'entrada, i per una raó de fronteres politicoadministratives, set milions de clients potencials. I menys en un context de crisi econòmica on s'ha demostrat que aquesta impacta en les indústries culturals molt menys que en altres sectors. En aquest tema, els governs van un pas enrere i és habitual que no reconeixin el valor econòmic de la cultura en els seus pressupostos. Catalunya no n'és una excep-ció i, tot i que el pressupost del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació ha augmentat en els darrers anys, suposa un insuficient 1% del

total del pressupost de la Generalitat, una xifra que s'ha de corregir de manera urgent si es volen fer polítiques reals de suport a la indústria, al pa-trimoni i als creadors.

Si bé en matèria pressupostària Catalunya no és un exemple, sí que ho ha estat en un altre dels debats vius a nivell europeu: la desgovernamen-talització de la cultura. Amb l'aprovació del Con-sell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) el 2008, Catalunya es convertia en el primer país del sud d'Europa amb un *Arts Council*. No és ha-bitual que els governs assumeixin la pèrdua d'una part del poder en polítiques culturals en favor d'un òrgan no sotmès a les dinàmiques de partits i als calendaris electorals.

S'ha avançat molt, doncs, pel que fa a la relació entre el Govern i els creadors. Però hi ha d'altres binomis pendents de resoldre: el binomi cultura - mitjans de comunicació, que, tot i que es neces-siten recíprocament, no s'ajuden gaire; el binomi cultura - educació, perquè l'alumnat es formi en el gust cultural i pugui accedir al consum cultural de qualitat; i també el binomi Barcelona —on tenen lloc les principals manifestacions culturals i on es concentren els grans equipaments— i la resta del país, perquè els ciutadans tinguin garantits els seus drets culturals visquin on visquin. Conflictes en l'àmbit de la cultura que només la política, la bona política, pot resoldre. ◀

Marina Llansana
Vicesecretària general d'Acció Sectorial i Programes d'Esquerra
mllansana@esquerra.cat

Anna Simó
Portaveu d'Esquerra al Parlament de Catalunya
anna.simo@parlament.cat

Regulem la prostitució. D'explotades a ciutadanes

Hi ha temes que es van reescalfant periòdicament que són objecte de debats encesos amb els drets per bandera i que després tornen a l'oblit públic i mantenen l'statu quo sense resoldre's. Un d'ells és el de la prostitució i si cal abolir-la, regular-la o prohibir-la, com s'aposta des d'alguns mitjans que, paradoxalment, tenen pàgines de contactes. Aixecant el lema benintencionat de «la prostitució no és feina, és esclavatge sexual», agitant la bandera de la correcció política, fent una aproximació al tema en termes morals negatius i bloquejant qualsevol intent de regular el treball sexual remunerat s'acaba perpetuant una al·legalitat (de facto) còmoda, que a qui no beneficia és a les que l'exerceixen. En dret positiu, tot allò que no es prohibeix explícitament es permet implícitament. I a l'Estat espanyol no es prohibeix l'intercanvi de sexe per diners, però podem permetre'l sense regular-lo?

Em vull centrar en la prostitució exercida per dones (i, entre aquestes, cada cop són més majoritàries les extracomunitàries, la qual cosa complica encara més el seu accés a drets socials i laborals) i vull començar llançant un seguit de preguntes de difícil desenvolupament en un text, per força, breu. El Parlament Europeu va dictar el 1986 la Resolució sobre la Violència contra la Dona, en què estableix que els governs haurien d'adoptar mesures per garantir els drets de ciutadania de les prostitutes per protegir la seva independència, la seva salut i la seva seguretat. Deixar-ho com està a l'Estat espanyol, per activa o per passiva, és la resposta? Si no es veu, deixa d'existir, la prostitució? A qui convé fer invisible el treball sexual? Ara, es vulneren o es protegeixen els drets de les dones que l'exerceixen? Es vulneren o es protegeixen els drets de les dones, regulant-la —amb matisos diferents— com a Alemanya o Holanda? Es vulneren o es protegeixen els drets de les dones, abolint-la, com a França? Es vulneren o es protegeixen els drets de les dones, prohibint-la, com a Suècia?

Determinats sectors de l'esquerra i del feminisme diuen que podríem equivocar-nos si regulem el treball sexual remunerat; però si no actuem, segur que ens estem equivocant

Pensem en global, integralment, els pros i els contres de cada opció i les mesures que l'han d'acompanyar i, sobretot, pensem des de l'òptica de les dones que l'exerceixen. Sense dogmes, sense hipocresies, sobre els efectes d'actuar en una determinada línia. Però actuem.

Pensem en les condicions en què es viu des de l'economia submergida i a qui beneficia si es perpetua. Parlem d'en quines condicions exerceixen la prostitució i quin és el grau de protecció de la seva autonomia i dels seus drets: com més amagades i dependents d'intermediaris, menys drets i més explotació. Combatem durament el delictes de la tracta de persones, és clar!, però això no forma part de la regulació del treball sexual sinó de la persecució d'un delictes; i pensem que en una situació d'abolició o de prohibició no es redueix ni s'elimina la tracta de persones; preguntem-nos, si no, què s'hi ha guanyat en què les dones que exercien la prostitució a Suècia hagin passat a exercir en els estats limítrofs o en vaixells en aigües pròximes no sotmeses a la llei sueca. Discutim de si la voluntarietat de les dones que l'exerceixen és real o és una fal·làcia, però no ho utilitzem com a únic argument per blindar un debat i no actuar. Parlem d'igualtat d'oportunitats,

sí, i també d'anar i actuar sobre les causes. Parlem de qui discrimina més, qui vol regular i garantir drets laborals i socials en una situació de no penalització legal —però també de no regulació— o qui prohibeix l'exercici de la prostitució sense més mesures efectives.

Des de Catalunya podem regular el treball sexual remunerat? Sí, i ho hem de fer considerant-lo una activitat laboral i reconeixent a les prostitutes els mateixos drets i la mateixa protecció social i jurídica que a la resta de treballadors i treballadores. Hem de regular una part de drets laborals i econòmics (formació per capacitar a les treballadores sexuals per a altres sortides laborals; foment de l'autoocupació o treball en règim cooperatiu sense intermediaris, que permeti establir condicions i preus a la dona, un treball per compte propi amb una relació jurídica civil formalitzada a través d'un contracte de serveis amb el client). Hem de regular drets socials (evitar la victimització i l'estigmatització i fomentar la seva participació individual i col·lectiva en les decisions que les afectin; impulsar la mediació comunitària; ajudar a disposar de recursos econòmics i reduir l'exclusió social i recursos específics d'acollida per a testimonis protegits en casos de màfies de tràfic de dones;

suport sanitari específic; coeducar i educar no sexistament...). Hem d'incidir per mitjà de la cooperació al desenvolupament i regular els establiments on es presten serveis sexuals remunerats, a més de delimitar les competències municipals al respecte. Però no serà suficient, i cal que des de l'Estat es regulin els drets laborals, socials, econòmics i humans que els pertoquen i es modifiqui des de la Llei orgànica d'Estrangeria, fins al sistema de relacions laborals i de la Seguretat Social.

Tal com diuen des de determinades posicions de l'esquerra o del feminisme, podríem equivocar-nos si reguléssim el treball sexual remunerat; però si no actuem i deixem les coses com estan o condemnem les dones que exerceixen la prostitució a la il·legalitat i a l'economia submergida, segur que ja ens estem equivocant. ◀

Stefano Puddu
Entesa pel Decreixement
stefano@faino.com
encaix.blogspot.com

REPTES

Nous experiments amb la veritat: el decreixement

«Estem mirant d'esbrinar si encara és massa d'hora per afirmar amb certesa que ja hem fet massa tard». Aquesta frase sobre el canvi climàtic també pot aplicar-se a la situació de crisi del sistema econòmic mundial. La dinàmica de creixement exponencial i accelerat a la qual hem sotmès l'ecosistema terrestre i les societats humanes ens du cap a un col·lapse assegurat.

La multiplicació exponencial de l'energia, el crèdit, la tecnologia i l'imaginari han fet possible que aquest sistema prosperés —durant un temps curt i amb un repartiment desigual en el planeta. Però avui, amb l'arribada del pic del petroli, es fa impensable allargar durant gaire temps la mobilitat globalitzada, l'extensió de les ciutats, la urbanització, l'abandonament del territori i també l'anomenada «revolució verda», basada en una agricultura intensiva en energia, fertilitzants, pesticides i transport, és a dir, altre cop, petroli. El diner s'ha convertit en una pura abstracció comptable, i el poder estatal n'ha perdut el control en benefici de les banques. L'especulació financera, conjuntament amb la immobiliària, han anat inflant bombolles de deutes en mans d'un grup de persones reduït i sovint sense escrúpols. El miratge de l'enriquiment fàcil ha arribat a seduir, poc o molt, tots els sectors de la societat. I el control de la informació, l'omnipresència de la publicitat, i sobretot l'ús de l'entreteniment com a bombolla virtual per distreure'ns de la realitat, han estat instruments d'una eficàcia enorme per transformar els ciutadans en consumidors i persuadir-nos que contraure deutes no només era possible, sinó necessari i saludable. La «colonització de l'imaginari», que en diu Serge Latouche. Tot plegat, una visió del món que considera el creixement com la solució única de tots els problemes i no com el problema, quan la realitat és que seguim malgastant un capital de recursos naturals que no és nostre i uns diners que no tenim, per viure molt per sobre de les nostres possibilitats.

El col·lapse del sistema tot just acaba de començar. Els indicis que el feien previsible, fins i tot inevitable, fa temps que es coneix-

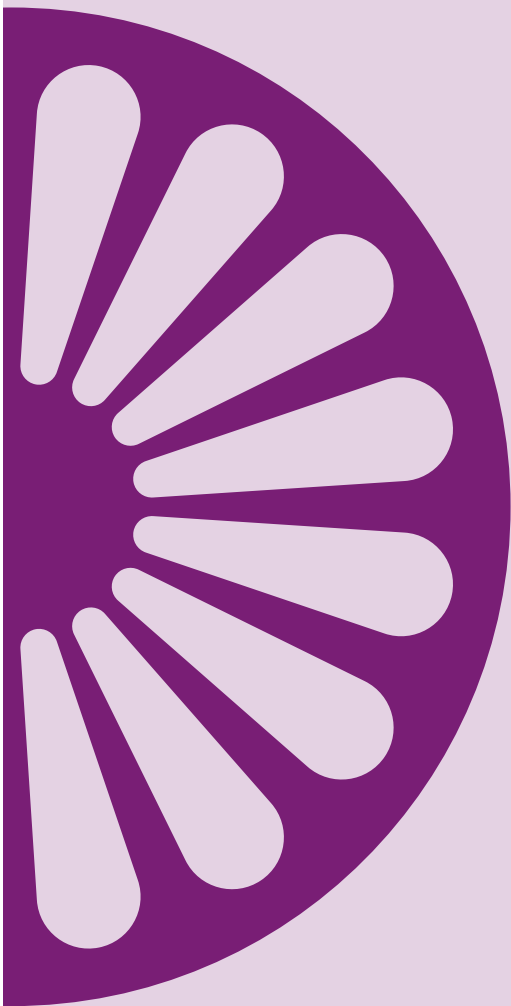
xien. El decreixement intenta organitzar-los en un discurs coherent, i també ens dóna arguments per concloure que abandonar aquest sistema, a part de necessari, és desitjable. La felicitat no creix en paral·lel al PIB. Un cop que s'ha cobert un llindar de necessitats bàsiques, el benestar no és proporcional als diners o les possessions que tenim. Ben al contrari, ens emmalaltim d'estrès i desàrrelament, i això no es cura amb més despesa sanitària. El que cal és un canvi en les formes de vida, en la manera de pensar i organitzar el món. I aquest canvi és millor fer-lo per opció voluntària que no pas com a conseqüència d'una evolució social catastròfica. No cal un excés d'imaginació per pensar que un escenari d'aquest tipus és possible. Encara no fa cent anys que Europa ha estat arrasada per feixismes d'indole diversa. És suficient llegir un bon resum històric per entendre que la diferència no és tanta. Aquest cop, però, no s'hi val a badar.

La ideologia del creixement és la transposició econòmica de l'instint de conquesta i de la lògica imperial. Aquest imaginari ha arribat a la seva fi, amb tots els mites que l'han acompanyat: el de la força, del triomf, de la superioritat dels guanyadors. Necessitem descolonitzar el nostre imagina-

ri, pensar la realitat des d'un altre lloc, disposats a abandonar unes premisses obsoletes i nefastes. Hem d'assumir l'escassetat, buscar la suficiència, enaltir la cooperació i la solidaritat, creure que si no intentem fer-ho junts, no ens en sortirem. Cal salvar l'ecologia, no el nostre grup. I això vol dir pensar la realitat en termes d'interdependència. El concepte de sobirania s'ha d'aplicar en primer lloc a la base concreta de la vida: la capacitat alimentària, energètica, metabòlica d'un territori i de la comunitat que l'habita. Aquesta és la base de qualsevol riquesa viva i duradora, a la qual nosaltres hi afegim treball i coneixement, que són la part de patrimoni que hi podem aportar. Però sobirania vol dir saber viure amb allò que tenim. Abans era una obvietat, ara ens sembla un absurd. Ben mirat, això ens mostra el grau d'irrealitat en què ens hem acostumat a viure.

Tenim poques dècades per intentar deshabituarnos de les drogues del petroli, del deute, de la riquesa barata, de l'intercanvi desigual, i concebre una vida més equitativa, més sòbria i més sana. L'alternativa és acceptar que definitivament sigui la violència la força que domini el món. Si no fem res, ho tenim assegurat. Però el sistema que s'enfonsa és justament aquest. Tenim,

per tant, una oportunitat real, malgrat que es pugui veure minsa, de concebre i experimentar un itinerari diferent. El decreixement podria ser paraula inspiradora per a tots aquells que vulguin provar-ho. Amb modèstia, començant en la petita escala. Però conscients que és d'un projecte polític, que es tracta. Un dels pocs que encara intenten ser profundament humans, i realistes, i ecològics. Un nou «experiment amb la veritat», equitatiu i no violent, mantinent el títol de l'autobiografia d'un Gandhi que ens recorda que «hem de viure simplement perquè d'altres simplement puguin viure». ◀

Discriminar, «enough is enough»

Els darrers dos mesos a Europa hem assistit a un debat sobre la discriminació que ens ha portat de forma explícita a Nuremberg i a les lleis segregacionistes de l'Alemanya nazi. «Aquesta és una situació que mai havia pensat que la Unió Europea veuria després de la Segona Guerra Mundial». L'evocació feta per una dona de llarga trajectòria política a nivell europeu i doctora en Humanitats per la Universitat de la Sorbona, Vivian Reding, va ser àmpliament contestada i rebutjada pels governants dels diversos estats membres, encapçalats per Berlusconi i Sarkozy, que estranyament van rebre el suport de Rodríguez Zapatero. La comissària europea de Justícia i Drets Humans, fent ús del coratge que sempre l'ha caracteritzada —massa escàs en una política que tendeix a ser acomodaticia—, va denunciar les expulsions massives de romanís a l'Estat francès.

La situació dramàtica de les garanties dels processos legals d'expulsió d'aquest col·lectiu ja havien estat objecte de preocupació del Parlament Europeu i motiu d'investigació de la Comissió. De fet, un dels elements que la comissària Reding va trobar més greus va ser l'ocultació de la circular d'expulsió per motiu d'ordre públic, aprovada per l'executiu francès a la pròpia Comissió, la qual ha estimat que no incorpora la legislació comunitària.

I és que en el darrer any, el govern de Sarkozy ha ordenat la deportació de més de 8.000 persones d'ètnia gitana a Bulgària i Romania. El punt àlgid es va donar a l'estiu quan es van omplir molts avions plens de deportats i les imatges del desmantellament de campaments gitanos omplien els telenotícies i les portades dels diaris. Les ONG de drets humans franceses i diversos espais de la societat civil europea van denunciar el que es consideren polítiques de deportacions ètniques. Aquests actors han estat els que han felicitat Reding per l'oportunitat de les seves declaracions. L'evocació a les polítiques racistes i antisemites anteriors a la Segona Guerra Mundial ens porten a recordar la legislació alemanya que va començar per restringir la vida pública als jueus, a coartar el seu accés a carrers públics i a la limitar-

La situació de l'ètnia gitana a Europa és motiu de preocupació ja que s'ha establert el binomi ètnia-criminalitat com a justificatiu de les expulsions massives a l'Estat francès

ne l'escolarització. Totes elles, lleis que progressivament van socialitzar l'antisemitisme.

Avui, la situació de les persones d'ètnia gitana a Europa és motiu de preocupació, ja que s'ha establert el binomi ètnia-criminalitat com a justificatiu de les expulsions massives. El debat polític ha girat entorn a la tensió entre la legislació d'emergència —feta per raons d'interès general i ordre públic— i els límits que han de comportar els drets fonamentals i la prohibició de discriminació per raó ètnica. La Directiva 2004/38/CE ha incorporat el canvi en el concepte de la lliure circulació de persones que s'ha produït els darrers anys. En les primeres disposicions es tractava únicament de la lliure circulació de la persona considerada com a subjecte econòmic, sigui com a treballador o com a prestatari de serveis. Aquest concepte econòmic inicial s'ha ampliat cada vegada més en el sentit d'una generalització vinculada a la idea de ciutadania europea, amb independència de l'activitat que s'exerceixi i la nacionalitat de l'individu. Efectivament, els drets associats a la lliure circulació de les persones estan subjectes a limitacions justificades per raons de seguretat i ordre públic o de salut. Però en aquesta modulació restrictiva mai es pot caure en dinàmiques generalistes basades en la situació de pertànyer a

una ètnia o de formar part d'un assentament col·lectiu del qual se'n presumeix criminalitat. Pel legislador internacional i europeu, queda clar que les expulsions no poden ser preventives ni tampoc massives, ja que poden ser sinònim de tècniques de «neteja de carers» molt properes a la neteja ètnica evocada. I més quan Europa ja s'ha preocupat d'adquirir les més àmplies potestats en matèria d'expulsions, aprovant enmig de moltes contradiccions la famosa Directiva «Retorn», la qual ha ampliat les potestats administratives en matèria d'expulsions, en opinió de molts juristes més enllà d'allò raonable.

La gravetat de les actuacions de l'executiu francès és que s'ha venut a l'opinió pública com una política de fermesa vers la seguretat ciutadana, menystenint un dels principis més bàsics de la democràcia: la prohibició de la discriminació. Finalment, la tensió entre la UE i Sarkozy ha conduït a que aquest canvi la seva legislació per incorporar totes les garanties previstes en la Directiva sobre la lliure circulació de persones, a fi d'evitar l'obertura d'un expedient sancionador a l'Estat francès. Eric Besson, ministre d'Immigració francès, va assegurar que el seu govern adequarà les lleis migratòries a la legislació comunitària, com per exemple l'exigència d'un tractament individualitzat de les expulsions tenint en comp-

te, entre d'altres, la situació familiar o el temps d'estada al país.

Lamentablement, és massa tard per garantir els drets de les persones d'ètnia gitana deportades per l'Estat francès, però no es pot negar la importància d'aquest pols entre Brussel·les i París pel que fa al futur de la situació del col·lectiu romaní a Europa. Un col·lectiu que està integrat per dotze milions de persones i que ara serà objecte d'un Pla especial d'integració en el marc de la UE. Seria bo que després d'això els governants dels països membres retinguin la lliçó del que pot encabir-se en el concepte d'ordre públic i quins són els límits que regeixen tot sistema democràtic. La ressonància social d'aquest episodi de debat polític a Europa ha estat una conquesta de la comissària Reding i segurament una gran gesta preventiva vers les temptacions de xenofòbia, tan latents en moments de crisi econòmica. ◀

Vidal Vidal
Escriptor
vidal@gencat.cat

...I TORNA AL BORN

Va passar i jo hi era

No sé exactament quan veurà la llum aquest paper, si serà abans o després de les eleccions al Parlament previstes per a finals de novembre. Ni quin serà amb exactitud el resultat de l'escrutini, no sóc profeta. Tant se val, les enquestes —totes fins al moment, sense excepció, amb independència dels mitjans que les publiquin— apunten un desenllaç molt concret del procés electoral, una predicció de la sentència de les urnes segons sembla hores d'ara inexorable (escric això l'últim dia de setembre, encara falten gairebé dos mesos per a la cita).

Sigui com sigui, i donant per bons els auguris demoscòpics, abans que no es torni a imposar al capdavant de la governació del país l'ordre natural de les coses i recuperin el poder els bons catalans, els catalans de debò, els genuïns i autèntics, els catalans purs i incontaminats —diuen— per qualsevol altra ideologia que no sigui el patriotisme, aquells que encarnen en efecte les essències de la nació, perquè en el fons —o això creuen, és més, diria que n'estan sincerament convençuts— Catalunya els pertany, al ser els únics que l'estimen de veritat i els únics també que la poden defensar, i per tant regir com Déu mana, sobretot com Déu mana, i no pas tota aquesta colla d'intrusos i impostors que els han privat els darrers set anys dels seus legítims drets de propietat, si volen deixem-ho en usdefruit; abans doncs que aquest parèntesi temporal es tanqui i amb ell passi avall un període excepcional per l'aigüera de la història, potser caldria aixecar acta d'una experiència de govern tan insòlita. No fos que les futures generacions arribessin a dubtar de la seva existència, reduït a l'evanescent condició de falla o contalla o fins i tot de malson (és prou sabut que la història sempre l'acaben escrivint els vencedors). I just abans que tot això s'esdevingui i els votants dictin el seu veredict, pel meu punt de vista i tal com bufen els aires totalment injust, per més que segons sembla el poble mai no s'equivoca, gosaré proclamar en veu forta i ple d'orgull: va passar i jo hi era. Hi era per dins, vull dir. Protagonista en una segona o tercera fila, però protagonista i còmplice actiu al capdavant.

Els darrers set anys no van ser un somni d'una nit d'estiu. <<

Ho penso explicar als meus néts igual que el meu avi m'explicava episodis de la República que ell va viure i va servir

Va passar que després de més de 70 anys manant les dretes conservadores de forma quasi ininterrompuda, val a dir que des de 1980 per camins democràtics, a Catalunya hi va haver presidents i consellers progressistes, fins i tot uns quants de declaradament independentistes, que actuaven malgrat totes les dificultats en conseqüència amb els seus principis. I que aquells dos governs successius catalanistes i d'esquerres, a desgrat de la seva accidentada trajectòria i les, fins a cert punt, naturals desavinences entre els socis de coalició i els in comptables obstacles de tot ordre —com el fracàs del procés estatutari o la crisi econòmica internacional—, a pesar del temps breu de mandat efectiu i tranquil, va fer moltes coses positives, culminar projectes pendents de molt temps enrere, escometre canvis estructurals necessaris, transformacions profundes en tots els àmbits. Uns governs que es van mostrar, per contra, incapaços (ingenuïtat o falta d'experiència?) de comunicar els seus èxits, de fer arribar a la població l'obra ingent realitzada, sovint eclipsada per petits conflictes o problemes anecdòtics que eren sistemàticament magnificats per la premsa hostil, majoritària i influent, i una oposició que se les sabia totes i no donava treva, i que no tenia manies de servir-se de males arts com la confusió i l'engany, la de-

magògia populista o la difamació sense escrúpols. Tot un exèrcit d'articulistes i tertulians suposadament subjectius i neutrals, quina barra, es va esmerçar durant aquells set anys a fustigar allò que ells mai van renunciar a anomenar, despectivament, intencionadament, tripartit, molt rarament govern de Catalunya, com per rebaixar-ne categoria i credibilitat, i alhora anar estenent la sensació de desgavell, d'olla de grills, de barca en què tothom rema en direcció contrària.

No podem dir, en honor a la veritat, que aquell govern no va cometre errors ni que hauria pogut fer més (el país sortia en alguns camps de molt enrere). Historiadors més imparcials vindran en un futur, això esperem, que facin un balanç més desapassionat d'encerts i espifiades, d'avenços i mancances no resoltes. Deixem per tant la valoració exhaustiva i detallada per més endavant, quan les aigües es calmin. Refredem els ànims, posem-hi distància. Jo només pretenia, avui i aquí, per tal que en quedi constància, i a risc de clamar en el desert, o que les meves humils paraules se les emporti el vent, com a part que em confesso i reconec implicada, des de la satisfacció del deure acomplert i la feina ben feta (que potser no té fronteres però no sempre reconeixement públic) que tot això que he intentat explicar més amunt va passar,

que no va ser un somni d'una nit d'estiu, i que amb tota la modèstia hi vaig prendre part i me'n sento partícip. I és clar que ho penso explicar als meus néts, si n'arribo a tenir mai, igual que el meu avi matern m'explicava a la vora del foc episodis de la República que ell va viure i va servir. Ja sé que no és ben bé el mateix, que el meu cas no té tanta èpica, que caldria salvar moltes distàncies entre una situació i l'altra, que avui dia tot és més fàcil i no tan arriscat i bastant menys heroic, menys idealista i més prosaic, que tot això d'ara no desembocarà com aleshores, per fortuna, en una tragèdia col·lectiva, que al meu avi li va costar penatitats i exili, després d'una guerra sanguinària. No tinc motius per queixar-me de la sort que m'ha tocat, ben al contrari, ni presumir-ne ni amagar-me'n: jo només he servit al Govern de Catalunya. Ni més ni menys. Però em ve de gust reivindicar-lo i reivindicar-me. ◀

Copagament sanitari: perspectives contraposades per salvar l'estat del benestar

RELATOR

Cristian Agudo

L'actual conjuntura de crisi econòmica obre la porta a la revisió d'alguns elements en els quals s'ha fonamentat l'estat del benestar. A casa nostra, un d'aquests debats és el que fa referència al copagament del sistema sanitari. Guillem López-Casasnovas, catedràtic d'Economia de la UPF, i Àngels Martínez Castells, professora d'Economia de la UB, es miren aquesta possibilitat des de punts de vista diferents: el primer analitza el copagament a través dels pros i els contres per al sistema de salut i per al conjunt de serveis públics, mentre que la segona parteix de la convicció que només laminarà l'equitat en l'accés al sistema sanitari.

López-Casasnovas defineix la mesura com «un ingrés públic que pot ajudar al manteniment dels serveis on no arribin els imposos». Per il·lustrar aquest raonament, fa servir l'exemple de les taxes universitàries, a través de les quals «l'alumne paga una cinquena part del cost dels estudis». Per contra, Martínez considera que «el copagament significa traspasar a l'usuari una responsabilitat que és de l'administració, que hauria de poder gestionar el sistema sanitari i el seu desenvolupament a través dels ingressos fiscals ja existents». Per la professora de la UB, implementar el copagament suposaria posar traves a l'accés a la sanitat pública a les persones que més ho necessiten. Per reforçar aquest argument, recorre a l'Organització Mundial de la Salut, que alerta que «el copagament és un instrument feble i no efectiu per millorar l'eficiència i contenir les despeses sanitàries».

López-Casasnovas tampoc és un ferm defensor del copagament. Però, degut a l'actual conjuntura econòmica, defensa la ne-

cessitat de cercar fórmules per edificar un sistema sanitari sostenible. L'economista assegura que l'Estat espanyol ha estat vivint per sobre de les seves possibilitats durant els darrers anys, com mostra el fet que la despesa sanitària hagi crescut més del que ho ha fet la renda per capita. És per això que creu que «ara tocaria reduir i no només frenar prestacions». Però, conscient de la impossibilitat de dur a terme una reducció de les prestacions, defensa «la necessitat de fer esforços més grans per finançar els serveis de salut que ja tenim». En aquest sentit, apunta que «el copagament porta a una gestió més eficient dels recursos, sobretot si encertem en utilitzar-lo com a tiquet moderador que assegurí la bona utilització del sistema de salut públic». «En qualsevol cas, requereix capacitar millor els nostres gestors i assenyalar que en una societat adulta res no és gratuït», afegeix.

Per a Martínez, la insuficient pressió fiscal de l'Estat espanyol en relació als països de la UE i el deteriorament de la seva progressivitat en els últims anys no pot justificar una mesura que, segons ella, «agreuja les desigualtats». Uns serveis públics que, segons denuncia la professora, «són ja de per si escassos en relació als quinze països més

rics de la UE». Davant d'aquells que assegurin que el copagament és un camí inevitable per al sosteniment del sistema sanitari, la professora de la UB respon que «res porta inevitablement a res. Només hi ha la voluntat dels encarregats de dur a terme les polítiques públiques, que poden optar per entrefer polítiques socials i, per tant, afavorir el sistema públic o, per contra, afavorir el sistema privat», i defensa la vigència del model sanitari de Catalunya, tot i que reconeix que «el model no és estàtic i pot evolucionar». En aquest sentit, l'evolució que ella proposa consisteix en la potenciació del sector públic.

En el que sí que estan d'acord López-Casasnovas i Martínez és en afirmar que són els agents polítics els que finalment han de decidir sobre la implantació o no del copagament. Això sí, des de punts de vista diferents. López-Casasnovas mira de partir d'una posició més distanciada i situar-se en el terreny empíric, i denuncia, a més, que li «desagraden aquells que utilitzen la seva posició acadèmica per adoctrinar ideològicament, assenyalant bons i dolents, veritat i mentida». Segons la seva opinió, «el que ha de fer un acadèmic és assenyalar amb la major transparència social els pros i els contres de la políti-

ca pública, identificar despeses i beneficis, l'eficiència i l'equitat, perquè els polítics decideixin de forma informada». La professora Martínez, per la seva banda, situa el seu discurs en un àmbit molt més ideològic i afirma que «els *politics-makers* han de triar entre dur a terme polítiques neoliberals o polítiques socials». En aquest punt, insisteix que «qualsevol mesura econòmica, per petita que sigui, que suposi una despesa per l'usuari per poder accedir als serveis de salut és perjudicial, regressiva i injusta en la mesura que expulsa d'un sistema universal —o posa impediments al seu accés— a les persones amb les rendes menors».

Encara està per veure si el copagament s'acabarà implantant al sistema de salut de casa nostra, però el que és evident és que tot aquest debat gira al voltant del manteniment de l'equilibri necessari entre la sostenibilitat de l'estat del benestar i la preservació dels drets socials, entre els quals també cal incloure la igualtat del dret de les persones a l'accés al sistema públic de salut. ◀

Suècia: aval a un reajustament moderat de l'estat del benestar

Suècia és un país de poc més de nou milions d'habitants que ha sabut fer front a la crisi amb un creixement del 4,5% del PIB i un atur del 8%. La seva recent presidència europea (segon semestre de 2009) ha estat un èxit. I aquest tradicional bastió de l'estat del benestar també és un model de maduresa democràtica, com mostra el 84,6% de participació de les passades eleccions del 19 de setembre.

Els resultats electorals s'ajusten al que apuntaven les enquestes. Per primera vegada una coalició de centre dreta repeteix victòria deixant de ser una anècdota en l'hegemonia dels socialdemòcrates d'una Socialdemokraterna que ha governat 65 dels darrers 78 anys. No obstant, la Socialdemokraterna ha tornat a ser el partit més votat, tot i que amb el pitjor resultat des de 1920. En aquesta ocasió, la coalició amb el Miljöpartiet de gröna (verds) i sobretot, amb els excomunistes del Vänsterpartiet —amb un fort rebuig entre els votants socialdemòcrates més moderats— sembla que ha passat factura.

Per contra, el Nya Moderaterna del primer ministre liberal-conservador Fredrik Reinfeldt ha sabut capitalitzar molt bé l'acció de govern amb el Folkpartiet Liberalerna (liberals), el Centerpartiet (centrista) i el Kristdemokraterna (democràcia cristiana). El principal mèrit ha estat reajustar l'estat del benestar. Tot i que en els seus inicis Reinfeldt predicava, des d'un neoliberalisme agressiu, una crítica ferotge a un estat de benestar que considerava excessivament protector, amb el pas del temps ha anat modulant les seves posicions. El seu govern s'ha centrat en la reducció de la pressió impositiva (d'un 52% del PIB el 2000 a un 46% el 2009), sobretot a les rendes del treball; en privatitzar una part del patrimoni industrial públic; en reduir les prestacions no essencials; i en suprimir o reduir els impostos de patrimoni i de la propietat. Al mateix temps, ha assestat un cop molt dur als sindicats amb l'eliminació de l'afiliació obligatòria per tenir dret a atur.

No obstant, el 2007 Suècia seguia ocupant el setè lloc en l'Índex de Desenvolupament Humà i en un estudi recent que mesura el nivell de benestar de deu dels països més desenvolupats, es situa en la prime-

L'extrema dreta ha aconseguit capitalitzar el malestar contra la immigració que la crisi ha fer niar en els sectors autòctons més afectats per l'atur

ra posició atenent, entre d'altres a factors, a l'esperança de vida, la mortalitat, el consum d'antidepressius, de fruites i verdures, de tabac i alcohol, les energies renovables i d'emissions de CO₂, el nivell educatiu, el risc de pobresa, l'atur, la qualitat democràtica, la renda per capita, la petjada ecològica...

Tanmateix, el fet més destacable de les eleccions no ha estat ni la reedició d'un govern de centredreta —que haurà de governar en minoria en no obtenir la majoria absoluta— ni la manca de debat sobre l'ingrés a la zona euro i a la OTAN. No, el fet més rellevant és la irrupció de l'extrema dreta al Parlament. Des de la legislatura compresa entre 1991 i 1993, quan el Ny Demokrati va obtenir 25 escons (força suficient per tenir segrestat el govern de centredreta de l'època fins fer-lo caure), l'extrema dreta no tenia representació parlamentària. Aquest cop ho han fet de la mà del partit xenòfob Sverigedemokraterna. La seva campanya s'ha centrat en la criminalització de l'altre i en la reivindicació d'un nacionalisme excloent i agressiu. Així, ha aconseguit capitalitzar el malestar contra la immigració que la crisi ha fet niar en els sectors autòctons més afectats per l'atur. I això ha estat possible en un país tradicionalment tolerant i amb unes polítiques d'acollida, d'asil

i d'ajuda al desenvolupament modèliques. Un país, d'altra banda, on un 14% dels residents ha nascut fora de Suècia i un 6% és de pares estrangers.

Tot un toc d'atenció, perquè l'experiència europea està demostrant que la combinació de crisi econòmica, atur i pèrdua de credibilitat del discurs socialdemòcrata obre les portes a la ultra-dreta, l'amenaça més greu per a la convivència i la cohesió social i, en el nostre cas, per a la construcció nacional i pel propi sistema democràtic. ◀

	Vots	%	Escons	+/-
Socialdemokraterna (socialdemòcrata)	1.827.497	30,66	112	-18
Nya Moderaterna (liberal-conservador)	1.791.766	30,06	107	10
Miljöpartiet de gröna (verd)	473.435	7,34	25	6
Folkpartiet liberalema (liberal)	420.524	7,06	24	-4
Centerpartiet (centrista)	390.804	6,56	23	-6
Sverigedemokraterna (extrema dreta)	339.610	5,7	20	20
Vänsterpartiet (ecosocialista)	334.053	5,6	19	-3
Kristdemokraterna (democrisià)	333.696	5,6	19	-5
Altres	83.465	1,38	0	0
Total (84,6% del cens)	5.958.850	100,00	349	

CONNEXIONS

Qüestions de cultura, qüestió de cultures

VISTA PRÈVIA

La cultura és el conjunt de valors, creences, conviccions, coneixements, manifestacions artístiques, tradicions, formes de vida i pautes de convivència a través de les quals una persona o un col·lectiu expressen la seva humanitat, interpreten la seva existència i es desenvolupen en la societat. Una concepte ampli, mutable i sobretot, divers, que ens porta a preguntar-nos què és avui la cultura catalana i quin paper juga en el si de la nostra societat.

Procuraré no entrar en una llarga exposició sobre el concepte cultura, el lector en deu tenir una idea prou ben feta. Però alguna cosa en diré per, si més no, justificar la tesi final de l'article. També procuraré deixar de banda tantes cites i referències com pugui, perquè, d'una part enfarfeguen, i per altre cantó, el lector sabrà adonar-se d'on s'extreuen les idees, teories i principis que s'aporten, no pretenc pas creure'm inèdit.

Per a una millor comprensió del text potser és interessant que el lector conegui que la meua experiència en l'estudi de la cultura parteix de l'observació i ús que principalment en fan les classes populars. És a aquestes manifestacions, i sobretot en la seva dinàmica social i festiva, que he dedicat en gran mesura la meua atenció. En l'actualitat, puc observar que quan es parla de cultura popular solen fer-se dues lectures. L'una l'entén com un fenomen de cultura de masses (de multituds), comercial, doncs. L'altra, la llegeix, a grans traços, com a cultura d'experiència immediatista (no comercial) de sectors populars. Tancarem aquí aquesta entradeta, però encara voldria deixar pa-lès que avui, aquest dualisme pot observar-se no tant sols en la dita cultura popular, sinó en altres aspectes del món cultural, com per exemple en la literatura, i em refereixo al fenomen *bestseller* i una altra de minoritària feta per arribar més enllà de la tauleta de nit.

Val la pena anotar, encara que només sigui per recordar-ho, que la cultura no és matèria estàtica. Les seves manifestacions, les més extenses i les més succintes, s'han conformat en diversos mo-

Bienve Moya
Gestor cultural
bienve@bienve.cat

» L'home és en cada etapa històrica el que conforma la cultura del seu temps

ments o episodis històrics, i els mateixos principis tampoc han estat mai vàlids per sempre. Ni tants sols les grans lleis de les dites ciències exactes s'han mostrat immutables al llarg del temps. És l'home contemporani en cada etapa històrica el que conforma la cultura del seu temps, que potser caldria anomenar-la real (la que obra i procedeix), ja que de realitat (si exceptuem la metafísica) no sembla haver-n'hi d'altra que la que actua en un temps sempre present.

Cada etapa històrica diposita una nova capa de coneixements i teories sobre el substrat antic. A vegades aquesta capa recent pot alterar el substrat, modificar-lo o fins i tot menjar-se'l tot. Els investigadors, però, podran trobar els indicis de les capes antigues deglutides. Aleshores, aquests indicis poden influir, alterant la realitat del present. A vegades aquesta alteració pot ajudar a singularitzar el present, mentre que d'altres vegades, aquestes alteracions o interpretacions poden distorsionar-lo. Aquest seria el cas de les interpretacions del passat històric dels pobles: depèn de quin bàndol l'examina i recupera, afavoreix una tesi o una altra, fent-ne una la canònica i l'altra l'apòcrifa. Aquest exemple, i per desgràcia nostra, també és vàlid per a la interpretació de l'economia; teories que havien de regenerar la humanitat, resulten impracticables o castells de sorra. El

passat segle ha hagut de suportar les més ambiciosos i inviablès d'aquestes teories presentades com a solucions definitives.

El concepte cultura no és estàtic, ja s'ha dit, i encara més, tampoc és hegemònic: la cultura existeix fragmentada pels interessos de classes i sectors socials. Uns interessos que, sovint, es contraposen. Aquestes contraposicions resulten l'element dinàmic de la cultura. Un poble (i tampoc entrarem a teoritzar sobre aquest concepte ja que el lector té prou coneixements per no haver-lo d'importunar amb les mil enfadoses teories sobre la qüestió), un poble qualsevol, per la seva persistència en un territori, hereta coneixements i consuetuds generals acceptats per una majoria —sobre relacions socials i polítiques, sobre qüestions morals, ètiques i estètiques, mites i èpica— configurant un imaginari prou extens i variat per fer-lo servir d'intel·ligència amb la població que se'n sent hereva. A aquest cúmul d'informació, que heretarà a través, primer de la família i de l'escola, després dels ambients socials on es mogui, i posteriorment dels mitjans informatius —des de la literatura a la premsa i el contrast de parers amb la resta de la societat— l'individu encara hi afegirà la seva circumstància personal, caractereològica i ideològica. Tota aquesta informació esdevindrà el

bagatge cultural personal d'un individu, que serà més o menys comú amb la resta de la població en funció de l'homogeneïtat dels mitjans informatius que posseeixi la societat on es mou: a més mitjans de difusió amb referents comuns (tradició, escola, oci cultural, imaginari...), correspondrà un món cultural més homogeni, compartit per més individus del poble; a uns mitjans amb informacions més fraccionades, amb referents més diversos i no coincidents, aquest món cultural també esdevindrà més heterogeni.

Abans de seguir, m'agradaria aclarir un parell de qüestions terminològiques. La primera és que utilitzo el terme homogeni sense valor positiu ni negatiu, només en el just valor etimològic igual, és a dir, com un subjecte «*constituit de parts*, elements o individus de la mateixa natura o uniformement integrats». I encara voldria que us fixéssiu en la part de la definició que he destacat, «*constituit de parts...*». O sigui, i encara que pugui semblar paradoxal, hi ha homogeneïtat on hi ha parts. La segona consideració és que quan escric cultura popular o tradicional (donant als dos termes valor coincident), cal tenir en compte que no existeix cultura més universal que la popular. Totes les pràctiques culturals d'aquest ordre que hom assumirà com a locals o nacionals seran alhora les més universals, les

més fàcils de compartir, de cada una de les cultures locals i nacionals, singularitzant-les, alhora que les universalitza. Davant de qualsevol emplaçament senzill o extrem, l'home respon sempre amb paregudes reaccions: creacions psíquiques, ideològiques i lúdiques.

Partint d'aquest esquema, hem de fer notar que Catalunya (com altres territoris dels litorals mediterranis) presenta singularitats que potser caldria fer avinents. Els pobles residents en aquests territoris, Catalunya també, han rebut periòdicament migracions, properes o llunyanes. Des de sempre, Catalunya ha estat una terra de pas, heretant tradicions i coneixements culturals de totes aquestes migracions. Però cada una d'aquestes poblacions litorals, quan han gaudit d'un temps de tranquil·litat històrica, han tingut la capacitat d'ordenar i assumir cadascuna de les experiències i aportacions dels migrants. Poques vegades hem vist tractada la realitat nacional catalana, ja des del segle XIX, com una nació de sang (a l'estil germànic), i si ho han fet, han estat sectors poc representatius de la societat. Sempre, o gairebé sempre, quan s'ha reflexionat sobre el poble català s'han argumentat molt més els motius de base cultural que no pas els llaços de sang. La referència més propera a nosaltres la tenim en el «és català qui viu i treballa a Catalunya», frase afor-

tunada, que malgrat poder-se matisar, encara avui és acceptada pel més ample ventall polític i social. I un exemple ben llunyà d'aquesta tesi la trobarem en la *Crònica* de Ramon Muntaner (1265-1336),¹ quan en referir-se a la fidelitat catalana de la recent conquerida Múrcia i als seus colons, no esmenta llaços de sang sinó que ho dedueix perquè «certs que tots aquells qui en la dita ciutat de Múrcia e en los davant dits llocs són vers catalans e parlen del bell catalanesc del món».

Les migracions

Les migracions d'aragonesos i persones del sud peninsular dels anys 1920, pot assegurar-se que cap als anys 1950 ja eren ben integrats. Els casaments mixtes entre arribats i residents havien estat un èxit, tant que les migracions de les dècades de 1950 i 1960 en els mateixos indrets, ja trobarem una sola comunitat de treballadors, als qual van anomenar «catalanes», sense fer esment de si s'anomenaven Cazorla (que ja sonava Cassorla), Gámez (que ja sonava Gàmes) o Carbonell. Aquest és un fenomen poc estudiat, que jo, fill d'avi i pare emigrants de la dècada de 1920, i dins d'un ambient de classe treballa-

dora, puc donar-ne fe, si més no en el meu entorn i el de la meua família, escampada per diverses poblacions de la que avui s'anomena àrea metropolitana.

També una majoria dels emigrants del sud espanyol dels anys 1960 van ser implicats en un procés semblant al de la dècada de 1920. Però la societat catalana d'aquells anys, que culturalment encara patia les conseqüències de la repressió postbèlica i l'exili, ja no era com l'anterior. La ràpida industrialització de l'economia catalana, sobretot a les àrees de Barcelona i la seva conurbació, combinada amb el sanguinari nacionalisme d'«una grande y libre» del franquisme, més una classe de «nous rics» abocada a l'especulació urbana, que, a més, al voltant dels anys 1950 i 1960 va veure néixer mitjans de difusió com la televisió i l'ampliació de l'oci que li permetia l'adquisició, a base de treballar una infinitat d'hores extres, del 600, va fer que no fos possible integrar tot el contingent de nouvinguts. Malgrat aquestes adverses circumstàncies, aquells emigrats dels anys 1960, per efecte del que s'ha anomenat l'ascensor social, avui, són un tant per cent gens menyspreable de la població que s'identifiquen com a catalans, sense enyorances de cap mena. Tots aquests catalans són els que a les enquestes forneixen els grups que es defineixen com a «només català», «més català

1 MUNTANER, *Crònica*.

Catalunya ha estat una terra de pas, heretant tradicions i coneixements culturals de totes les migracions

que espanyol», o «tant català com espanyol», o sigui la gran majoria que es dibuixa en els gràfics dels sondeigs d'opinió.

De quin grau, o mena, de catalanitat parlem?

No podem qüestionar que la societat catalana actual és una col·lectivitat socialment homogènia. Almenys ho és tant com pugui ser-ho qualsevol societat industrial actual dins del món occidental (en tot cas és de destacar que el conjunt de persones de diversos orígens que conviuen avui en el territori català no és pas més heterogeni que pugui ser-ho a l'Estat francès). Es dona el cas, però, que quan l'assumpció civil de ciutadania catalana (els «només catalans», els més «catalans que espanyols», i els «tant catalans com espanyols») se la pretén fer coincidir amb una altra noció, aparentment paral·lela, d'identitat cultural específicament catalana, es desencadena una complexa problemàtica. En definitiva, quan aquesta identitat civil de ciutadania ha d'aparellar-se amb la identificació cultural, observem que un cert nombre de persones (potser els que se situen entre els «més català que espanyol» i part dels de «tant català com espanyol») no es reconeixen (o, atenció, no

s'atreveixen a reconèixer-se) particips d'una cultura catalana exclusiva (i jo afegiria tòpica), i reivindiquen altres referents de més a més. I si hi afegim l'ús de la llengua catalana com una característica més, aquest nombre que no la contempla com a identitat específica creix encara més, sense deixar per això de seguir reivindicant la seva identitat civil catalana. És interessant fer notar que algunes de les persones que no goxen —més que no pas les que refusen reconèixer-se dipositaris d'una certa genuïtat cultural catalana—, ho fan comparant la seva situació cultural individual amb uns cànons que sovint no se'ls imposarien (ni ningú gosaria imposar-los-hi) per reconèixer-se de dretes, d'esquerres, permissius, autoritaris... Uns barems restrictius que sovint són més fills d'ideals arbitraris i xarons: «si els agraden més les sardanes que el flamenc o si celebren més el dia de Nadal que la nit de Nadal» i altres *frivolité* que bastants joves de quatre cognoms genuïns avui potser s'afirmarien més en la segona part de les qüestions. I atenció, aquests barems de catalanitat solen ser utilitzats tant per interessos espanyolistes com per mentalitats exclusivistes catalanesques.

És de destacar, per posar un exemple, com qualsevol persona que visqui a Granollers, Igualada o a qualsevol altra ciutat mitjana —amb indiferència del

grau d'identitat que presenti amb relació amb la llengua catalana o amb la cultura «genuïnament» catalana— no té cap recança en identificar-se com a granollerí, igualadí... Fins i tot una part important d'aquestes persones sostindran un cert patriotisme local apuntant una particular identitat amb activitats socioculturals que ells practiquin (com a protagonista actiu o com a seguidor). Però aquesta identitat evidentment civil de granollerí, per tant de català (ja que ningú posarà en dubte la catalanitat de Granollers), com ja hem dit, la veurem curiosament qüestionada a mesura que exigim compromís d'identificació cultural amb fenòmens d'àmbit nacional català: des dels costums familiars, el folklore festiu, la cultura literària, la llengua... en un *in crescendo* fins arribar al compromís polític. En definitiva, res que no succeeixi en altres societats nacionals europees.

D'aquí podríem concloure que les últimes immigracions d'espanyols del segle XX, ajudades per circumstàncies tant polítiques (política nacionalista espanyola i respostes taticistes des de Catalunya per part dels partits, quan aquests han pogut exercir), com coincidents avenços tecnològics en l'àrea de les comunicacions, han conformat un estat d'opinió en la Catalunya de finals del segle XX i principis del XXI en la qual les persones que hi viuen tenen graus diferents d'au-

Poques vegades hem vist tractada la realitat nacional catalana com una nació de sang, a l'estil germànic, i si algú ho ha fet, han estat sectors poc representatius de la societat

toreconeixement de la seva catalanitat (per tant de la seva personalitat cultural); diferents graus d'autoreconeixement que van des de la mera assumpció de la ciutadania civil catalana (referent gens menyspreable i massa sovint no tingut en compte), a la identificació d'aquesta ciutadania amb diversos matisos d'assumpció dels elements característics d'una cultura específicament catalana anteriors a l'arribada d'aquests corrents migratoris espanyols (i entre aquests elements característics i en grau destacat hi ha la llengua catalana). No cal dubtar, però, que la identitat catalana, en menor o major grau és, encara avui, una evidència, malgrat les circumstàncies negatives que han operat durant aquesta etapa de més de 50 anys. Per tant, caldria admetre que aquesta diversitat de graus d'assumpció de la catalanitat civil, cultural i política, per parts dels ciutadans catalans, és un fet evident: avui existeixen, sens dubte, uns ciutadans catalans de referències culturals específicament catalanes i de llengua catalana, i uns altres ciutadans catalans (ben conscients de la seva catalanitat civil) de referents culturals diversos (que el temps i les intervencions socials matisaran, o no) i de llengua no catalana (castellana i altres). Aquesta és la realitat; una altra cosa és com li agradaria a cadascú que fos la realitat. Però podem, i jo crec que devem, preguntar-nos, és un estat

concloent que cal acceptar-lo com a definitiu, i —com des d'una idea perversa intenten intervenir sectors espanyolistes— considerar a aquests ciutadans com a immigrants irredempts espanyols (implícitament o explícitament) que es resistirien a acceptar la ciutadania (catalanitat) en totes les conseqüències, inclosa la nacional?

En tot cas, em sembla evident que —refusant una altra idea que pot esdevenir tan perversa com l'anterior— per part de Catalunya cal deixar de considerar d'una vegada i per totes aquests ciutadans que sense problemàtica es defineixen com a ciutadans civilment catalans, com uns «altres catalans», terme que en alguns cercles no s'interpreta en el sentit que Paco Candel (1925-2007) li dóna,² sinó més aviat com una encoberta (i suïcida) intenció d'apartheid. I tot això a raó d'almenys tres qüestions que es poden plantejar d'una manera molt senzilla:

- a) Quant de temps pot existir una societat que es reconegui catalana (civilment, culturalment i políticament) que presenti aquesta diversitat i graus d'identificació dels membres que se'n reclamen, sense plantejar-se desllorigadors i resolucions d'ordre polític?

² CANDEL, *Els altres catalans*.

» Els emigrats dels 1960, per efecte del que s'ha anomenat l'ascensor social, avui són un tant per cent gens menyspreable de la població que s'identifiquen com a catalans

- b) Quan temps podrà continuar suportant la societat catalana (la que s'ha detallat) aquest debat, sense causar divisions profundes, potser irreparables, en el seu cos social?
- c) Podria ser una bona estratègia —la qual, ja s'ha llençat des d'algunes opinions—, la d'assumir la qüestió identitària dins un debat més ampli que inclogui la consecució de drets democràtics pels ciutadans catalans (entre ells el dret a decidir el seu futur amb l'Estat espanyol), que encara no s'haurien aconseguit dins la imperfecta democràcia espanyola?

Un cop donem resposta adequada a aquestes qüestions podríem posarnos a pensar en la propera onada d'immigrats de cultura oriental, de religió musulmana i estrat cultural agrari, que truca a la porta. O potser seria millor de no esperar i començar a treballar junt amb els que ja hi estan posats des de fa temps.

Apunts d'actualitat

En molts debats, en aquest també, és recurrent partir del supòsit que Catalunya ha estat sempre una terra de pas, que ha sabut assumir i transformar en pròpies les tradicions culturals que, al

llarg dels segles, han anat contaminant i integrant-se dins la cultura preexistent en el territori (quedi ben clar que aquí el terme contaminar no posseeix cap valor pejoratiu, ben al contrari). A ulls d'avui sembla que s'ha determinat que va ser fàcil assimilar la cultura dels immigrants occitans del segle XVI i XVII; també ho ha estat (encara que molt poc advertida) la dels pescadors del litoral mediterrani, provençals, andalusos, murcians (no incloc els valencians per raons obvies) que des de sempre han atracat als ports catalans per acabar residint-hi. També va ser fàcil assumir la dels gitanos en èpoques reculades, un ampli sector dels quals, si més no en la llengua, han acabat confonent-se amb la resta de la població «autòctona». Sobre aquestes qüestions és molt important valorar més bé la història del port de Barcelona (i altres del territori) i del dit barri xino des de finals del XIX fins ben entrada la dècada de 1950, per adonar-nos de la capacitat d'adaptació i d'absorció d'elements aparentment exògens que ha absorbit la cultura catalana. Dic aparentment perquè aquest assumpte no sembla que s'hagi resolt satisfactòriament per a tothom i sovint, en confrontar cultura catalana des d'una òptica pairalística amb una altra de menestral o de classes populars, s'ha donat per suposat que la primera era més genuïna que l'altra. A

partir del supòsit de l'existència d'una cultura catalana més genuïna que una altra (encara que s'hagi pogut donar històricament al mateix temps i en el mateix territori), el terme contaminació, en aquest cas, sí que ha estat observat en sentit pejoratiu. I, personalment, crec que l'opció de determinar genuïnitats ens ha fet més mal que bé. Ens hauríem de formular la pregunta de per què, per posar un exemple, s'han considerat més genuïnament catalanes les formes de l'Empordà que les de la Terra Alta? Perquè els de la Terra Alta, per seguir amb l'exemple, posseeixen trets propers als aragonesos, és a dir, als hispans, i en canvi els primers s'apropen als carolingis, com ha dit algú? Serien més genuïns els diables de l'Arboç, dels quals en la seva posada en escena hi podem detectar una pregona forma pairal, que els diables de Bellvitge, on entre els seus membres no hi trobarem aquest pòsit? Contestem-nos-ho. Personalment, sempre m'ha semblat curiós que quan es mencionen certs barris, —en relació a la integració més o menys voluntària o recalcitrant dels seus veïns— ningú sembla adonar-se que es continuen coneixent amb els vells topònims de la terra. I alhora, tampoc veuen que a la mateixa Barcelona continuen existint barris d'antics immigrants que fins i tot van donar nom al lloc on vivien: la França xica, a Sants; Sant

Si a l'assumpció civil de ciutadania catalana se la pretén fer coincidir amb una noció d'identitat cultural específicament catalana, es desencadena una complexa problemàtica

Martí de Provençals; la Múrcia xica, en alguna població de l'àrea metropolitana. I aquests immigrants que fins i tot van territorialitzar la seva presència, avui, qui diria que no van es integrar?

Paradoxalment, o potser no, a partir de l'assumpció de la democràcia a l'Estat espanyol —que havia d'ajudar a desenvolupar-nos com una cultura normalitzada arreu d'Europa i el món— és quan ens ha estat més difícil integrar i assumir l'actitud cultural d'unes persones que, de la resta de l'Estat, vénen a treballar i a instal·lar-se a Catalunya, però que ja no se senten immigrants. No se'n senten perquè un cert pensament ha determinat que immigrant és aquell que d'un país més pobre emigra cap a regions més riques, i per tant li és beneficiós assumir la cultura del país desenvolupat. El cas és que en la situació de l'Estat espanyol actual, i en relació a Catalunya i la seva cultura, la cosa ja no es veu d'aquesta manera. La democràcia ha prestigiat l'espanyolitat cultural. L'Estat espanyol ja no és aquell territori subdesenvolupat d'on provenien els immigrants dels anys 1920 i 1960. Aquests nous immigrants porten consciència d'«espanyols» i no han vingut a buscar feina, sinó a desenvolupar la seva feina a un altre cantó de l'Estat espanyol. No són aquells treballadors, en la seva majoria del sud peninsular, amb un baix perfil de cultura espanyola i un més alt

perfil de cultura regional. Els nouvinguts de la resta de l'Estat, ara aporten una espanyolitat rampant, fruit d'aquests darrers anys prestigiosos de la democràcia espanyola, a la qual hi hem contribuït, però que hem de ser conscients que no n'hem tret gaire profit, o ben poc, en relació amb la cultura catalana. Algú catastrofista, fins podria opinar que en l'«operació democràcia», i en relació a la cultura, hem perdut bous i esvelles. I si amb els espanyols ho tenim més cru que mai, no cal dir com ho tenim amb els nouvinguts sud-americans, ja que la majoria d'ells sí que emigren per motius econòmics, i cal comprendre —més del que estem disposats a fer-ho— que són ben desconexors de la realitat cultural d'on vénen a viure, i que des d'instàncies espanyoles es farà poc, o res, per informar-los. Per tant, i de moment, potser seria una bona estratègia deixar-nos de certes puritats i acceptar com a genuïnes totes les formes culturals catalanes de les quals disposem i que aquí hem tractat. Cal acceptar i defensar com a cultura catalana —mentre no s'expressi explícitament o implícitament el contrari— les «xonis», els «xiquiliquatres», els qui civilment es considerin catalans, sense marejar-los gaire amb pureses i genuïnitats; aquesta etapa, si ha de venir, ja arribarà. Cal defensar que Carmen Amaya (1913-1963) és una aportació genuïnament catalana al món de la cul-

tura universal, com ho és Carles Santos (1940) i Estopa, un dels millors grups de pop català juntament amb Pau Riba (1948). I hem de continuar reivindicant, és clar, que Pau Casals (1876-1973) és un músic universal juntament amb Xavier Benguerel (1931), i que Mossèn Cinto Verdager (1845-1902) va ser un dels millors poetes europeus de la seva època, que si no va ser reconegut amb el Nobel de Literatura (encara que li hagués vingut ben justet) va ser perquè l'Estat espanyol sempre ha contemplat —i continua fent-ho— la cultura catalana com una cultura regional, que forma part, anecdoticament, de l'espanyola, o sigui, de la castellana. Aquesta última evidència és la dada contra la qual hauríem d'emprar tots els recursos possibles.

Més difícil sembla que ho hauríem de tenir amb les darreres migracions de persones del Magrib. En el cas dels magribins, per primera vegada, a la qüestió d'ordre cultural, s'hi afegeix la de la religió. I no tant sols pel fet que segueixin una altra religió, sinó pel fet que les persones que la practiquen hi sostenen una relació molt doctrinària, que en aquest moment històric queda lluny del comportament de la gran majoria dels ciutadans europeus. Caldria tenir en compte, però —fet que massa sovint s'obvia, bé per desconeixement, bé per un inconfessat racisme— que la

» Cal acceptar i defensar com a cultura catalana els qui civilment es considerin catalans, sense marejar-los gaire amb pureses i genuïnitats

majoria dels magribins, obviant l'adoc-trinament amb què segueixen els seus manaments religiosos, a nivell de temperament, estètica, relacions familiars... no són tant lluny de la generació dels nostres avis. Som tan mediterranis com ells, i ells ho són tan com nosaltres. El problema, però, resideix en que, tal com exposa Olivier Roy (1949) a *La Santa ignorancia*,³ per efecte de la globalització, els emigrants musulmans, un cop instal·lats entre els occidentals i lluny de la pràctica cultural nacional, perden molt més fàcilment la relació amb les seves cultures tradicionals (la marroquina, l'algeriana...) i s'aculturalitzen amb molta més rapidesa que els naturals, suplint la cultura, la seva pròpia cultura, la tradicional, amb la religió, sobretot per la religió que difon el salafisme. Una pràctica religiosa que esdevindrà dogmàtica, que busca les essències per suplir aquella cultura tradicional abandonada, la qual sol trencar-se a partir de la segona generació. La majoria dels individus d'aquestes noves generacions supleixen la cultura per la religió, adoptant, per donar-se resposta a necessitats culturals que ja no saben resoldre amb la tradició de pares i avis, l'anomenada street culture, d'empremta nord-ame-

ricana. Això passa en una Europa on la globalització també arrossega cap a l'*street culture* grans contingents de joves genuïnament europeus. De moment, aquests últims no s'inclinen per la religió, però sí que ho fan, una part d'ells, cap a formes autoritàries i doctrinàries.

Per finalitzar, i només com un suggeriment, em pregunto: podríem, nosaltres, per proximitat cultural (si ens ho creguéssim) intentar una altra sortida? Seria possible establir un diàleg (com ja ho fa alguna institució o com algun intent que s'ha dut a terme al Raval de Barcelona, com el grup Rumbaamazigha o l'Orquestra Àrab de Barcelona) entre el que ens resta del que va ser una de les bases de la vella cultura catalana, la cultura andalusí hispana, per apropar-nos a la seva cultura, intentant trencar el fatal apropament d'aquestes noves generacions de ciutadans catalans a una religió doctrinària, fonamentalista, que tant els allunya de la seva vella cultura mediterrània? Tan vella com la nostra cultura mediterrània. Perquè el problema, un dels problemes, sembla que rau en una galopant aculturalització d'amplis sectors de joves, nouvinguts i vells residents.

Per concloure, he d'anotar que en aquest article no s'han abordat, perquè no era el seu espai, les respostes d'ordre polític a les qüestions exposades. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CANDEL, Francisco. *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

MUNTANER, Ramon. *Crònica*. València: Generalitat Valenciana; Fundació Jaume II el Just, 2005.

ROY, Olivier. *La Santa ignorancia: el tiempo de la religión sin cultura*. Barcelona: Península, 2010.

3 ROY, *La Santa ignorancia: el tiempo de la religión sin cultura*.

Cultura i mitjans, el tàndem forçós

VISTA PRÈVIA

Els mitjans de comunicació són un dels principals responsables de la construcció de l'imaginari col·lectiu. En bona part, allò que ens expliquen es converteix en la realitat social. Determinen el que existeix i el que no, afavorint uns valors, unes inquietuds, uns gustos... en detriment d'uns altres. D'aquí la importància de l'espai català de comunicació. Un àmbit d'expressió i difusió de la cultura nacional que, com els de la resta del món, s'ha d'adaptar a les transformacions de les noves eines de l'era digital.

La cultura té un doble vessant: l'individual i el col·lectiu. Toquem la guitarra, per exemple, perquè ens plau fer lliscar les mans per la fusta i extreure'n notes harmòniques amb el nostre estat d'ànim. O escrivim perquè és quan hem bolcat les idees en un paper o en una pantalla que les veiem finalment clares. Però també toquem música i publiquem novel·les —per esmentar tot just dues manifestacions artístiques qualsevol— amb l'ànim de compartir-les i, amb sort, qui sap si emocionar algú. Hi ha un cert anhel per fer vibrar aquella persona inconcreta que habita en l'indret difús anomenat, amb més o menys fortuna poètica, «l'altra banda». La cultura tendeix, doncs, a la comunicació.

És en aquest trànsit des del cercle personal fins al col·lectiu que la cultura adquireix una càrrega social de primer ordre. Perquè en el procés d'assumir (o consumir) qualsevol ítem cultural —un llibre, una pel·lícula, una obra de dansa, una escultura...— per força hi ha un espai per al reconeixement mutu d'una sèrie de valors entre l'autor i el receptor. És aquí on la cultura apareix en la seva accepció més antropològica com a sistema d'usos i costums compartits. I, per tant, esdevé un element identitari de primer ordre.

Introduir-hi la perspectiva nacional, aleshores, no costa gaire. Acumulem tantes identitats com el nostre entusiasme cultural ens permet (ens agrada el *reggae*, el barroc i el figurativisme, per exemple) però resulta evident que hi ha diferents nivells d'ordenació, alguns més generals que altres. Compte: no estem parlant de cultura nacionalista. Aquesta categorització és prèvia a l'anàlisi de

Àlex Gutiérrez
President Executiu de la Fundació Espai Català de Cultura i Comunicació
alex@escacc.cat

» Les polítiques de vinculació entre els mèdia i la cultura han de consolidar un sistema on els propis ciutadans siguin els qui sostinguin la producció cultural que consumeixen

temes i missatges: resideix en el propi codi. I la llengua és el codi més complex —i sedimentat— de què disposem, de manera que la immensa majoria de la producció cultural està associada a una nacionalitat concreta, en el sentit que la «ciutadania» de la cultura no és un fet circumstancial sinó que la condiciona inequívocament. Fins i tot els més acèrrims defensors de la universalitat de les obres artístiques hauran de concedir que, en el cas de disciplines que es recolzen en la llengua, el lligam al sistema identitari nacional és inevitable i no té perquè anar en detriment del caràcter global d'una producció cultural concreta (en el cas de disciplines no lingüístiques el lligam també hi pot ser, a través dels estils, però certament resulta més difús, per bé que pugui ser igual d'intens). Finalment, hi ha tota una sèrie de factors de caire administratiu que reforcen aquesta nacionalitat de les obres culturals: els estats —les societats, al capdavant— solen dotar-se de mecanismes que protegeixen la cultura pròpia. Pensem com el cinema francès triomfa al seu país d'origen per una combinació de lleis prosaïques que el protegeixen, a les sales i a la televisió, i també perquè ha estat prestigiats des de les pròpies instàncies polítiques, socials i culturals del país.

Aquesta reflexió resulta més evident quan més s'obre el prisma històric. És

per tota aquesta perspectiva que els estats protegeixen les seves cultures pròpies i les fomenten. I, així, els diferents sistemes culturals hegemònics s'han armat, al llarg del temps, de relats que explicitaven aquest sentit identitari en la cultura. Hi ha un fil invisible que lliga el *Cantar de mio Cid*, el cant dels Nibelungs i els *westerns* de John Ford. Tots fixen una mitologia sobre la qual s'assenta la resta de la cultura pròpia.

La protecció de la cultura al segle XXI

Malauradament, aquests mecanismes de protecció de la cultura han negligit en massa casos «l'altra banda» a la qual es feia referència al principi de l'article. Els estats han subvencionat els creadors, han fomentat la producció industrial i la professionalització del sector, però sovint han aïllat l'audiència de l'equació. A Catalunya, l'intent d'equilibrar els tres platets de la balança —creació, indústria i difusió— ha marcat el rumb del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat els darrers anys. Però el canvi de model encara no s'ha pogut completar. Caldrà confiar per tant en què aquesta reestructuració acabi d'operar-se, sigui quin sigui el color polític que comandi la conselleria durant la propera legislatura.

Consti, en tot cas, que l'aposta per centrar la intervenció pública en la difusió de la cultura no va en detriment dels altres suports que s'han anat aportant des de la Generalitat des de la seva restauració. Ras i curt: cada obra cultural té un valor intrínsec, relatiu als seus mèrits artístics, a la seva relació amb la societat de l'època, a la innovació que suposa respecte una determinada escola o disciplina i a la capacitat de generar emoció i reflexió, segons convingui. Algunes obres meritòries o necessàries poden tenir públics restringits o directament elusius. Sempre i quan se n'asseguri una independència de criteri polític i una bona ponderació artística per part d'experts, les subvencions a la creació han d'assegurar que el país té un bon viver de creadors susceptibles de connectar amb una realitat determinada.

També resulten del tot defensables les ajudes a la producció. Només l'existència d'una indústria sostenible i professionalitzada assegura la correcta relació entre els autors i el públic. Fins i tot en l'era de la informació que vivim, on un autor pot utilitzar la xarxa per arribar al seu destinatari, convé que el procés sigui realitzat pels perfils adequats. I amb estructura suficient: el problema no sol ser tant de la distribució com de la promoció. Cal convèncer llibreries, cal fer màrqueting de pel·lícules, cal

El concepte de cultura de masses està patint una revisió radical, fruit de la fragmentació de les audiències associada a l'advent de les noves tecnologies

fer que els mitjans parlin d'una obra de teatre... pensar que la mera existència d'un canal tècnic que connecta autor i usuari soluciona la fluïda comunicació entre tots dos resultaria un error greu. Dit això, els ajuts a la producció han de tendir a una fiscalització (econòmica, no pas política) major. I, sobre tot, eradicar una pràctica més comuna del que seria desitjable, consistent en què l'empresari es compra una segona residència si una producció concreta li funciona bé i en canvi, somica una subvenció per quadrar l'any si el públic no ha respost. Els ajuts han de portar incorporats l'obligació d'invertir quan se'n derivin beneficis, si es vol evitar la temptació que es converteixin en subsidis encoberts.

Queda clar, aleshores, que el suport a la difusió, per bé que tingui un efecte beneficis tant en el cercle creatiu com en l'industrial, cal que sigui considerat un esforç addicional (no substitutiu), perquè és molt difícil redistribuir els recursos traient-ne d'aquests dos àmbits sense que se'n ressenti l'actual sistema. La perspectiva actual d'aprimament dels pressupostos dedicats a Cultura després d'uns anys de creixement, no permeten massa bons auguris en aquest sentit.

I, especialment a Catalunya, convé fer això sense cap mena d'acomplexament. Una repassada a les polítiques

culturals europees permet constatar que en la majoria de casos, els països tenen sistemes de suport i protecció ben articulats i acceptats tant per part de la ciutadania com del sector cultural. Hi ha una salmòdia repetida a bastament en el cas de la cultura catalana que es basa en recordar-li el seu caràcter de cultura subvencionada. Es tracta, és clar, d'una estratègia adreçada a fer-la petita i minimitzar el seu interès de cara a la possible audiència i de passada, la seva vàlua. L'estratègia resulta típica de les cultures dominants que volen empassar-se les minoritàries o minoritzades per la via del desprestigi. «Perquè vols la teva petita cultura, si ja tens la bona, que és la nostra?».

Plantejaments com aquests solen alimentar un cercle viciós que tanca la cultura en una reserva índia, només apta per als membres de la tribu, de manera que cada cop allò que la defineix més és, precisament, la seva condició d'encerclada. S'imposa aleshores la retòrica del resistencialisme: una èpica que motiva molt el pinyol més adepte i convençut, però que hipoteca el seu potencial d'esdevenir normal i integrada en el xip d'una majoria social clara. L'aposta per una política decidida en favor de la difusió ha de buscar revertir la tendència i convertir el cicle en virtuós.

L'era de la fragmentació

Cal tenir en compte que la configuració de l'espai mediàtic hi juga en contra, especialment en el cas de la televisió, el mitjà massiu per excel·lència. Les cadenes d'abast estatal han abraçat un imaginari col·lectiu que negligeix per complert el caràcter plurilingüe de l'Estat. El cas és greu, tenint en compte que exploten un bé públic —l'espai radioelèctric— i que la llei de televisions privades obliga a ser respectuosos amb aquesta pluralitat lingüística.

El resultat és que mentre als Estopa —posem per cas— ningú els hi posa cap problema per aparèixer a les televisions, siguin catalanes o espanyoles, els Manel en canvi només poden confiar en les cadenes del país. Quan TV3 ocupava un percentatge significatiu de l'audiència, això era suficient per llençar una sèrie de noms a l'imaginari col·lectiu. Però en l'actual context de fragmentació de les audiències que ha portat la TDT la tasca es complica considerablement, ja que no es pot esperar que un únic operador faci tota la feina. El paper de la xarxa és fonamental aleshores. I, de fet, és Internet i la seva porositat gairebé invisible la que ha permès fenòmens fulgurants i aparentment espontanis com els propis Manel, Els Amics de les Arts o Obrint Pas, per esmentar-ne tres de musicals.

TV3 tenia un percentatge d'audiència per assentar una sèrie de noms a l'imaginari col·lectiu. Però la fragmentació de les audiències derivada de la TDT dificulta aquesta tasca

La primera hipòtesi de treball ha de ser, per tant, que tot el concepte de cultura de masses està patint una revisió radical, fruit de la fragmentació de les audiències associada a l'advent de les noves tecnologies, a la qual cal donar-hi resposta. I convé entendre que la transformació afecta tot el panorama comunicatiu, però és més acusada en l'àmbit audiovisual i que, a Catalunya, comportarà uns canvis de gran magnitud. A tall d'exemple, al 2004, quatre cadenes de televisió —TV3, TVE, Antena 3 i Tele5— sumaven el 77,2% del *share*. En canvi, a finals de 2009 ja només es repartien el 60,2% de l'audiència i la tendència ha anat exagerant aquesta bretxa entre uns pocs canals que acumulen un *share* de dos dígitos i una plèthora d'oferta que li planta cara a partir de l'acumulació de moltes televisions cadascuna amb pocs punts, o fins i tot decimals, d'audiència. La consumació de la posada en marxa de la TDT obliga a replantejar-se les estratègies públiques ja que, com s'insinuava en el paràgraf anterior, el model clàssic (una gran corporació pública que ocupa un percentatge suficient de l'audiència com per ser considerada hegemònica) ha deixat de funcionar.

S'estan popularitzant, a més, sistemes de consum televisiu no lineals, en els quals l'espectador tria quan vol veure els seus espais preferits, com qui tria en una biblioteca, sense haver

de dependre dels capricis dels programadors. Per tant, en el nou paradigma, els programes seran més importants que els canals, tot i que els canals retindran la seva capacitat de prescripció. Internet és el màxim exemple d'aquesta entropia: cada navegació és individual i erràtica, perquè els interessos dels internautes no són monolítics sinó complexos. Tot i que Internet és un mitjà de comunicació de masses, no hi ha elements que permetin parlar de grups d'audiència, perquè cada consum individual segueix un itinerari únic, difícil d'encaixar en una pauta.

És a dir, el que ha mort no és el concepte de «masses» sinó el seu relatiu estatisme: avui dia el ciutadà pertany a múltiples masses de manera simultània i el concepte és radicalment magmàtic. L'explosió geomètrica de l'oferta informativa i de continguts provoca que cada decisió que pren un espectador i cada consum que realitza el situa dins d'un o altre grup amb una fluïdesa líquida, de moviment continu. Les empreses culturals i mediàtiques tenen dificultats per apamar aquesta gran variabilitat.

És en aquest paradigma que cal planificar les polítiques de vinculació entre els mitjans i la cultura per tal de satisfer l'objectiu de consolidar un sistema cultural sostenible, que té com a anhel (ni que sigui, avui, teòric) aconseguir que siguin els propis ciutadans els qui

sostinguin la producció cultural que consumeixen. Aquestes polítiques han d'integrar en la seva lògica la necessitat inapel·lable de treballar amb mentalitat de xarxa i assumir que hi ha una nova casta de prescriptors: els internautes. Les polítiques excessivament dirigistes estan abocades al fracàs. Viral és la nova paraula que cal introduir al diccionari. I qualsevol intent de posar el sistema comunicatiu a jugar en favor d'una cultura ha d'incloure per força una planificació del seu desenvolupament a la xarxa. No és una tasca fàcil: la viralitat és un fenomen on l'espontaneïtat hi juga un paper fort. Provocar aquesta espontaneïtat —i entendre que això no és un oxímoron— és la clau de volta.

Pertinença i globalitat

Com s'ha explicat, una de les funcions bàsiques de la cultura de masses és el reforç del sentiment de pertinença a un grup, sigui aquest un perfil social determinat, una nació o qualsevol altra forma de col·lectivitat. Internet no fa més que potenciar aquest element aglutinador, però les col·lectivitats a les quals ens inscriu no tenen els límits geogràfics habituals. És a dir, part de la cohesió sí que és territorial o nacional, però prenen força els lligams on el vincle és estrictament temàtic. A partir

Catalunya parteix la inexistència d'una oferta televisiva privada potent en català, i també topa amb les dificultats que comporta compartir mercat amb els productes d'abast espanyol <<

d'aquí, la capacitat de l'individu de reforçar el seu vincle amb la comunitat ha augmentat exponencialment, ja que la xarxa facilita i potencia els mecanismes de participació.

La gestió de la cultura de masses dins del propi territori pateix l'efecte de tots aquests sectors. Catalunya parteix d'algunes mancances, com la inexistència d'una oferta televisiva privada potent en català, i també es topa amb les dificultats que comporta compartir mercat amb els productes d'abast espanyol, més dotats de recursos gràcies a tenir un públic potencial més nombrosos. Però la proximitat —sigui geogràfica o temàtica, però al cap i a la fi sempre emocional— és un dels elements que està associat amb l'èxit. Qualsevol país madur combina l'accés a la cultura global amb un imaginari propi compartit amb prou amplitud com per merèixer ser qualificat de massiu.

Les noves tecnologies, per tant, multipliquen les variables sota les quals es pot definir una «massa» concreta. I, a més, faciliten la participació social, cosa que democratitza la comunicació. Els mitjans de comunicació i els agents culturals, acostumats a ser emissors gairebé en solitari, s'han transformat en elements molt més permeables i atents als dissenys de la seva audiència. Així, el dirigisme cultural entra en crisi, la qual cosa implica una sèrie de dificultats per

països com Catalunya on el sector cultural es recolza de manera molt important en els ajuts públics. Però al mateix temps, es fa més fàcil la connexió entre creadors i públic, sense haver de passar necessàriament per uns mitjans de comunicació que, habitualment, s'han distingit per obviar la cultura catalana, quan no per ser-ne directament hostils.

Incorporació d'influències en la cultura pròpia

En paral·lel a la funció d'identificar i codificar la cultura pròpia, els mitjans de comunicació de massa realitzen una altra funció bàsica: legitimen i incorporen les aportacions de cultura d'origen estranger que, amb el temps, sedimentaran i seran considerades com a pròpies per les generacions ulteriors. Al segle XXI costa d'imaginar una cultura viva que no sigui permeable a les múltiples influències a què obliga tant l'era de la informació —amb la capacitat de tenir agents mediàtics globals— com l'enorme mobilitat migratòria, especialment rellevant en el cas dels territoris de l'espai català de comunicació.

La pregunta és pertinent: estan els mitjans de comunicació nacionals ben encarats per afrontar aquesta qüestió? Les dades estadístiques no són gaire afalagadores. Els immigrants tendeixen

» La televisió ha de treballar per afavorir la cohesió social i alhora bastir un imaginari col·lectiu amb el qual s'hi puguin identificar els seus ciutadans

xen a organitzar-se en comunitats — una tendència que cal considerar natural, si observem els exemples dels EUA, el Regne Unit o Alemanya— i això inclou també un cert enclaustrament mediàtic. Una parabòlica és tot el que fa falta per mantenir un cordó umbilical amb el país d'origen.

És interessant constatar l'evolució de com els mitjans de comunicació propis han tractat la qüestió de la immigració al llarg dels darrers anys. Es podria distingir una primera fase en la qual la immigració és vista com un fenomen i, per tant, se'n parla des d'una òptica externa, amb una certa asèpsia antropològica. El segon estadi arriba quan les graelles televisives i radiofòniques incorporen espais protagonitzats explícitament per immigrants. L'enfocament és benintencionat —fer conèixer «l'altre» a partir d'activitats amables com la gastronomia o la música per perdre-li la por— però no deixen de ser espais més adreçats al públic originari —amb el reclam d'un aparent exotisme— que no pas espais de verdadera integració (perquè, per bé que apareguin immigrants a la televisió, ho fan amb l'etiqueta inequívoca de persones foranes). La tercera fase comporta l'aparició d'immigrants integrats en espais de ficció (pel que tenen de representatiu d'imaginari). La pega, en aquest cas, és que el retrat de l'immigrant acostuma a tenir un cert

deix de producte de laboratori, perfectament estudiat per encaixar a la sèrie per poder exclamar, des del confort del sofà, «mira aquest, que bé que parla català!». Evidentment, han de ser benvinguts tots els símptomes de normalitat, així que aquesta pràctica és desitjable i necessària. Però alhora és insuficient. Es troba a faltar —hi ha tímids indicis que això pot estar començant a canviar— una cinquena fase en la qual l'immigrant que apareix en els espais de representació col·lectiva conservi amb absolut desacomplexament i normalitat les seves dues identitats: la d'origen i la d'adopció. En alguns casos això pot resultar políticament incorrecte, però convé no perdre de vista que aquestes representacions de la realitat, si no són «comprades» per l'espectador, ho tenen difícil per arrelar i ser assimilades. El conflicte passa per conjuminar dues necessitats: la d'una televisió (especialment, però no només, la pública) raonablement pedagògica i que afavoreixi la cohesió social, d'una banda, i la de bastir un imaginari col·lectiu als mitjans de comunicació amb el qual s'hi puguin identificar els seus ciutadans (amb independència del seu origen). Això no és, òbviament, una crida a identificar immigració amb conflicte, sinó precisament el contrari: oferir una imatge prou complexa i rica com perquè sigui assimilable a la dels ciutadans catalans d'origen. Només així adquirirà

una certa tridimensionalitat i serà acceptada —o discutida— tant pels ciutadans d'origen com pels nouvinguts.

Em permeto un excurs cinèfil: l'evolució seria paral·lela, per exemple, a la que el cinema ha dispensat als homosexuals. Avui dia un film com Philadelphia (tan recent com del 1993) seria obsolet, perquè en moltes produccions del més comercials Hollywood ja apareixen gais o lesbianes on la seva orientació sexual no juga cap paper clau en el desenvolupament narratiu o dramàtic de la història: senzillament es tracta d'un tret distintiu més, com qui és ros, mecànic o dels Chicago Bulls.

Podria semblar que és impossible unir aquests dos objectius (foment de la cultura pròpia i integració de la d'origen forà) en una sola política, però és precisament el contrari. Només des de l'assumpció del doble repte és possible pensar un sistema cultural i mediàtic únic i ample, que pugui ser assumit per un sector majoritari de la societat. I això passa, forçosament, per mantenir el vincle entre cultura i mitjans de comunicació. Que la primera entengui que ha de lluitar per la difusió i per l'audiència (i que això no és forçosament mercantilista). I que els segons no oblidin (n'han tingut la temptació) que part de la seva missió fonamental és connectar les expressions socials i culturals de valor amb les persones que les poden aprofitar. ◀

Fer de la cultura un motor econòmic: quatre regles e-lementals

Massa sovint, la cultura és vista com un element inútil, un *divertimento* que ens distreu en el nostre temps lliure. S'obvia així el paper social de la cultura. La seva capacitat per cohesionar la societat i per crear homes i dones lliures. Però també s'obvia el seu paper econòmic. Una capacitat per generar riquesa que l'erigeix en un dels sectors productius amb més futur.

Intensos i recurrents són els debats que se susciten en fòrums i mitjans sobre el model econòmic peril·litat en el qual s'ha sustentat l'economia espanyola i catalana els darrers anys. Moltes són les veus que s'alcen, i amb tota la raó, contra l'economia del totxo i el finançament esbojarrat d'aquestes activitats, i moltes també les que proclamen la necessitat d'un nou model econòmic que encamini les perspectives de ressorgiment per al futur a mig i llarg termini.

Aquest nou model s'ha de basar en una nova economia on la base industrial tindrà menys pes que en el passat per l'entrada d'economies molt més competitives en mercats de baixa i mitjana intensitat tecnològica i, per tant, haurà de decantar-se cap a activitats d'alt contingut tecnològic i elevat valor afegit. En aquest cas, l'economia dels serveis apareix com a terreny abonat per fonamentar els pilars de l'economia del futur.

En aquest sentit, el progrés de l'estat del benestar i la consegüent aparició de noves demandes socials, ha de resultar un element clau per anar confegint l'economia de serveis del futur. Més enllà dels serveis socials bàsics —seguretat, salut, inclusió social o educació— noves àrees d'activitat emergeixen com a alternativa de futur. Una d'elles, sens dubte, és la cultura i més concretament, les indústries culturals.

Ser sector de futur, en qualsevol cas, suposa ser capaç de generar riquesa i ocupació d'una manera perllongada a llarg termini i això suposa, lògicament, encabir aquest sector en un marc financer sostenible. Aquesta no és una afirmació trivial i a

Antoni Lladó
director de l'Institut Català d'Indústries Culturals
allado@gencat.cat

Els serveis són el pilar de l'economia del futur, on més enllà dels de caràcter socials, sorgeixen noves àrees d'activitat. Una d'elles és la cultura i més concretament, les indústries culturals

més quan un dels trets definitoris de la situació econòmica actual és la restricció financera tant per la via de la limitació del crèdit del sector privat com pel lamentable estat de les finances públiques.

Per això, parlar de la indústria cultural com a sector de futur ens obliga a una reflexió profunda sobre el model financer que pot fer possible un redreçament de l'activitat cultural i, en conseqüència, fer d'aquest sector un autèntic motor de creixement econòmic. Lògicament, un plantejament d'aquestes característiques ens porta al debat de quin ha de ser el paper del mercat en el finançament de la cultura o complementàriament, quin és el paper de les administracions per satisfer les necessitats no cobertes per aquesta via.

Aquest debat és, per força, complex i els elements que el condicionen són de naturalesa molt diversa però que, al cap i a la fi, estan relacionats amb les possibilitats relatives de captació i utilització de recursos financers de cadascun dels sectors implicats, el públic i el privat.

Si fem referència al sector privat, el finançament de la cultura només pot provenir de dues vies principals. En primer lloc, dels recursos obtinguts dels usuaris pel pagament directe dels serveis culturals rebuts, alternativament, dels fons captats de la societat civil per

la via del mecenatge o patrocini. En el cas del sector públic, l'origen és molt més senzill, els pressupostos públics i, per tant, els recursos provinents dels impostos pagats pels contribuents sobre les seves rendes, consum, treball i patrimoni.

Triar una o altra alternativa, finançament privat o públic o una combinació més o menys ponderada de les dues, exigeix un primer posicionament de la política cultural respecte si cal decantar-se cap al pagament per part de l'usuari —és a dir, qui en treu els avantatges directes— o bé tendint a la gratuïtat del sistema. Avui en dia, al menys en els països occidentals desenvolupats i de tradició no saxona, el model apunta cap a una situació intermèdia on el sector públic acaba complementant tot allò que no acaba finançant el mercat.

Ateses les actuals circumstàncies econòmiques marcades per les enormes dificultats pressupostàries de les administracions financeres de la cultura —principalment la Generalitat i els ajuntaments— sembla extremadament complex mantenir el nivell d'activitat amb els paràmetres tradicionals de finançament.

Més que mai —essent com és la cultura un sector d'activitat que des de la perspectiva dels pressupostos públics sovint pot quedar relegat davant ne-

cessitats més peremptòries— sembla que les alternatives de futur passen per intentar basar el finançament del sistema en un model més obert al mercat o per reordenar de manera més eficient els recursos disponibles provinents del sector públic.

Una activitat cultural més orientada al mercat

Orientar la cultura al mercat i despertar l'interès del consumidor no és una tasca senzilla i més quan en algunes parcel·les culturals la distància entre el bé cultural i l'usuari és immensa. De vegades, el producte està més a prop del creador que del potencial consumidor i com més lluny del consumidor, més dificultats per obtenir el seu reconeixement i conseqüentment, més difícil és el paper del mercat en el finançament. Per contra, la potencial dependència d'altres fonts —principalment el sector públic— augmenta proporcionalment a aquesta distància.

La distància del bé o servei cultural respecte al mercat pot ser o no insalvable. En alguns casos, la pròpia naturalesa del producte o el propi procés de generació del bé cultural —tantes vegades aliè a tota reflexió sobre mercats potencials— fa pràcticament inviable el paper del sector privat en la genera-

ció de mecanismes financers per donar viabilitat al servei. Imaginem, en el primer cas, una determinada col·lecció patrimonial que cal preservar però que difícilment interessa a àmplies capes de població. En aquest cas, ens trobaríem un producte que hauria nascut sense la possibilitat de concebre prèviament el potencial del mercat de destí. D'altra banda, en el segon cas, pensem en els grans creadors que sovint han desenvolupat la seva activitat al marge dels corrents de masses, assumint cotes de risc que han generat obres basades en la interpretació de fenòmens socials i morals reconeguts anys o dècades després per capes més àmplies de la societat.

Al marge d'aquestes situacions de naturalesa particular —que justifiquen models de finançament quasibé públics— molta activitat cultural pot fonamentar la seva viabilitat en un model on finançament públic i privat es combinin en proporcions adequades.

Tanmateix, orientar l'activitat cap al mercat —és a dir, suscitar l'interès del públic o dels mecenes o patrocinadors— requereix polítiques empresarials específiques que no disten excessivament de les que es duen a terme en sectors econòmics vinculats al comerç de béns no intangibles. En aquest sentit, acostar la cultura al públic exigeix polítiques decidides d'excel·lència en

el disseny de producte, sensibilitat en les polítiques de fixació de preus i compromís en les polítiques de promoció i distribució dels béns culturals.

Parlar de cultura i mercat ens obliga, doncs, a crear un discurs de producte o servei cultural, a definir una política de preus i també a pensar en una promoció que faci arribar a la societat l'existència d'aquest bé o servei cultural i un posicionament que posi de manifest l'excel·lència del seu consum puntual o continuat. L'expressió de les formulacions concretes davant aquestes grans línies estratègiques constituïran les línies que tot agent, públic o privat, haurà de tenir en compte per situar el producte en el mercat.

Sobre el producte, el punt clau del discurs rau en la seva definició. Des del punt de vista empresarial, tota creació de producte parteix de la base de la identificació d'un potencial de mercat. Què venem i a qui li venem són les dues preguntes que desencadenen la posta en marxa d'un procés empresarial i comercial. I aquestes són preguntes que normalment obtenen resposta amb caràcter previ a la creació del producte. La investigació de mercats i, per tant, de les preferències dels consumidors, es revela com a element clau del procés.

En l'àmbit cultural, l'accent sembla posar-se en allò venem, més que a qui li venem. Per tant, des de la cultura cal fer

un esforç en invertir aquesta tendència i, així, propiciar l'acostament entre creador i consumidor. Només amb productes atractius i amb capacitat d'obtenir reconeixement pel segment de públic al qual van dirigits podem entrar al mercat i reduir la dependència del sector públic.

Si el primer pas en la definició del projecte cultural és què i qui, el passos immediatament posteriors són l'on i el com. En el primer cas, la definició d'una estratègia de territorialització del consum cultural no és una cosa senzilla. En un moment en què el món està intensament interrelacionat i que la globalització és una realitat, moltes veus s'alcen advocant per la internacionalització de la cultura. Com a declaració de principis, impecable. Però com a estratègia d'aplicació pràctica, sorgeixen alguns dubtes entorn a les veritables possibilitats d'internacionalització.

En efecte, la internacionalització no sempre és possible i moltes vegades ni tan sols rendible. Pot no ser-ho per la naturalesa del producte o per les característiques dels mercats exteriors, o no sortir a compte perquè l'alt component de valor afegit i recursos humans incorporat a determinades produccions fa que els costos d'exportació siguin superiors als ingressos que s'obtenen amb la comercialització. Aquí, doncs, un cas més on la predominança del sistema de

» En l'àmbit cultural, l'accent sembla posar-se en allò que venem més que a qui li venem. Cal un esforç en invertir aquesta tendència i així propiciar l'acostament entre creador i consumidor

mercat i l'estratègia d'internacionalització es veuen severament condicionats si ens cenyim únicament a l'anàlisi dels fluxos comercials. Lògicament, en casos com aquests, estariem davant del supòsit de promoció internacional, en tot cas, anteriors en el temps a qualsevol estratègia de comercialització exterior.

De la mateixa manera, la supremacia de l'oferta i la demanda també es veu limitada en el cas de cultures minoritzades en què la consolidació del mercat local es converteix en un repte moltes vegades titànic o simplement inabastable per la seva manca de dimensió, les inèrcies històriques, les economies d'escala o l'hegemonia de sistemes comunicatius diferents als de la cultura en qüestió. Totes aquestes circumstàncies poden arribar a crear unes distorsions en el funcionament dels mecanismes d'assignació de recursos que obliguen a establir mecanismes d'intervenció pública en la línia de correcció del sistema de no mercat.

Llevat d'aquestes excepcions —molt importants i rellevants en el cas de la cultura catalana, i en particular, de la cultura en català— l'extensió territorial de la difusió cultural és, sens dubte, la via més adequada per afavorir l'entrada de recursos privats en el sistema i no només per la via del pagament dels serveis consumits. A major difusió territorial, majors possibilitats d'implicació

del teixit empresarial en el finançament de la cultura i, per tant, més capacitat d'aconseguir recursos via patrocini.

En darrer terme, decidit l'on, el com apareix com la part més mal·leable del procés. Promoció, comunicació i publicitat són elements claus de la política de difusió cultural que han de vetllar no tan sols per fer existir les produccions o serveis culturals o elevar-les a la categoria de bé col·lectiu, sinó especialment per transmetre al consumidor els avantatges indiscutibles del consum. La creació de missatges pertinents, la tria dels canals de comunicació i l'ús adequat de les noves tecnologies han de servir per completar el cicle de generació de valor per al producte cultural.

En tot cas, sobre la decisió de quins béns o serveis culturals cal deixar al lliure funcionament del mercat o fins a quin punt cal encomanar la seva existència o supervivència al joc de l'oferta i la demanda, les opcions polítiques i les característiques estructurals de la societat resulten d'una importància cabdal. Societats de caire tradicionalment més liberal tendiran més a deixar en mans de la iniciativa privada i del joc de mercat, el finançament de la cultura que societats amb una vessant més social centrada en l'estat del benestar.

Però més enllà de la tradició social, l'alternativa del mercat queda determinada per les opcions polítiques de cada

moment, per bé que l'establiment del límit entre finançament públic o privat és complex sobretot en allò que acaba definint la participació relativa d'ambdós sectors. Això és especialment cert quan es vol entrar a valorar les polítiques en diferents àmbits de la cultura o de les indústries culturals.

Una millor aplicació dels recursos públics

La migradesa econòmica a les finances públiques i les perspectives poc engrescadores d'un eventual enfortiment, obliguen, al marge d'orientar la producció al mercat, a millorar l'assignació dels recursos públics en el finançament dels projectes culturals.

La gestió dels recursos públics destinats a la cultura pot ser més rendible i justa sempre que l'administració prioritzi uns criteris d'actuació clars i senzills. En la nostra opinió, els principis inherents a la gestió pública de la cultura serien fonamentalment dos: eficiència i equitat. En tercer lloc, ateses les circumstàncies d'entorn, la política cultural s'ha de comprometre també decididament en l'enfortiment de l'esperit emprenedor entre els agents del sector.

La inversió pública en cultura es justifica no només pel seu impacte econòmic immediat sinó també pel con-

junt d'efectes externs favorables que produeix el consum cultural sobre la població: enriquiment personal, millora dels valors i increment de la cohesió social. Una inversió en un projecte cultural serà més justificable i més eficient com més repercussió social tingui, és a dir, com més públic acabi beneficiant-se del seu consum. En aquest sentit una correcta administració dels recursos públics ha de tenir en compte uns llindars mínims de rendibilitat econòmica i social per sota dels quals no resulta eficient i desitjable finançar projectes culturals. Una política que delimiti prioritats en aquest sentit és clarament estalviadora de recursos i, per tant, imprescindible en un moment com l'actual.

El segon principi fonamental en la gestió dels recursos públics és el de l'equitat. Suport equivalent a esforç equivalent. Com a principi és sens dubte indiscutible, com a realitat més que desitjable. Una assignació de recursos equitativa i transparent pot transformar el model operatiu del sistema cultural a través d'ajustar el finançament de l'activitat a l'eficiència del sistema. Igualar el finançament públic de l'activitat en funció dels resultats, fa equitatiu el sistema però també el fa més eficient, en la mesura en què es financen millor les activitats més rendibles socialment i culturalment.

En tercer lloc, l'administració pública té un paper fonamental en la creació de condicions d'entorn per afavorir la transició del sistema cultural des d'un model de protecció intensa a un model d'assumpció progressiva de riscos empresarials com a via de transició cap al mercat. Aquest nou model ha de basar-se en una acció decidida de l'administració en l'àmbit de la cooperació amb el sector cultural a través de mesures de foment de l'esperit emprenedor, millora en els models organitzatius i de gestió o reformulació d'instruments útils per a minorar el risc inherent a l'activitat empresarial en la cultura.

Finalment, no cal esmentar la importància que també pot tenir l'acostament de la gestió privada als equipaments públics com a element per millorar l'eficàcia pública, i més en un moment en què el sistema d'equipaments veu limitada la seva capacitat d'actuació per les fortes restriccions financeres que experimenten els pressupostos municipals, al cap i a la fi, decisius en el finançament de l'activitat cultural impulsada directament per l'administració pública.

En definitiva, empresa, equitat i eficiència, tres conceptes, tots tres amb la lletra «e», que apareixen com a regles elementals i indispensables per afrontar el repte de convertir el finançament de les indústries culturals en una au-

tèntica palanca del sistema empresarial cultural.

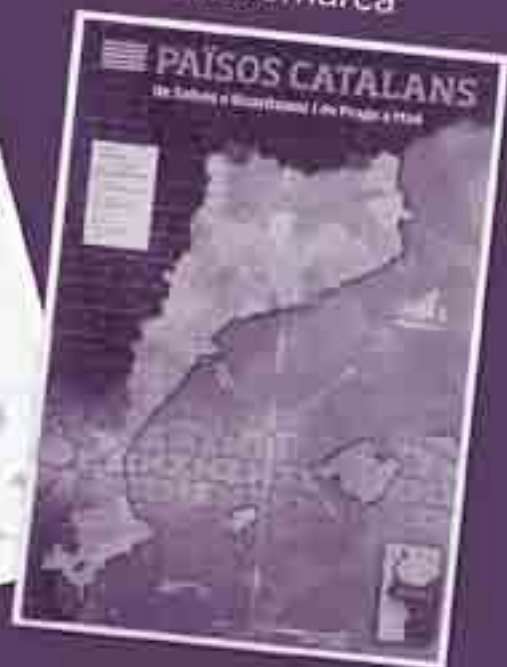
Si en aquest context recordem la necessitat d'excel·lir en el producte per arribar al consumidor, si refermem les polítiques culturals en el concepte d'excel·lència, una nova «e» se suma als principis rectors de la política cultural. Fer possible la cultura com a motor econòmic i social necessita una política basada en aquest regla e-lemental de les quatre «e». ◀

Països Catalans

**Mapa comarcal
i municipal**
escala 1:500 000

Puzle de 385 peces
48x68 cm, amb peces
retallades amb la forma
de cada comarca

www.irla.cat · info@irla.cat

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Entorn general i mercat interior als Països Catalans

Som catorze milions de persones. Amb accents diferents. Més oberts o més tancats, però amb el substrat comú que ens proporciona la cultura. La cultura dels Països Catalans. Un mosaic de diversitat que abraça els castellers i els diables, les falles i les albades, el jaleo i sa vermada... Arrels populars que s'empelten constantment amb les aportacions nouvingudes. Una xarxa plural que no només fa mercat, sinó que en base a la diversitat cohesiona i construeix nació.

El nou entorn general

Com sabem, les darreres dècades, profundes transformacions econòmiques, tecnològiques, socials, culturals i polítiques han sacsejat la nostra societat. Es tracta d'un procés amb conseqüències sobre totes les esferes de la vida social. La complexitat i el canvi —més accelerat i multidimensional que en cap altra època històrica— s'han convertit en les característiques fonamentals de la societat. Dins d'aquest procés de canvi estructural, s'han transformat també les relacions i els rols personals o les fonts de la identitat, el procés de formació de la qual ha esdevingut més obert.¹ Els valors bàsics de la solidaritat social o de la confiança institucional adquireixen, en aquest context, uns altres perfils. I la reflexió sobre les identitats socials i territorials i el seu lloc en el nou món prenen una altra dimensió. La multiplicitat dels problemes i la irrupció de factors inèdits han desbordat les aproximacions tradicionals. De fet, les novetats són més ràpides que la nostra capacitat comprensiva,

1 La nostra vida està ara menys determinada per la tradició i la continuïtat cultural i històrica i ha esdevingut més «oberta» que la dels nostres pares, posem per cas. Han aparegut també nous pols d'identitat social i noves formes de relació i se n'han diluït d'altres. Els atributs tradicionals de tipus comunitarista han perdut força i els projectes electius de tipus personal han adquirit noves dimensions. Fins ara, per exemple, el matrimoni era la nostra «relació» contractual més duradora. Per contra, més del 50% de la gent que viu en parella als països escandinaus, no és casada. La família, en qualsevol cas, allà i ací, ha perdut bona part de les seues funcions tradicionals.

Toni Mollà

Llicenciat en periodisme i doctor en Sociologia.
Professor d'Estructura de la Comunicació de la Universitat de València
tm@tonimolla.cat

» En un món en què el darwinisme social s'imposa en totes les esferes de la vida, l'estat laic —i la política!— són condicions imprescindibles per a assegurar la igualtat entre els iguals

cosa que subratlla una certa orfandat intel·lectual i un escepticisme massa generalitzat.

Els canvis sociodemogràfics, en primer lloc, amb les noves mobilitats legals i il·legals, o la crisi de la natalitat i dels models familiars heretats perfilen, d'entrada, una societat diferent a la tradicional —de base agrària i estructura pobletana— de la qual nosaltres som fills «naturals». Però també a la moderna de base industrial i urbana, que passa avall enmig de la crisi estructural. Però, sobretot, és l'aparició de factors inèdits allò que presenta un panorama impensable només fa unes dècades. La redistribució dels espais econòmics i els eixos de desenvolupament transnacionals, la creació —i el fracàs posterior— de l'estat de les autonomies o la integració europea són factors de primer ordre en el cas espanyol. La irrupció d'allò que Manuel Castells (1942) ha anomenat l'era de la informació² ho

capgira tot d'una forma radical. Internet és el símbol i la metàfora, alhora, d'aquesta societat més en xarxa com més va.

Conseqüentment, les polítiques que se n'han de derivar també han de ser distintes. La transnacionalització informativa, les noves dependències econòmiques en un món quasi unipolar, l'homogeneïtzació del mercat de les indústries culturals, el control polític i empresarial de les noves tècniques de difusió i distribució i la informatització de la comunicació generen tipus d'integració (i desintegració) sociocultural diferents als coneguts. Els satèl·lits i les xarxes de cable, per exemple, superen antigues barreres proteccionistes i descol·loquen les polítiques locals, autonòmiques i estatals. El pes del passat, la llengua tradicional o la continuïtat cultural tampoc juguen el mateix paper de cohesió social que fa unes dècades. Tot això fins a posar a revisió conceptes fins ara totèmics

com sobirania o nació —sobretot en la seua accepció territorial. El fet provoca, com és natural, l'aparició de noves jerarquies socials, nous conflictes i noves resistències culturals per banda de diferents sectors. La destradicionalització³ i la mutació de la solidaritat pública⁴ que comporta la crisi comunitària determinen també uns models socials ben diferents als coneguts. No oblidem, d'altra banda, que en el nou ordre el poder de certes corporacions multinacionals és major que el de molts estats. De fet, el més inquietant d'aquest món emergent és que el capitalisme global esdevé quasi anònim, incontrolat. Ulrich Beck (1944) parla de metapoder de l'economia mundial davant de l'estat —«una espècie de poder transversal que pot canviar les regles nacionals i internacionals».

La necessitat de la política

Els canvis són globals, certament. Però afecten estructures socials diverses. Les conseqüències, per això, no són les mateixes a tot arreu. Les estructures demogràfiques i la situació geogràfica,

2 Des de que al 1937 Daniel Bell (1919) va encunyar el concepte de societat potsindustrial, n'han aparegut d'altres, com ara societat del coneixement o societat digital, per a designar la nova realitat superadora de l'anomenada era industrial i basada en la difusió de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació. Vegeu, per exemple, BELL, *El advenimiento de la sociedad postindustrial*. I també NEGROPONTE, *El mundo digital*. Per la seua banda, Manuel Castells distingeix entre societat de la informació i societat informacional. Vegeu CASTELLS, *La era de*

la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 1. La sociedad red. També CASTELLS i BÓRJA, *Local y global*; CASTELLS, *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 2. El poder de la identidad*; CASTELLS, *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 3. Fin de milenio*. Siga quin siga el concepte triat per a referir-nos a aquest nou món, convé alertar contra els usos ideològics i estrictament propagandístics que se'n fan. Vegeu, a l'efecte, LÓPEZ, «Política lingüística i política de comunicació davant dels reptes de la globalització».

3 Vegeu, per exemple, GIDDENS, *Un mundo desbocado. Los efectos de la globalización en nuestras vidas* i GIDDENS i HUTTON (eds.) *En el límite. La vida en el capitalismo global*.

4 Per al concepte de «solidaritat», vegeu, per exemple, ZUBERO, «Solidaridad».

Hem d'assumir que formem part d'un espai amb interessos comuns però diversos en les seues estructures internes, i també en els seus agents i en els seus ritmes

en primer lloc, però també els efectes de la modernització particular, per exemple, en condicionen la receptivitat. Els fenòmens generals i els contextos particulars són, per tant, el camp d'anàlisi en què s'ha de situar la reflexió intel·lectual. En aquest context, la política sembla l'únic recurs adequat per a regular els desfasaments entre la realitat social i les aspiracions col·lectives. I les polítiques públiques en són l'instrument. Al capdavant, la política és l'únic instrument democràtic per a limitar el darwinisme social i ideològic que imposa la nova situació. L'única manera també d'intervenir —i de governar— la complexitat actual des d'una perspectiva laica i sense influències en el capital transnacional.

Una de les aparents paradoxes introduïdes pels canvis —potser la més determinant de totes— és la relació entre la globalitat (el tot) i la proximitat (la identitat). I un dels objectius més clars de les polítiques públiques ha de ser, precisament, la combinació d'exigències i de necessitats en les esferes internacional, nacional i local. Les noves dialèctiques entre l'individu i els seus grups primaris, d'una banda, i la desterritorialització cultural i la uniformitat planetària, de l'altra, generen noves dinàmiques que hem de considerar. Ara bé: al marge de l'omnipresència de la societat-xarxa, per exemple, la di-

mensió diguem-ne cívica de la societat (i passeu-me la tautologia) és també d'atenció preferent i té sentit en si mateix. Això sense comptar que la lluita contra la corporatització de la vida civil és, ara més que mai, el primer dels reptes democràtics.⁵ La disminució del paper social dels grups primaris tradicionals —de la família, en primer lloc— fa l'estat més necessari que mai com a regulador de l'interès públic i garantia dels serveis col·lectius amb «valor universal».

Estat del benestar i polítiques públiques

«Déu ha mort i el seu lloc l'ocupa l'estat», assegurava Friedrich Nietzsche (1844-1900). La cita fonamenta encara les nostres conviccions més juvenils i també les renovades prevencions davant d'uns hipotètics poders benefactors inherents a l'estat. Però el nou entorn global exigeix la intervenció política, per exemple, davant dels excessos de la religió i del mercat, els dos tentacles més determinants i incontrolats del món actual. Els dos factors que més condicionen, a hores d'ara, les polítiques públiques i també les identitats col·lectives. Certament, en un món en què el darwinisme social s'imposa

en totes les esferes de la vida, l'estat laic —i la política!— són, com dic, condicions imprescindibles per a assegurar la igualtat entre els iguals. També per a contribuir a la humanització de la història, sempre sobrer de profetes de diferent Déu i adscripció nacional.

Nosaltres ens sentim antiestatistes ací —a l'Estat espanyol, vull dir— perquè l'estat és el refugi d'unes certes elits⁶ que l'utilitzen com a factor d'intervenció no solament administrativa, sinó també econòmica. L'estat que volem és el que assegura l'escola, l'hospital, l'espai públic i la pensió: el que actua com a factor d'anivellament i de correcció, en primer lloc, de tendències mercantils i, per descomptat, dels poders diguem-ne «sobrenaturals». L'estat que col·labora amb la societat civil i no el que l'ofega o anestesia. Després de les propostes antiestatistes d'unes certes generacions i davant de l'estat anorèctic que defensen els més conservadors, es tornen a escoltar veus reclamant el «retorn» de l'estat. Tan matisat i corregit com es vulga pels *cheks and balances* de matriu anglosaxona, però necessàriament actiu davant dels excessos dels altres factors en concurrència. L'espai públic, per exemple, ja no és possible en

5 Vegeu, per exemple, GINER, *Sociedad masa* i també GINER, *Ensayos cíviles*.

6 Per a una anàlisi del paper social de les elits, vegeu l'estudi clàssic de WRIGHT MILLS, *La élite del poder*.

» La defensa de l'espai públic compartit és un requisit per a la vertebració de la xarxa de relacions comunes. Al capdavant, una nació no és sinó una xarxa de relacions

aquest món postindustrial i informacional sense alguna mena de planificació pública. La planificació social —com la urbanística o la comunicativa, posem per cas— són, a hores d'ara, necessitats peremptòries si volem assegurar alguna mena de futur sostingut en el nostre passat. D'ací que la concepció de l'espai públic —tan lligada al concepte de ciutadania⁷— siga la pedra de toc de les polítiques urbanístiques o de les estrictament socials, posem per cas, i el nervi vital de les nacions que aspiren a algun grau d'independència. En aquest sentit, estat del benestar, espai públic i societat civil haurien de constituir esferes de col·laboració per al reforçament mutu en un projecte compartit que les estructures estatistes haurien de reforçar. Més encara si pensem en l'onada neoconservadora i privatitzadora que tot ho amera.

Els Països Catalans i els nous factors

Els Països Catalans són, dins d'aquest entorn general, una realitat social que va molt més enllà del que la classe

política és capaç d'entendre. Al nostre entendre, les respectives estructures socials han seguit un procés de convergència que fa que les idees expressades per Joan Fuster (1922-1992) en *Nosaltres els valencians*⁸ tinguin més vigència ara que quan les posava per escrit l'assagista de Sueca. Això, per descomptat, si considerem els Països Catalans des d'una perspectiva oberta i materialista, allunyada de les visions essencialistes a què ens tenen acostumats els literats de la qüestió nacional indígena. El *País Valencià a l'eix mediterrani*, de Rafael-Lluís Ninyoles (1943),⁹ ja confirmava aquesta inter-

pretació del país d'acord amb dades d'ordre econòmic, social i cultural que deixa sense sentit les anàlisis realitzades al marge dels canvis en l'estructura material i la redefinició dels espais econòmics i culturals. La construcció europea, la crisi de l'estat o la confluència de les estructures socials de Catalunya i el País Valencià són factors que l'investigador social no pot deixar de costat.

El nostre país respon a hores d'ara a una estructura postindustrial i de serveis d'acord amb els indicadors socio-demogràfics usuals. Els darrers anys, a més, ha sofert una segona modernització accelerada que ha dislocat, en bona mesura, la cultura d'arrel tradicional i n'ha clivellat la cohesió. Les revolucions tecnològica i mediàtica s'han superposat, a més, a un canvi en l'organització territorial de l'estat iniciat amb la Constitució de 1978, a la integració europea i la consegüent ampliació dels mercats i de les fronteres. Aquests són, al nostre entendre, els nous factors en el marc dels quals cal repensar les possibilitats d'alguna mena d'actuacions conjuntes entre les diferents parts d'aquest àmbit compartit que anomenem Països Catalans. Si la industrialització comportà fenòmens com ara la desagrarització, la urbanització o els canvis demogràfics, la irrupció del nou paradigma informacional ens aboca a una societat

8 FUSTER, *Nosaltres els valencians*.

9 NINYOLES, *El País Valencià a l'eix mediterrani*. Al costat del llibre de Ninyoles, es poden consultar, a més, dos llibres que comparteixen una mateixa insatisfacció respecte als discursos nacionalistes tradicionals, almenys al País Valencià dels anys 1990. Es tracta d'*Un país possible*, d'Adolf Beltran, que presenta els projectes de construcció de la identitat valenciana i de modernització com a complementaris. I *La utopia necessària*, de Toni Mollà, que considera la nació com a societat civil més que no com a aparell d'estat i que reivindica la construcció d'un nacionalisme laic com a instrument de la cohesió social. Inspirats tant en les investigacions de Rafael-Lluís Ninyoles com en les aportacions fusterianes intenten adequar el missatge tradicional valencianista als nous factors introduïts per la modernització, la globalització i les noves tecnologies i s'allunyen de les propostes essencialistes anteriors en què se situen les teus suposadament revisionistes del pensament de Joan Fuster.

7 Per a l'anàlisi del concepte de ciutadania, vegeu, per exemple, BARRY CLARKE, *Ser ciudadano*. També MARSHALL i BOTTOMORE, *Ciudadanía y clase social*. També MISHRA, *El estado del bienestar en la sociedad capitalista*. I, finalment, BELTRÁN, *Ciudadanía y educación*.

És vital que les televisions públiques de cadascun dels nostres territoris col·laboren en la tasca de la producció i distribució de continguts que exigeix la societat de la informació

oberta que ens allunya d'aquella societat tradicional, però també dels models industrials més estàndards. Els Països Catalans són una societat complexa i fracturada també per un clivell sociocultural i no solament polític. D'ací que els espais de consens siguin imprescindibles més enllà de les majories electorals i la controvèrsia estrictament política. Cal, a l'efecte, un nou clima social (i comunicatiu, en primer lloc) que fomenti una concòrdia civil al voltant dels interessos estratègics compartits, per exemple, en l'àmbit de la gestió del territori, de les infraestructures comunes, de les indústries culturals, de la llengua i la comunicació i de la reivindicació i promoció exterior —institucional i no institucional— d'aquests mateixos interessos transversals. Si bé ho mirem, cohesió interior i distinció exterior són les dues cares d'un mateix procés de vertebració comunitària. Des de la prudència i el pragmatisme, proposem un pacte de mínims sobre el qual assentar polítiques de respecte i de col·laboració. Hem d'assumir que formem part d'un espai amb interessos comuns però divers en les seues estructures internes, i també en els seus agents i en els seus ritmes. Hem de ressaltar, per exemple, la necessitat d'articular polítiques conjuntes per fer front a la dominació cultural aliena representada simbòlicament per les indús-

tries *made in Hollywood* i, alhora, pels grups de comunicació de matriu castellanòfona i amb interessos comercials en l'eix atlàntic i el mercat de la *madre patria*. L'eix mediterrani, per contra, és una aposta estratègica que ha d'anar més enllà de la retòrica mimètica de la Hispanitat i s'ha de (re)definir de forma incessant d'acord amb les amenaces, però també les oportunitats, que genera l'entorn real i no les visions romàntiques de la nació.

Com hem dit, la defensa de l'espai públic hauria de ser una primera esfera de col·laboració institucional. Al capdavall, la concepció de l'espai públic és la pedra de toc de les polítiques públiques. L'espai físic (el carrer i la plaça), el mediat (els mitjans de comunicació) i, darrerament, el virtual que representa Internet. Les polítiques conservadores l'han entès sempre en un sentit minimalista. Les més progressistes (amb les excepcions que confirmen la regla), han tendit a (re)inventar-lo d'acord amb l'aire dels temps. La qualitat de la vida ciutadana hi depèn en bona mesura del capital social acumulat en l'espai públic o parapúblic (ateneus, cafès, associacions...). No és debades, en aquest sentit, que George Steiner (1929)¹⁰ assegure que Europa és «el carrer, el cafè i el mercat», llocs de part i de difusió d'una

¹⁰ STEINER, *La idea d'Europa*.

» La nostra àrea, en contra de models jacobins, s'hauria d'organitzar sobre un model policèntric però convergent

opinió pública fonamentada en la trobada física i l'intercanvi —gèrmens, al seu torn, del pluralisme i de la complexitat democràtica. Per la seua banda, la política d'infraestructures determina la (des)cohesió territorial de la comunitat compartida. Com és sabut, la construcció de la xarxa de ferrocarrils a mitjan segle XIX va ser un factor clau en la cohesió del mercat peninsular espanyol, les seues mercaderies i la seua gent. El mapa ferroviari i de carreteres que patim és conseqüència encara d'aquella concepció radial de l'organització territorial que copiava el model francès. Els nacionalismes perifèrics de llavors van ser les estratègies proteccionistes dels diferents «mercats» interiors.¹¹ Les idees vigents sobre l'espai públic de la comunicació de masses no són sinó la rèplica d'aquestes concepcions de l'ordenació territorial i urbana de què parlem. De fet, arran dels anys 1980 —amb Ronald Reagan (1911-2004) als EUA i Margaret Thatcher (1925) al Reg-

ne Unit— s'imposen aires neoliberals en matèries, entre altres, de telecomunicacions i de l'audiovisual que canviaran de dalt a baix l'espai públic de la comunicació. Amb l'excusa de la liberalització dels mercats (l'augment de la competència), s'inicia tot un programa de privatització dels antics monopolis estatals que, com dic, clivellaran per sempre més la concepció dels serveis públics en aquesta matèria. En aquest context, la lògica econòmica s'imposa per davant de les rendibilitats social i cultural. D'ací que hàgem de subratllar que la defensa de l'espai públic compartit siga un prerrequisit per a la vertebració de la xarxa de relacions comunes. Al capdavant, una nació no és sinó una xarxa de relacions. I l'espai públic de la comunicació¹² és, per definició, el més «públic» de tots.

Suècia o Finlàndia —el «nord enllà» que invocava Salvador Espriu (1913-1985)— han trobat, per exemple, el *melting point* (el punt de fusió) entre el desplegament de l'estat del benestar, la democratització de les NTIC¹³ i la defensa d'un espai públic. Finlàndia s'ha situat els darrers anys a l'avant-

guarda tecnològica. Van ser els primers a universalitzar el fax. Després, importaren les primeres fórmules d'Internet. Han desenvolupat com cap altre país la cultura dels mòbils i la comunicació cel·lular. És, al capdavant, una societat basada en la innovació i les seues universitats tenen un valor altíssim en el qual els estudiants gaudeixen fins i tot la propietat intel·lectual de les seues investigacions. Tal com ha assenyalat Vicenç Navarro (1937) «no es pot establir una relació causal entre l'imperatiu de la globalització i les pressions en favor de la reducció de l'estat del benestar per aconseguir una major competitivitat econòmica en el mercat, com demostren països com Dinamarca i Holanda, que conserven sòlids sistemes de protecció social».¹⁴ Finalment, com ha assenyalat el mateix Manuel Castells, «la identitat comuna no es construeix amb propaganda, mitologia o ideologia, sinó a partir de processos materials de convivència». En tot aquest context, és vital, com diem, que les televisions públiques de cadascun dels nostres territoris col·laboren en la tasca de la producció i distribució de continguts que exigeix la societat de la informació amb tots els formats i amb totes les plataformes possibles. I, com

11 El País Valencià, sempre un pas enrere, es va quedar al marge d'una cosa i de l'altra. Vam haver d'esperar un segle per a la construcció de l'autopista del Mediterrani sobre l'antic traçat de la Via Augusta. Una via de pagament, com bé sabem. Finalment, es van construir els dos ramals gratuïts de l'autovia A-3 (Madrid-València i Madrid-Alacant i Múrcia), que connectaven el quilòmetre zero de les carreteres espanyoles amb les que esdevindrien les seues platges —Cullera, Benidorm o Santa Pola.

12 Per a una anàlisi de l'espai públic de la comunicació, vegeu MOLLÀ, *Quina televisió pública? Amenaces i oportunitats a l'era digital*.

13 NTIC: Noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

14 NAVARRO, *Globalización económica, poder político y Estado de bienestar*.

L'intercanvi policèntric des de diversos centres de producció és un enriquiment cultural, però, sobretot, un model de desenvolupament socioeconòmic

una rèplica de la Xarxa Vives d'Universitats o de l'Institut Ramon Llull, els ens audiovisuals públics dels Països Catalans haurien de constituir una cruïlla cultural i econòmica que reforçara l'espai públic en la llengua compartida: un autèntic *lobby* d'interessos també compartits.

Finalment, un país no és només una capital. L'organització igualitària, la potenciació de les ciutats mitjanes i la vitalitat de la vida comarcal és una aposta per la cohesió interior del país tan important com la distinció exterior. En aquest sentit, cal una reflexió sobre els fluxos comercials interns dels Països Catalans, ja que l'intercanvi policèntric des de diversos centres de producció (Barcelona, Tarragona, València, Palma, Tortosa o Alzira, posem per cas) és un enriquiment cultural, però, sobretot, un model de desenvolupament socioeconòmic. La nostra àrea, en contra de models jacobins, s'hauria d'organitzar sobre un model policèntric però convergent, segons les paraules que Manuel Sanchis Guarner (1911-1981) feia servir per a parlar del model de normativització lingüística. I la indústria cultural hi hauria de constituir-se en la punta de llança d'aquesta estratègia. Com ha assenyalat Zygmunt Bauman (1925), «la cultura és, ahora, la fàbrica i el refugi de la identitat». Els productors, els distribuïdors, els mitjans de comu-

nicació i finalment, els consumidors, hi tenim una gran responsabilitat. Som una comunitat mitjana, però suficient, per a constituir un mercat mitjà en la línia de les comunitats lingüístiques nòrdiques de què parlàvem ara mateix. Però necessitem una pedagogia de la unitat que reforce els lligams generals des dels sentiments particulars. Qualsevol mena de planificació exigeix partir de la diversitat estructural i no de quimeriques unitats essencials. Reivindiquem, per tant, una nova ideologia que reconega la diversitat com a concreció enriquidora de la catalanitat; tot partint d'un escrupolós respecte per la particularitat —social, cultural i política— de cadascun dels territoris. Això fins al punt que les polítiques públiques i també les cíviques haurien de repensar, en primer lloc, els seus eixos de dinamització de les indústries culturals: de l'audiovisual, de les arts escèniques, de la discografia, del llibre o de la premsa. En la producció, en la distribució i l'exhibició o en la promoció interior i també exterior. Només així podrem reforçar una estructura de la comunicació cada dia més determinada pels grans conglomerats al·lòctons i les dinàmiques neoliberals que marquen els fluxos de comunicació. La fragmentació de les xarxes de distribució i promoció dels nostres productes culturals és, al meu entendre, l'entrebanc primer de la co-

hesió del mercat compartit, del qual la llengua catalana hauria de servir de factor proteccionista. En aquest marc, Andorra, Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià haurien de ser uns actors molt més actius enmig d'uns canvis estructurals a gran escala. Però la lògica política també hauria de mirar de canviar els seus objectius estratègics. Mai no he entès, per exemple, que la Generalitat de Catalunya no tinga encara una presència institucional a la ciutat de València. Els sectors empresarials i financers hi van molt per davant. Els sectors cívics, finalment, també han d'exercir un cert examen de consciència sobre els seus missatges i els mecanismes d'intervenció i reproducció social arreu dels Països Catalans. Cal, com deia, un nou diàleg basat en el reconeixement de la diversitat. I cal, a l'efecte, definir àrees estratègiques de consens que superen els malentesos heretats. L'elaboració d'un Pla Estratègic de les indústries culturals compartides podia ser-ne un primer pas. El reforçament de les xarxes de distribució i de consum i promoció culturals —vull repetir-me—, és una necessitat d'urgència. Però la via política, com dic, no pot ser l'únic camí. Ni el simple intercanvi de senyals televisives és suficient, encara que imprescindible. Al si d'aquesta empresa han de confluir les iniciatives que genera, d'una banda, la societat civil i el seu

» Cal (re)generar un clima d'opinió i una pràctica social i política que legitimen el missatge dels Països Catalans com una utopia necessària per al benestar social

entramat associatiu i, de l'altra, les intervencions derivades de les instàncies del poder polític i administratiu. Certament és imprescindible la participació del poder polític —els poders polítics, de fet— en qualsevol projecte global de col·laboració, però les dinàmiques que genera la societat civil són el rovell de l'ou de qualsevol projecte de prospectiva. Cadascun d'aquests factors disposa dels seus propis mecanismes d'actuació. Però convé que tots dos factors —que podem identificar com a via institucional i via cívica, respectivament— hi actuen amb l'objectiu de fer confluir tant com siga possible les seues iniciatives corresponents.

Cloenda provisional

En un entorn general de profundes mutacions internacionals, el (nou) nacionalisme hauria de ser una ideologia mobilitzadora que aportara valor afegit respecte de les altres propostes ideològiques presents en el mercat en concurrència de l'entorn específic. El producte resultant —el nacionalisme modern— hauria de ser, com deia, el fruit de les sinergies i complicitats entre els sectors civils i polítics. La característica més determinant del mercat obert és la diferenciació del producte, la qual exigeix un procés d'innovació

aplicat al disseny del discurs, però també als agents intel·lectuals, socials, mediàtics i polítics que l'han de vendre en un context competitiu saturat d'ofertes intercanviables. En aquest sentit, cal, en primer lloc, renovar un discurs allunyat de l'estructura social actual. Però cal, sobretot, (re)generar un clima d'opinió i una pràctica social i política que legitimen el missatge dels Països Catalans com una utopia necessària per al benestar social: un projecte que hauria de fer coincidir les energies més creatives de la nostra «intelligència» i de la nostra societat civil, d'una banda, i de l'altra, les forces polítiques més progressistes; és a dir, les partidàries de reforçar el malmès estat del benestar i no de liquidar-lo. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BARRY CLARKE, Paul. *Ser ciudadano*. Madrid: Sequitur, 1999.

BELL, Daniel. *El advenimiento de la sociedad post-industrial*. Madrid: Alianza Editorial, 1976.

BELTRAN, Adolf. *Un país possible*. València: L'Eixam, 1994.

BELTRÁN, José. *Ciudadanía y educación*. Alzira: Germania, 2002.

CASTELLS, Manuel. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol 1. La sociedad red*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

CASTELLS, Manuel i BORJA, Jordi. *Local y global*. Madrid: Taurus, 1997.

CASTELLS, Manuel. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 2. El poder de la identidad*. Madrid: Alianza Editorial, 1998.

CASTELLS, Manuel. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 3: Fin de milenio*. Madrid: Alianza Editorial, 1998.

GIDDENS, Anthony. *Un mundo desbocado. Los efectos de la globalización en nuestras vidas*. Madrid: Santillana, 2000.

GIDDENS, Anthony i HUTTON, Will (eds.). *En el límite. La vida en el capitalismo global*. Barcelona: Tusquets, 2001.

GINER, Salvador. *Sociedad masa*. Barcelona: Península, 1979.

GINER, Salvador. *Ensayos civiles*. Barcelona, Península, 1987.

FUSTER, *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 2010.

LÒPEZ, Bernat. «Política lingüística i política de comunicació davant dels reptes de la globalització». A MOLLÀ, Toni (ed.). *La política lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Editorial Bromera, 1998.

MARSHALL, Trevor H. i BOTTOMORE, Tom. *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza Editorial, 1992.

MISHRA, Ramesh. *El estado del bienestar en la sociedad capitalista*. Madrid: Alianza Editorial, 1990.

MOLLÀ, Toni. *La Utopia necessària*. Tarragona: El Mèdol, 1994.

MOLLÀ, Toni. *Quina televisió pública? Amenaces i oportunitats a l'era digital*. Alzira: Bromera, 2009.

NAVARRO, Vicenç. *Globalización económica, poder político y Estado de bienestar*. Barcelona: Ariel, 2000.

NEGROPONTE, Nicholas. *El mundo digital*. Barcelona: Ediciones B, 1995.

NINYOLES, Rafael-Lluís, *El País Valencià a l'eix mediterrani*. Tavernes Blanques: L'Eixam, 1992.

STEINER, George. *La idea d'Europa*. Barcelona: Arcàdia, 2004.

WRIGHT MILLS, Charles. *La élite del poder*, Mèxic: F.C.E, 1957.

ZUBERO, Imanol. «Solidaridad». A ARIÑO, Antonio (ed.). *Diccionario de la solidaridad*. València: Tirant lo Blanch, 2003.

NAVEGADOR

Berlín, simfonia d'una gran ciutat

VISTA PRÈVIA

Berlín és un nus de concòrdia en el cor d'Alemanya i d'Europa que contribueix a l'enteniment, la convivència, la justícia, la pau i la llibertat en el món. Però Berlín és molt més. Cada hora es renova. El seu aspecte urbà no para de canviar. Potser per això internacionalment està entre una de les metròpolis més vives, fascinants i polifacètiques d'Europa. A tot arreu es sent palpar la vida, en els bulevards, en l'art, en els encants, en establiments de moda i en bars i restaurants, molts d'horari continu. No és fàcil decidir-se en l'animada metròpoli: Berlín és moltes ciutats.

Més enllà de les ruïnes

Berlín segueix negant-se a perdre l'arrogància de la capital i no se li pot negar el tarannà i desig d'innovació que cal tenir per fer de la paraula renéixer un gerundi inseparable del seu nom. I és que des de la caiguda del Mur, sempre ha estat renaixent. Curiosament escollí unes formes molt diferents basades en l'estètica d'allò urbà en comptes de la parafernàlia monumental de les capitals tradicionals. Berlín va optar pel costat fosc: va buscar el grafit i la instal·lació per sobre de la pintura i les escultures. Es va refugiar en la discòrdia de tenir records materials de batalles perdudes per tots costats, com si sabés que la memòria, per essència, és fragmentada, a mesura que es construeix. Per tant, van prendre el Mur i van convocar artistes de tot el món perquè expliquessin la seva història en forma de grafit.

La bombardejada església de Kaiser-Wilhelm-Gedächtnis-Kirche no la van tirar a terra per reconstruir-la, sinó que la van fragmentar encara més: només van deixar el seu campanar destrossat. Dos nous edificis que porten la modernitat d'una Alemanya forta i renovada no obliden el seu passat d'angoixes militars.

Aquesta actitud d'optar per la fragmentació i el més tenebrós del passat esdevé l'essència del renaixement de Berlín com a part essencial de la política pública respecte a l'estètica ciutadana. Per tant, no és estrany que mitjans alternatius com el grafit tinguin una vida prolífica en els seus carrers. Per tot arreu els edificis es vesteixen de colors i arguments

Oriol Puig
Periodista
opuig@comradio.com

» Per què Berlín és tant creativa? Per la caiguda del Mur. Tot es posà en moviment. Tothom que hi arribà va tenir la impressió que el pastís creatiu no estava repartit

visuals. Berlín continua parlant: mostrant el més lleig sense complexes però sense oblidar-se de l'estètica.

Berlín batega, és ràpida, vivaç, moderna. Aquí es troben l'Est i Occident, els lloguers poden pagar-se i hi ha molt espai lliure per a experiments.

Ciutat creativa

La creativitat és bona per la imatge d'una ciutat. Si els factors econòmics hi afavoreixen encara millor. El segon Informe d'Economia Cultural del Senat de Berlín,¹ publicat el gener de 2009, no en deixa cap dubte: en comparació amb el 2000, el nombre d'empreses berlineses del sector cultural i creatiu ha augmentat un terç i la facturació un 25%. Unes 22.900 empreses dels sectors del llibre i la premsa, els videojocs i la informació, el cinema i la televisió, la música, l'art, el disseny, la publicitat, l'arquitectura i les arts plàstiques facturen 17.500 milions d'euros l'any. La participació de la «classe creativa» al producte interior brut de Berlín assoleix el 21%. Més del 10% de les persones econòmicament actives de Berlín treballa en el món cultural: 160.500 en total, si bé un gran nombre de professionals independents té ingressos menors. S'estima que fins

al 2015, els creatius podrien arribar als 200.000. Ara, el Senat de Berlín planteja concedir més microcrèdits per a la fundació de petites empreses creatives. A més, Berlín recolza els creatius amb una sèrie d'inversions en infraestructures i plataformes d'interconnexió, com el Create Berlin² i el Creative City Berlin.³

El districte creatiu per excel·lència és el de Mitte, al cor de Berlín. L'Informe d'Economia Cultural així ho apunta: la majoria de les empreses del sector té la seva seu a Mitte o al districte de Prenzlauer Berg. L'epicentre de la creativitat és el carrer Oranienburger Strasse amb 452 empreses. Però també els «barris en transformació», com Kreuzberg, guanyen terreny, i els districtes de la «vella Berlín Occidental», a Charlottenburg i Friedenau no es queden enrere.

La majoria dels professionals berlinesos de la creativitat treballen en la indústria del cinema —unes 36.300 persones. Però, mesurats pel nombre d'empreses, els sectors més grans són el del llibre i la premsa, l'arquitectura, la programació i els jocs digitals. Un gran creixement es va registrar també al sector publicitari, on avui existeixen 2.550 agències, si bé la seva facturació no assoleix la dels centres publicitaris tradicionals, a Hamburg i Frankfurt.

Els grans guanyadors són els videojocs: el nombre d'empreses del sector s'ha duplicat a Berlín des del 2000, arribant avui a 1.540. Amb 6.700 milions d'euros, aquestes empreses van superar en 2.000 milions la facturació del segon sector a la capital alemanya, el del llibre, la premsa i el cinema. «La bona infraestructura per al cinema i la música ofereix grans possibilitats als creadors i programadors», diu Wolfgang Siebert, de Radon Labs,⁴ una de les empreses més grans de videojocs. «Berlín atrau els especialistes», afegeix. Per això hi ha molts professionals lliures que poden ajudar al seu equip fix quan és necessari.

Això pot dir-se naturalment també d'altres sectors creatius. Per exemple, del sector de la moda. Amb orgull, la capital alemanya va anunciar el gener de 2009 que la fira de moda casual i urbana Bread & Butter deixava Barcelona per tornar al seu lloc de fundació. El passat juliol, models i dissenyadors van transformar l'antic aeroport de Tempelhof durant tres dies en un nou *hot spot* del disseny.

Per què Berlín és més creativa que altres ciutats? Diuen els experts que el detonant va ser la caiguda del Mur. Fa vint anys els creadors van col·lapsar les elits clàssiques de poder a un i altre

1 www.stadtentwicklung.berlin.de

2 www.create-berlin.de

3 www.creative-city-berlin.de

4 www.magazine-deutschland.de

Tant la República Federal com la Democràtica es van esforçar per convertir el seu Berlín en una vitrina davant del món, i la promoció va ser la cultura

costat del Mur. De sobte, tot es va posar en moviment. Tot aquell que venia aquí tenia la impressió que el pastís creatiu encara no estava repartit.

El mite i l'avantguarda

A Berlín ningú sembla estar disposat a pensar en la infelicitat que, durant gairebé 30 anys, va provocar aquell mur de la infàmia, com se'l va anomenar a Occident. Mur antifeixista, com se'l va conèixer a l'Est. Darrere d'aquest rostre d'exportació, Berlín s'obre en un extens mapa la metamorfosi del qual és el signe sortint i és pura cultura en acció.

Arquitectura postmoderna i clàssica, inauguracions d'exposicions diverses, restauracions en marxa, cicles de cinema i debat, estrenes sense pausa en teatres i museus amb ofertes imperdibles... els rostres de Berlín es multipliquen sense parar.

Cada cosa pot tenir dues versions en aquesta capital mítica on es crida transició o reunificació, tal com la versió hagi estat encunyada pels habitants de l'Est o de l'Oest, al procés que va tenir la seva fita espectacular el 9 de novembre de 1989 i es va consolidar el 3 d'octubre de 1990.

Però el què resulta admirable en aquesta societat és la seva capacitat per reinventar-se en pacífica convivèn-

cia, construint una memòria que inclou tots i totes, després de patir els estralls de dues guerres mundials, el nazisme, la Guerra Freda i la caiguda del Mur.

La mort sempre és present a Berlín. Hi ha monuments, exhibicions permanents, llocs de memòria que ho exemplifiquen. Però els seus efectes sobre l'ànima de la ciutat es conjuren amb la vida que bull sense parar.

Ciutat contradictòria

Continuarà sent tan intensa en el futur immediat la vida cultural de Berlín com ho ha estat en aquests últims anys? No, si és cert el què sostenen alguns pessimistes. L'abundància de l'oferta cultural berlinesa i l'elevada qualitat dels seus espectacles —exposicions, concerts, conferències, òperes, obres de teatre...— es deu al règim de subsidis municipals i federals a la cultura del qual ha gaudit Alemanya i, més que cap altra, aquesta ciutat.

Berlín es va veure perjudicada de mil maneres amb la divisió d'Alemanya. Però es va beneficiar en una: tant la República Federal com la República Democràtica es van esforçar per convertir el seu Berlín en una vitrina davant del món, i la promoció va ser la cultura. La realitat política ha canviat, la prosperitat econòmica ja no està garantida i el

» La realitat política ha canviat, la prosperitat econòmica ja no està garantida i el mateix consens que regnava en suport dels milionaris subsidis a les activitats culturals existeix ara per retallar-los

mateix consens que regnava en suport dels milionaris subsidis a les activitats culturals existeix ara per retallar-los.

Aquest és un debat que continua obert i que difícilment trobarà solució. És una font d'esquinçament que acompanyarà per molt temps, sens dubte, als intel·lectuals berlinesos de la generació que ha viscut els sorprenents canvis dels últims 20 anys. En tot cas, un fet positiu se'n deriva. I és que la polèmica intel·lectual —sigui política, sigui cultural— és al Berlín dels nostres dies arrelada en problemes que han de veure amb els grans assumptes, amb la marxa de la societat, el funcionament de les institucions, els valors que regulen el comportament de la gent.

No és estrany doncs que surtin a la llum dades inesperades relacionades amb la capital alemanya i la crisi econòmica. Resulta que mentre tot el país tremolava per les retallades de sou i personal a les empreses i en conseqüència, s'estrenyia el cinturó per afrontar temps difícils, a Berlín s'apujaven els sous i es registrava un considerable augment de les visites als teatres i òperes de la capital. No és una cosa completament inusual que en temps de crisi augmentin les activitats d'oci, especialment aquelles en què un es pot asseure i que li expliquin qualsevol història i submergir-se en una altra realitat. La peculiaritat de la capital

alemanya és que aquesta necessitat d'evadir-se no es tradueix com en altres llocs en un augment en la venda d'entrades sinó de les visites a la filharmonica, el ballet o el teatre de Bertolt Brecht.⁵ Això, almenys, és el que reflecteixen les dades de l'administració cultural berlinesa. Amb les seves tres òperes i més d'un centenar de teatres, Berlín sembla la ciutat ideal per superar —si més no psicològicament— els temps de crisi.

A Berlín hi ha per si mateixa una tradició molt estesa d'assistir sovint a aquest tipus d'espectacles. I és que a l'àmplia oferta s'hi suma una adaptació seva al poder adquisitiu dels ciutadans, bastant baix per regla general. Un estudiant o un aturat pot comprar una entrada de primera fila per a la Staatsoper⁶ per una mica més de 10 euros, ja que mitja hora abans de cada representació, la majoria de teatres i òperes de la ciutat treuen a la venda les entrades que han sobrat a un preu especial per als que tenen menys diners. Així un pot veure compartint llotja una berlinesa enjoiada i embolicada en pells

d'animal al costat d'un noi amb texans i amb la seva caçadora de segona mà. No sembla que molesti a ningú, ni als uns ni als altres.

Els berlinesos han adaptat, a més, els preus als temps. Això explica que l'augment de públic no s'hagi traduït en augment d'ingressos. A més, sembla que els que més han prescindit de l'evasió de les arts escèniques han estat els que no poden accedir als preus populars.

Berlín és la reafirmació de què Europa pot existir, però cal que existeixi millor; és el triomf del capitalisme, però sense obviar els drets bàsics de les persones; és el triomf de la llibertat, però cal que així es demostrï. Berlín és també aquella capital poc estimada per molts alemanys, que només hi veuen un espai on s'hi han destinat massa diners públics; una ciutat amb molts pisos buits i amb la taxa més elevada d'atur d'Alemanya. És el Berlín de l'esperança, però també de la contradicció. ◀

5 El gener de 1949 Bertolt Brecht (1898-1956) i Helene Weigel (1900-1971) van fundar el Berliner Ensemble. www.berliner-ensemble.de

6 La Staatsoper Unter den Linden és un de les tres òperes de Berlín amb el Deutsche Oper Berlín i el Komische Oper Berlín. www.staatsoper-berlin.de

PREMI D'ASSAIG BREU IRLA 2011

DOTAT AMB 6.000 €

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

www.irla.cat/assaigbreu2011

Moderadora **Gavina Garcia**
Fotografies **Albert Salamé**

Xavier Antich

«El paper polític de la cultura és que fa polis, fa comunitat, aglutina»

Una conversa amb Josep Bargalló

Xavier Antich (La Seu d'Urgell, 1962) i Josep Bargalló (Torredembarra, 1958) tenen orígens diferents. El Pirineu i el Mediterrani. Un mar i muntanya tan divers com la pròpia cultura catalana. Antich té la mirada de filòsof que ha conreat a la UdG com a professor d'estètica i crítica d'art. Una trajectòria que l'avalua per ser un dels onze representants del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, l'òrgan assessor en política cultural de la Generalitat. I Bargalló destil·la el professor de català que, després d'anys de docència, ha fet de diputat al Parlament, de conseller d'Educació, de conseller primer i ara, lidera l'Institut Ramon Llull, que té cura de la projecció internacional de la cultura catalana. Dues òptiques que transmeten optimisme. Perquè malgrat totes les vicissituds, la nostra cultura s'ha posicionat com un vector clau per la cohesió social de la nostra nació, els Països Catalans. Una nació singular i universal.

Gavina Garcia: La cultura és un dels elements definitoris de totes les persones i de tots els col·lectius humans. Tots ens identifiquem amb una cultura que reuneix una sèrie d'atributs. Però malgrat això, definir què és la cultura no és una tasca fàcil, i menys identificar la funció social d'aquest concepte.

Josep Bargalló: Aquesta setmana¹ se celebra la Fira del Llibre de Frankfurt quan ja fa tres anys que la cultura catalana hi va ser la convidada d'honor. Segurament és l'aparador més gran de què hem disposat, especialment en literatura, en el context internacional. Ens hi vam presentar amb l'eslògan «Cultura catalana, singular i universal», el qual defineix què significa la cultura avui i, especialment, què significa la cultura catalana. El concepte cultura ha produït moltes reflexions tant intrín-

seques com sobre la funció social de la cultura, la cultura en una època de globalització, en una època de crisi... Però em sembla que en el fons ja fa segles que tenim clar què és la cultura.

Xavier Antich: Els problemes gairebé metafísics de la definició de la cultura són de les ocupacions més ocioses amb què es pot entretenir la gent de la cultura. Realment, sense que calgui definir-la tothom sap el que és. M'agrada molt que plantegis començar la conversa amb Frankfurt perquè per a la cultura catalana va ser un punt d'inflexió en moltes coses. Deies, i crec que no és innocu, que haver disposat d'un aparador tan privilegiat permet pensar en la cultura catalana en uns termes que eren literalment impensables deu anys enrere. Avui la cultura juga un paper diferent al que jugava aleshores. Un paper molt més atractiu i molt més arriscat que fa deu anys. En molts sentits, la cultura era encara, per

¹ La trobada té lloc el dilluns 4 d'octubre de 2010.

» Antich: Hi ha molts ponts que cal refer, perquè la sort de la vitalitat cultural catalana es juga en tots els seus territoris

a molts, una cosa ornamental. Gairebé allò del que la gent se n'ocupa quan té temps lliure, allò que li cal a tothom per poder-se presentar davant dels altres. Una cosa entre ociosa, ornamental, més pròpia del temps lliure i per tant, d'alguna manera, accidental. Segurament, una de les coses que ha passat en els darrers anys és —i no només aquí sinó a tot arreu— que la cultura ha assolit una nova centralitat de la qual tots en tenim una consciència molt clara. Això permet situar els debats en un altre lloc. Potser perquè la memòria a tots ens falla molt, i més col·lectivament, però quan fa deu anys parlàvem aquí de teatre, de música o de literatura estàvem parlant de coses relativament elititzades. Es tractava de com aconseguir que la gent llegís més, que anés més als teatres... I avui tenim uns altres debats. Parlem de la cultura en termes més atractius. Per a nosaltres no és una part de les activitats socials que s'han de generalitzar al màxim sinó que és la clau de la democratització social. Hi ha una certa consciència estesa que a la cultura li toca jugar la centralitat que en altres temps va tenir l'educació. En un determinat moment, l'educació, que encara podia ser valorada merament com a instrument útil de mobilitat en l'ascensor social, passa a ser considerada més aviat com l'eina més important perquè les societats siguin més lliures, més democràtiques, més madures... Tothom ho assumeix. I ara aquest paper també el juga la cultura. No cal ser un malalt d'optimisme per tenir la consciència que no estem en un mal lloc, no?

Josep Bargalló: Això del pessimisme i l'optimisme també són dos conceptes que giren sovint al voltant de la cultura en general i de la catalana en particular. Personalment sóc dels optimistes, malgrat que és evident que podríem tenir condicions més favorables. Jo diria alguna cosa més per entendre aquesta centralitat de la cultura. Sens dubte la societat

Bargalló: El nostre eslògan de la Fira del Llibre de Frankfurt, «Cultura catalana, singular i universal», defineix què significa la cultura avui i especialment, què significa la cultura catalana

va avançant i també els mecanismes de democratització social. Va haver-hi unes lluites històriques que van significar uns avanços. En primer lloc, aconseguir educació per a tothom, feta des d'un concepte públic. Després la salut, incloent qüestions de benestar social i dependència. I personalment crec que el tercer pas és la cultura, aquesta cultura per a tothom, entesa com una sang que corre per les venes de la societat i que arriba a tot arreu. A casa nostra, el catalanisme partia d'una tradició del XIX on la cultura només era una eina. No estava assumida com una definició pròpia del catalanisme. És a dir, l'escriptor, l'arquitecte, feia coses i de tant en tant el catalanisme l'utilitzava el catalanisme com a símbol, com a reclam, però la cultura no formava part de l'eix del catalanisme. Aquests dies ha mort Joan Triadú, i tota la feina que ell i la seva generació van fer en l'àmbit cultural es recorda des del punt de vista d'allò que era útil per al país. És a dir, es valora tot el que Triadú ha fet pel país però, en canvi, no es valora tant la seva feina de crític literari. I si a aquest canvi de mentalitat li sumes tota la qüestió de les noves tecnologies i les pràctiques de creació cultural, trobem la centralitat de la cultura que deies. I això genera un avantatge: la cultura no

té fronteres polítiques. És a dir, la cultura, a diferència de l'educació, on hi ha unes lleis o uns currículums educatius que delimiten unes fronteres polítiques, no té aquests límits. I per una cultura com la nostra, per un país com el nostre, això és un avantatge en aquests moments.

Xavier Antich: Sempre hi haurà molts punts de dissens, però en l'àmbit cultural crec que hi ha una certa unanimitat en els temes centrals. El catalanisme, crec, ha passat d'entendre la cultura com a eina per pensar-la com a paper vertebral. Potser l'ha jugat sempre, aquest paper, però segurament només ara es comença a reconèixer. Es podia pensar que la funció política d'un poeta com Salvador Espriu venia donada per les seves declaracions més que per la seva poesia. I avui sabem que era la seva poesia la vertebradora de la catalanitat. Això porta a la consciència del paper polític de la cultura, en el sentit estricte d'allò que fa polis, que fa ciutat, que fa comunitat i que aglutina. A mi m'agrada l'exemple del Festival Temporada Alta a Girona, un cas emblemàtic que permet entendre el molt camí que s'ha fet en el camp de la cultura entesa com una cosa que ha esdevingut fortament cohesionadora i molt articuladora

políticament, cívicament i socialment. I no només per fer que els ciutadans de Girona es sentin el melic del món cultural català durant tres mesos, cosa que per si sola ja té el seu mèrit en termes territorials, sinó per incorporar els nous catalans en els debats culturals, quan només en sentim a parlar quan s'aborden qüestions de seguretat o com a molt, educació. Em refereixo, en concret, als cicles de música per a l'altíssima immigració de Girona i Salt, i no des del paternalisme del «ara us posarem músics dels vostres», sinó com una cosa que enriqueix la pròpia cultura dels programadors i dels ciutadans de Girona. Es tracta en el fons de treure la positivitat d'allò que sovint és font de conflicte. Això segurament només ho pot fer l'àmbit de la cultura. Em sembla un bon exemple del paper de la cultura per al catalanisme del segle XXI. Un catalanisme que mira amb uns paràmetres molt diferents, no només als de fa un segle, sinó també al de fa dues dècades. Perquè ens ha canviat radicalment la societat, i el catalanisme s'hi ubica amb la consciència que el paper que fa l'educació també el pot fer la cultura. Ningú pot oposar-se a fer grans esforços en aquesta línia, sabent que la cultura ja no és només el reducte d'una petita part de la societat sinó que

Antich: L'educació esdevé alguna cosa que serveix perquè les societats siguin més lliures, més democràtiques, més madures... Ara aquest paper també el juga la cultura

abasta a tothom i a més crea consciència de pertinença i de comunitat.

Gavina Garcia: I aquesta democratització social, com es tradueix a nivell territorial?

Josep Bargalló: En aquests moments hi ha ciutats dels Països Catalans que són capitals culturals, que ho són un temps i ho són d'un tema. Si vols parlar de fotografia, Perpinyà és una capital fotogràfica indiscutible. Si vols parlar de teatre, has de passar per Tàrraga, per Girona, per Reus... Vols parlar de música, has de passar per Vic, per Manresa... Vols parlar de circ i has de passar per Reus, Vilanova, Cornellà, Sitges... Vols parlar de poesia, has de passar per Mallorca, Gandia... Activitats obertes a tothom que es fan al carrer o a llocs públics i que a més la gent assumeix. La Fira de Tàrraga, que va néixer com una manera de fer la Festa Major, ara és una definició del territori, una definició de la gent. I Tàrraga ja no és una capital cultural teatral catalana, ho és europea.

Xavier Antich: Aquesta democratització territorial m'atreviria a dir que és una de les principals revolucions culturals dels últims anys. Perquè, al meu entendre, era bastant més complicada

d'assolir que la democratització d'entendre's per moltes capes de la societat...

Josep Bargalló: I a més, no només s'ha assolit a base dels diners públics...

Xavier Antich: Cosa que seria un problema.

Josep Bargalló: Hagués funcionat uns anys i hagués desaparegut.

Xavier Antich: Hem tingut la sort de la conjunció d'iniciatives públiques i privades, donant-se suport mútuament per tirar endavant i mantenir-les i a més fer-les créixer. El Temporada Alta, el Sónar, el Loop, però també el Conservatori Superior de Música del Liceu o la Fundació Joan Miró, per esmentar exemples molt diversos, són emblemtics del nivell aconseguit. Un no sabria exactament on va començar, però se sap quan el model es converteix en exitós. I és justament quan les dues coses, la iniciativa pública i la privada, hi són. Veritablement, és una qüestió revolucionària, perquè és gairebé com la inversió del model de la Catalunya ciutat dels noucentistes que determinats sectors conservadors, a partir dels anys 80, intentaven repescar donant-li

una estranya centralitat a Barcelona en detriment de la resta del territori. Per sort, aquest globus, es va desmuntar ràpidament i avui tenim un model que no es limita a la Catalunya-ciutat sinó a les Catalunyes-ciutats. Però és cert que en l'àmbit territorial i cultural a nivell de Països Catalans encara hi ha moltes coses a fer, sobretot perquè alguns àmbits les relacions, que ja eren viciades, s'han anat podrint. És clar que políticament hi ha problemes de relació entre els governs del Principat i del País Valencià des de la restitució de les institucions nacionals democràtiques, però el més greu és que això afecta, des d'un punt de vista institucional a la fluïdesa de les relacions culturals. Només cal pensar, per esmentar un exemple flagrant, a la manca de circulació mútua entre les produccions teatrals i en general, escèniques. I per raons diferents, això també passa amb les Illes i la Catalunya Nord. Però sí que en l'àmbit específic del Principat la democratització territorial és una obvietat. Vinc de poble, de muntanya, del Pirineu, i la situació és abismal respecte d'on paríem fa dues o tres dècades. El canvi de paradigma, per esmentar l'exemple potser més notable, que ha generat la implantació de la xarxa Transversal és abismal. Hi ha moltes altres iniciatives

Bargalló: Som una cultura transfronterera
i això, en el món d'avui, et dóna la força
d'una cultura important

que estan en marxa com la Xarxa de Centres d'Art, la Xarxa d'Infraestructures Escèniques, la Xarxa de Conservatoris Musicals... Tal com ho entenc, aquesta és l'autèntica democratització territorial. Aconseguir que tot allò que fa 20 anys només era possible fer a Barcelona ara es pot fer en l'àmbit de la formació, de l'exhibició i de la circulació a tot arreu del territori nacional.

Josep Bargalló: Tenim una sort increïble com és tenir una capital mundial, Barcelona. Però com deia deia Víctor Alba a *Catalunya sense cap ni peus*, si Barcelona no tingués un país del qual ser capital, tampoc seria capital. I és cert allò que deies. Hi va haver una revifalla del noucentisme a nivell ideològic i polític-cultural que pretenia copiar, calcar, allò que potser a començaments del segle XIX tenia una certa lògica, però que a finals del XX no en té cap. La neurosi per les grans infraestructures, totes al mateix lloc, i ja les omplirem perquè la gent de fora també vindrà i les omplirà. Però no és això. Està bé tenir grans infraestructures, però la grandiositat de les infraestructures ve donada per la suma de la seva existència.

Xavier Antich: Penso en l'exemple del Centre d'Art i Natura de Farrera de Pallars. És gairebé un cas hiperbòlic, d'exagerat que és pel que fa a la màxima concentració de virtuts en el mínim espai possible, però crec que situa justament el debat cultural a les antípodes d'aquesta obsessió per les grans construccions. És una infraestructura mínima, sustentada amb uns pressupostos gairebé ridículs, però que unifica centres de Hèlsinki, el Caire i algun alemany. I permet que artistes, escriptors, pensadors i investigadors catalans en general puguin anar a aquest centre per fer estades d'investigació, recerca, estudi o escriptura i que artistes i pensadors d'aquests

països puguin anar a Farrera de Pallars, fent-hi activitats on crec que col·labora l'Institut Ramon Llull, com per exemple sessions de traducció.

Josep Bargalló: Enguany hi col·laborem amb una sessió que es farà a Croàcia.

Xavier Antich: Aquest és el model, quan parlem de democratització territorial i de descentralització. 20 anys enrere si algú hagués dit que a Farrera de Pallars, o als Pirineus en general, hi podia ha-

ver un centre associat amb Hèlsinki o El Caire, l'haguessin pres per boig. Aquest centre és molt significatiu de la nova òrbita on passen les coses i que permet pensar una mica en la gran aposta impossible de combinar excel·lència i democratització. Fins fa poc l'excel·lència era una cosa minoritària, elitista, que s'exhauria en ella mateixa, amb un punt gairebé autista. I si s'apostava per la democratització, la divulgació, la generalització, la universalitat, obligava a situar-se en un altre nivell. Avui sabem

que la batalla per les dues coses és possible. Que pots lluitar per la democratització, el màxim abast social i territorial, alhora que aquesta lluita no va separada de la lluita per l'excel·lència.

Josep Bargalló: Ans al contrari. L'excel·lència per si sola dóna molt bons resultats, però quantitativament són petits. I gràcies a l'expansió territorial i social, l'excel·lència acaba sent abundosa: hi ha més gent que té oportunitat de crear, trobar un lloc per fer-ho i sortir-se'n. I en

Antich: La funció política d'un poeta com Espriu venia donada per les seves declaracions més que per la seva poesia. I avui sabem que era la seva poesia la vertebradora de la catalanitat

el camp contrari, per exemple, hi ha hagut grans festivals nascuts a Barcelona que un cop han triomfat han necessitat expandir-se territorialment. Enguany el Sónar ha tingut subseus fora de Barcelona. Per què? Perquè hi ha un moment en què el model de la quantitat necessita un fre: m'aturo i no creixo més, o creixo més però no puc créixer allà on sóc ara. Per això el Sónar ha fet coses a Reus i Girona i també fora de país, com a la Corunya i a Chicago.

D'altra banda, el Centre d'Art i Natura de Farrera de Pallars i el Sónar de Barcelona ens permeten parlar del classicisme i la modernitat. Va haver-hi un moment que des d'aquesta opció noucentista semblava que haguéssis d'optar per una cultura catalana que apostava pel classicisme o per una cultura catalana que apostava per la modernitat. Avui dia podem fer apostes pel classicisme i per la modernitat i ningú se n'ha d'excusar. Ningú ha de dir «jo sóc modern però també sóc català». No. Hi havia una època en què semblava que havies de dir «jo sóc molt modern però perdoni'm que també sóc català». Avui en dia això ja no es discuteix.

Xavier Antich: Hi estic molt d'acord. Segurament aquest és un dels accents o especificitats del catalanisme del segle

XXI. Aquesta idea d'una forma d'entendre la cultura que pot sentir-se molt orgullosa d'iniciatives com la del Sónar, que pot tenir vinculacions a una certa forma d'entendre la música o la cultura molt diferent d'aquella que hauria estat característica del catalanisme de fa dues dècades. A partir d'aquí, la gran batalla és el creixement i, en cert sentit, cal extreure'n lliçó del Sónar per tal d'ampliar la base social del lloc on la cultura s'expressa i cristal·litza.

Gavina Garcia: I a nivell internacional, quin paper hi juga la cultura catalana?

Xavier Antich: La creativitat catalana és extraordinàriament fèrtil pràcticament en tots els fronts. I especialment en literatura, juguem a primera divisió. I això, al meu entendre, és una meravellosa paradoxa. Que justament la literatura, que és la que més lligada està a la paraula, sigui un dels puntals de projecció internacional... voreja el miracle, no? Que una narrativa com la de la Maria Barbal, lligada al Pallars, o la d'en Jaume Cabré, tingui l'èxit tan present a Alemanya és una cosa que literalment abans de Frankfurt, tothom ho hauria qualificat de bogeria. No cal recordar assajos que es van fer fa quinze anys on es parlava de la «literatura de Heidi»,

denunciant que com anàvem pel món amb textos com els de Maria Barbal. Doncs resulta que sí! Que de Heidi res. Aquí estem fustigant el millor de les nostres produccions en nom d'una ridícula combinació de cosmopolitisme mal entès i d'ingenuïtat desinformada, sinó directament analfabeta, des del punt de vista literari. La vinculació local arrapada a una llengua específica és justament la punta de llança de la difusió internacional. I aquí el paper de l'Institut Ramon Llull és decisiu i hi hauria de continuar sent.

Josep Bargalló: Sense un bon material ningú no ven. Ho intenta, però ningú ho compra.

Xavier Antich: El cas de la literatura és molt clar, però no és l'únic. Passa el mateix amb la dramaturgia. És realment admirable el que està passant amb els escriptors de teatre en català arreu del món. Que la Fura dels Baus o Comediants triomfessin en el seu moment fora de les fronteres era relativament previsible. No van lligats a la llengua i per tant és una cosa fàcilment exportable. Però és que estem exportant Belbel, Cunillé, Clua, Galceran.... Torna a ser un element molt arrapat a la llengua el que és punta de llança. O penso per exemple en l'èxit

inclassificable del millor cinema documental en català i del que en podríem anomenar «noves ficcions filmiques». Triomfa als festivals de més prestigi del món i crea escola. Allà on ningú parla d'Almodóvar, per dir-ho d'alguna manera, es parla de Marc Recha, Isaki Lacuesta, i tota aquesta gent! I per contra, en música culta contemporània, hi ha certes dificultats, quan en principi obres com les de Joan Guinjoan o Benet Casablancas, en no tenir paraules, haurien de ser més fàcils d'exportar. O el cas de les arts plàstiques, que tampoc acaben de trobar l'encaix en els circuits internacionals, comptant, paradoxalment, amb tot el llegat d'aposta explícita per la modernitat que ha fet, des de principis de segle XX, la cultura catalana. Només cal recordar que les avantguardes artístiques entren a la península Ibèrica a través de Catalunya i que internacionalment és difícil explicar el segle XX artístic sense Picasso, Miró, Dalí o Tàpies. Tot necessita un altre ritme, ja que no m'atreviria a dir que el nivell d'excel·lència és diferent. Curiosament, el que ha passat és que allà on un suposaria que hi ha la dificultat no la tenim i allà on en principi hauria de ser més fàcil és on està costant més. En aquest sentit, crec que el gran repte de futur és generalitzar, a aquells aspectes de la cultura catalana que encara

pateixen una situació desfavorable pel que fa a la seva internacionalització, el que ja pot considerar-se com un model d'èxit de circulació internacional.

Josep Bargalló: Hi ha elements molt diferents en cadascun dels casos, sobretot en la potència de la indústria. Gosaria dir que, en el tema del cinema documental català, hi ha tingut molt a veure l'aposta de Televisió de Catalunya pel documental de qualitat. En el tema de l'art potser hi té a veure les dificultats del món de les galeries a Catalunya i la seva pròpia disgregació. I justament l'èxit que en els darrers anys està tenint a nivell internacional la cultura lligada a la llengua es produeix malgrat un malgrat, malgrat una dificultat. M'explico. L'altre dia dinava amb unes agents literàries i em deien que l'èxit hi és malgrat el nostre gran forat negre, les traduccions al castellà. No perquè no se'n facin, que se'n fan, sinó perquè no es venen. Quan vols vendre un escriptor català a l'alemany, el francès o l'anglès, si no està traduït al castellà, tens un problema. Normalment, el lector de l'editorial anglesa sap castellà però no català i si li pots portar la versió en castellà és més fàcil. I segon, és més fàcil si dius que del llibre en castellà se n'han venut milers d'exemplars.

I normalment, o no podem anar amb la traducció en castellà o no podem treure pit amb les vendes. Però si aconseguim situar-lo en aquell mercat acaba tenint èxit. Com en el cas de la Maria Barbal i en Jaume Cabré que esmentaves. Han venut moltíssim més en alemany i altres idiomes que en castellà. I no crec que tingui a veure només amb la catalanitat sinó amb més coses, com amb la manca d'assumpció espanyola de la seva pluralitat, que no és el mateix que l'anticatalanitat. És una qüestió més greu i més profunda. I també amb les mateixes estructures comercials. A mi em deien que en castellà no es venen molt les traduccions i ara estan optant per no posar, per exemple, que és una traducció del castellà, perquè hi ha un cert rebuig del consum del llibre en castellà davant les traduccions. I no de les traduccions del català sinó en general. I això passa també a altres llocs. Des del Lull vam publicar un estudi el 2007 fet amb el PEN Club nord-americà, on es desprèn un fet que és dramàtic pels Estats Units i de retruc pel món. Dels llibres que es publiquen als Estats Units, només un 3% són traduccions. I el català lluita en aquest 3% on també hi ha el francès, l'alemany, el xinès... Però els 400.000 exemplars venuts de *Les Veus del Pamano* en alemany no són un cas

Antich: L'autèntica democratització territorial és aconseguir que tot allò que fa 20 anys només es podia fer a Barcelona ara es pugui fer a tot arreu

aïllat. La quantitat d'idiomes a què han traduït Albert Sánchez Piñol, el fet que novel·les més antigues, com *Pedra de Tartera* de Barbal ressuscitin a fora amb força, és evident. Hi ha moltes circumstàncies, però sens dubte les principals són que les obres són de qualitat i que hem accedit a una certa normalitat en el camp cultural. Hi ha llocs del món on encara és molt difícil explicar-nos, però també llocs on ja no cal.

Xavier Antich: També en això hi ha hagut un canvi substancial, perquè no fa gaire la difusió de la literatura a l'Estat espanyol era gairebé la prioritària. Avui, sent com continua sent un problema, ja no ho és tant, perquè d'alguna manera tota la difusió rellevant i significativa és al nord. Catalunya sempre ha estat mirant a França, Alemanya i tota la resta d'Europa, el lloc natural on bona part de les nostres produccions culturals hi surten. És cert que el cas espanyol és una anomalia, però és més una anomalia d'Espanya que no pas nostra. Evidentment, el cas de l'anticatalanisme és singular i està lligat a la visceralitat o a la ideologia de persones concretes, però l'anomalia institucional és greu. Que es venguin més Monzós a Alemanya, o a qualsevol altre país, que a Espanya és una anomalia que se l'han

de fer mirar. Però hi ha coses institucionals que lligades a això crec que són molt rellevants: s'està estudiant més llengua catalana i literatura catalana a universitats del món que no pas a les espanyoles. A qualsevol país normalitzat hi ha més càtedres i estudis que no pas a les universitats espanyoles. Vaig tenir el privilegi d'estar a Stanford la tardor passada durant tres mesos. Stanford és la segona universitat del món en els rànquings més exigents i tenen una persona com el professor Joan Ramon Resina com a ambaixador privilegiat, compromès i militant de la llengua i la cultura catalanes. És fàcil adonar-se, pensant que Stanford és la universitat de Silicon Valley, de la importància que té que en un lloc així un pugui trobar-se amb estudiants nord-americans i europeus no espanyols que parlen català perfectament i que no només estan al cas de la tradició literària catalana, que coneixen, han llegit i estudiat directament els seus textos més canònics, sinó que estan perfectament al dia de les produccions literàries més rellevants. Que et parlin de novel·les catalanes acabades de publicar i que ho facin amb més coneixement, ja no que molts alumnes de les nostres filologies, sinó en molts casos de molts professors universitaris catalans, és

literalment sorprenent. Crec que potser no s'ha valorat en la seva justa mesura, encara, la immensa feina que fan aquests ambaixadors de la llengua i la cultura catalanes que són les dotzenes de competentíssims professors universitaris que hi ha escampats pel món. Al costat d'això, la presència en els mateixos circuits, a l'Estat espanyol, és completament ridícula. I també aquí, torna a ser un problema d'Espanya, no pas nostre.

Josep Bargalló: Tenim uns 7.000 alumnes de llengua i cultura catalanes al món. I la majoria tenen una característica que crec que és la que ens interessa: no són filòlegs. És a dir, no estem formant filòlegs, estem formant gent que els interessa aprendre català. Tenim anècdotes d'alguns que han arribat a Barcelona, han demanat en un bar en català i no els han entès i quan els demanaven que parlessin en castellà, no en sabien. Partint de la llengua, cada vegada els hem d'ensenyar més cultura. Perquè el que hem de formar és en la comprensió al país i ser capaços d'entendre tot allò que el país produeix. A Teheran, potser el lloc més difícil quant a ubicació geogràfica, xoc cultural i situació política, hi tenim una mitjana de divuit alumnes per any. El perfil majoritari és el de noies d'origen

armeni que estudien enginyeria. La gran majoria et diuen que estudien català per a allò que hem de pretendre que s'estudii català: com una eina per a la seva promoció professional. Et diuen que «jo ja sé francès, castellà i italià i el català, des de la meua llunyania, m'és proper i si mai vaig a Europa m'agradaria treballar a Barcelona». Per què estudia anglès la gent? No perquè els agradi Shakespeare, sinó perquè els és útil. I això també és un dels avenços que hem fet. Fa uns anys la gent que estudiava català al món eren

filòlegs que ho feien per prestigi cultural. L'exemple més gran que tenim és Alemanya. És el lloc del món on tenim més universitats, més professors i més alumnes; històricament era el lloc on tots els nostres alumnes feien filologia romànica o literatura medieval i ara la gran majoria fan dret, turisme, economia...

Xavier Antich: Aquests estudiants poden veure en el català una eina de promoció professional i no només el reduït d'una cultura exquisida, per dir-ho

d'alguna manera. Aquí és on s'ha produït el salt. En cert sentit, també és la batalla que es produeix aquí. La gran transformació del país és el canvi de la massa social, i en aquest lloc l'educació ha jugat un lloc privilegiat en el camp de batalla. No es podia abandonar el lloc que l'educació jugava en la llengua i la cultura catalanes, sobretot la llengua, perquè justament havia de ser el motor aglutinador de tota aquesta immigració. Per sort, això ha estat un dels llocs que, amb impugnacions perifèriques i marginals,

Bargalló: No li hem de demanar a l'Alguer que produeixi tants escriptors bons com els que pugui produir Catalunya, però no per això hem de renunciar a dur escriptors de l'Alguer

hi ha hagut un consens unànime que ha permès que es convertís en intocable. Bona part del paper que avui pot jugar la cultura catalana en la diversitat interior del país depèn d'aquesta centralitat que se li ha atorgat a la llengua catalana en l'àmbit educatiu i a no estar disposats a fer un pas enrere respecte d'això. Fins i tot em permetria ser optimista respecte aquells que parlen d'estancaments o retrocessos en l'ús social de la llengua, perquè aquestes coses costen molt de rectificar, però allà on no hi ha hagut retrocés és en la consciència que el català com a llengua vehicular en l'educació és imprescindible i no s'hi pot renunciar. Veure la canalla que surt parlant en català d'una escola venint de col·lectius tan diferents com vénen, en els que no només la llengua els hi és aliena sinó que fins i tot la llengua i la cultura catalanes els hi podrien ser hostils, segurament és un fet que no acaben de reflectir del tot les enquestes. Però només cal ser una mica observador a les sortides de les escoles i veure què passa. I en aquest sentit, en la mesura que la cultura té a veure amb l'articulació social, en la mesura que té a veure amb l'àmbit educatiu molt més del que les separacions departamentals permeten endevinar, crec que no vivim un mal moment.

Josep Bargalló: No ens hem d'obsedir en tenir enquestes que diguin que el 100% parla català. Si fas una enquesta a Nova York no tindràs un 100% que diuen parlar anglès. Tenim un percentatge més baix, certament, però també venim d'on venim i tenim la realitat que tenim.

Gavina Garcia: I per acabar, com veieu la salut de la relació a nivell cultural dels diferents territoris dels Països Catalans?

Josep Bargalló: Em preocupa especialment la desarticulació del mercat de Països Catalans. Abans hi havia un mercat de Països Catalans més ben travat que ara. No hi ha un circuit teatral que abasti tots els territoris. Hi ha editorials de la Catalunya Nord, de les Illes i del País Valencià que tenen difícil el seu accés a les llibreries del Principat. I això té a veure, entre d'altres coses, amb les institucions polítiques dels altres territoris. El fet que alguna companyia teatral valenciana hagi establert la seva seu fiscal a Catalunya és perquè la Generalitat Valenciana no els ajudava i la de Catalunya sí. Però també té a veure amb els que estem al Principat. Hi ha alguns diaris que darrerament han optat per la visió sobiranista i

tenen un plantejament de Països Catalans a totes les seves pàgines menys en les esportives. El Llevant, el Vila-real, el València o el Castelló no els situen com a clubs del mateix nivell nacional, o la lluita entre Dani Pedrosa i Jorge Lorenzo la divideixen entre un català i un que no ho és. I d'això, la cultura se'n ressent. Aquí hi hauríem de fer un esforç tots perquè, a més a més, una de les bases que tenim per la internacionalització és que som transfronterers, que tenim una cultura que la comparteixen territoris de més d'un Estat. En una de les rodes de premsa prèvies a la Fira de Frankfurt hi vam dur un ministre d'Andorra, un tinent d'alcalde de Perpinyà, l'alcalde de l'Alguer i un càrrec del govern balear. I en acabar, va venir el director de la Fira i em va dir «Ostres, tot allò que expliqueu sempre, resulta que és veritat ara, i no només a l'època medieval». Som una cultura transfronterera a quatre estats i això, en el món d'avui, et dona la força d'una cultura important. En el cas que el Principat assoleixi la independència, diguem-ho així, continuarem estant en més d'un Estat. I en canvi, em sembla que hi juguem poc, o per centralisme o perquè no hi confiem. Des del Principat, hauríem d'acollir amb més generositat les propostes dels altres territoris. A vegades hi posem uns criteris

Antich: Enfront els que pretenen fer veure que la cultura catalana no és ni tan sols majoritària a Catalunya, hi ha una realitat que va més enllà de les fronteres del Principat

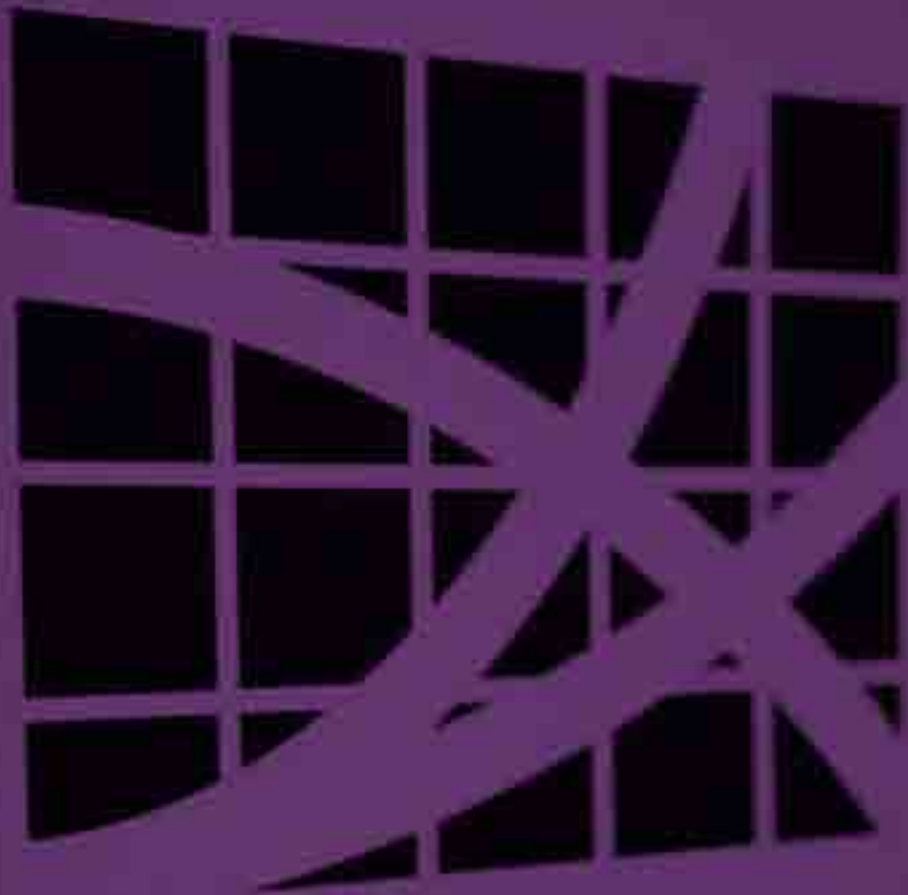

d'excel·lència discutibles. No li hem de demanar a l'Alguer que produeixi tants escriptors bons com els que pugui produir Catalunya, però no per això hem de renunciar a dur escriptors de l'Alguer.

Xavier Antich: Cal buscar un punt entremig entre el paternalisme i la generositat, i m'atreviria a dir que aquest punt, en termes polítics i institucionals, encara no s'ha assolit. Això permetria, al meu entendre, ubicar el debat en un nou lloc. És a dir, enfront els que pretenen fer veure que la cultura catalana no és ni tan sols majoritària a Catalunya, hi ha una realitat que va més enllà de les fronteres del Principat. L'argument a favor de la consciència territorial de Països Catalans per a una consolidació internacional de la cultura catalana és també una consideració econòmica. Està clar que ens farà més forts. Costaria molt més fer coses fora sols que no pas amb el que és pròpiament el lloc d'expressió habitual de la cultura catalana. I segurament aquesta és una cosa que només ara comencem a entendre. La dimensió econòmica és una dimensió central en l'àmbit de l'expressió cultural. Durant molt temps hem pensat que la cultura era allò que necessitava diners públics i en part, però només en part, és veritat. Però la cultura comen-

ça a generar molta més riquesa que no pas aquella despesa pública que rep, per dir-ho molt ràpidament. Considerat des d'aquesta perspectiva, que no és només la de la indústria, sinó la de la dimensió econòmica, necessitem vincles culturals a nivell de Països Catalans. Des de la Catalunya Nord fins a la Franja o l'Alguer. Per això, considero prioritari reconstruir, perquè en algun moment hi van ser, tots aquests ponts de circulació i difusió del que serien àmbits de comunicació cultural que estan malmesos i que afecten a arts visuals, arts escèniques, cinema, música... i en menor mesura la literatura que, per raons ben conegudes, ja ha fet en part el seu camí. Hi ha molts ponts malmesos que cal refer, perquè la sort de la vitalitat cultural catalana es juga en tots els seus territoris. Tot això té a veure amb una reforma del marc de moltes coses, algunes aparentment allunyades de les coses sobre les que hem estat parlant, però que hi estan íntimament connectades. Penso, i potser és l'exemple emblemàtic, en la reforma de les lleis estatals de mecenatge que haurien de permetre l'entrada de diners privats en el món de la cultura i que incloquin incentius fiscals que ara ens estan vetats. Segurament a l'Estat espanyol això no li és cap problema perquè no té una so-

cietat civil tan forta com la dels Països Catalans. Però per a nosaltres és vital un altre marc que permeti l'entrada de diner privat en àmbits on ara no pot entrar. I això permetria un salt qualitatiu absolutament revolucionari. Seria la possibilitat d'ampliar despeses sense càrrec automàtic a unes institucions que prou justes van. Aquest hauria de ser un dels debats forts que afecten la dimensió econòmica, la possibilitat d'ampliar els reptes i que fàcilment podria convertir-se en un puntal amb una unanimitat gairebé total. En això, tothom hi estaria d'acord i el salt seria abismal. ◀

VARIABLES

Què hi ha de cert en la tesi de la fi de la socialdemocràcia?

Anàlisi empírica dels resultats electorals i dels perfils dels votants dels partits socialdemòcrates a Europa durant els últims 20 anys

A través de l'anàlisi de l'evolució electoral i els perfils dels votants dels partits socialdemòcrates en dotze països europeus durant els darrers 20 anys, Bernhard Wessels explora què hi ha de cert en les opinions que auguren la fi de la socialdemocràcia. El resultat és sorprenent. La seva continuïtat queda fora de qualsevol dubte. El fet que els partits socialdemòcrates hagin passat del govern a l'oposició s'explica fàcilment en termes de normalitat dels cicles polítics. No obstant, de l'estudi també se'n desprenen riscos pel futur de la socialdemocràcia. I és que cap altra família política es troba tan mal posicionada entre els votants més joves.

Introducció

Fa aproximadament un quart de segle, Lord Dahrendorf (1929-2009) va augurar la fi de l'era de la socialdemocràcia. Deu anys després, Wolfgang Merkel (1952) va reprendre la qüestió. El 2008, el setmanari de notícies alemany Der Spiegel va predir l'apocalipsi de la socialdemocràcia. I des de la desfeta del Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) a les eleccions parlamentàries de 2009 a Alemanya, l'especulació sobre el futur de la socialdemocràcia no ha parat de créixer.

Què hi ha de cert en aquestes tesis i per què continuen gaudint d'aquesta plausibilitat? Hi ha una certa ironia en el fet que un dels principals motius que es donen per justificar aquesta tesi sigui que la socialdemocràcia és víctima del seu propi èxit. En altres paraules, que ha aconseguit fer allò que es va proposar fer en el període de la Revolució Industrial i que, per tant, s'ha acabat la seva vida útil. El seu èxit en la modernització de les societats i els seus assoliments gràcies a unes polítiques socials i de benestar, dirigides a la justícia social i a la protecció davant les contingències de la vida, han comportat un canvi social real i han millorat les condicions de vida de la gent en tanta mesura que ja poc queda del seu antic electorat. A aquesta teoria demogràfica de llarg termini sobre el canvi polític (una teoria que si els partits socialdemòcrates no s'haguessin adaptat a aquest canvi hauria esdevingut una realitat fa molt de temps) se li podria afegir un segon aspecte: la pretesa —i fins a cert punt observable— feblesa que experimenten

Bernhard Wessels
Investigador sènior del Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)
i professor de Ciències Polítiques a la Humboldt-Universität de Berlín
wessels@wzb.eu

* Article publicat amb el títol «Is There Any Truth in the Thesis of the End of Social Democracy? An Empirical Analysis of the Election Results and Voter Profiles of Social Democratic Parties in Europe over the Past 220 Years» a *International Policy Analysis* de la Friedrich Ebert Stiftung l'agost de 2010. Traducció de Gerard Sugranyes.

» Des de la desfeta de l'SPD a les eleccions parlamentàries de 2009 a Alemanya, l'especulació sobre el futur de la socialdemocràcia no ha parat de créixer

els partits socialdemòcrates a l'hora de mobilitzar suports davant d'un discurs neoliberal hegemònic, un discurs que fins i tot sembla que amb prou feines s'ha vist afectat per la crisi financera. El problema estructural bàsic és la disminució del marge de l'estat per realitzar la redistribució, cosa que permet poc més que gestionar engrunes i, certament, no pas realitzar polítiques socialdemòcrates actives i redistributives. En especial els partits socialdemòcrates al govern han experimentat tota la força d'allò que significa haver de reformar les polítiques socials i de benestar per tal que puguin ser sostenibles.

Són, doncs, exagerades les veus que de forma recurrent prediuen la fi de la socialdemocràcia? Examinarem aquesta qüestió a la llum de les següents perspectives:

- a) Quina és l'evolució electoral dels partits socialdemòcrates? Quines oportunitats tenen, quan tenen responsabilitat de govern, de dedicar-se als desafiaments estructurals?
- b) Com és la identitat social i la lleialtat dels seus votants? Els partits socialdemòcrates tenen encara un perfil de votants discernible en termes socioestructurals?

Metodologia i dades

Les qüestions relacionades amb els fets només es poden respondre si els examinem amb més detall. Les diagnòstics actuals que busquen extreure conclusions a partir d'una fotografia fixa de la situació són insuficients, i els intents de buscar respostes basades només en les tendències d'un sol país tampoc no permeten jutjar la socialdemocràcia en el seu conjunt. En aquest article, per tant, examinarem en detall aquests dos aspectes —l'evolució electoral i el perfil de l'electorat socialdemòcrata— des d'una perspectiva internacional i diacrònica.

S'ha agafat el 1990 com a punt de partida per a l'anàlisi de l'evolució electoral. Amb les revolucions i transformacions democràtiques de l'Europa central i de l'est no només es va ampliar el conjunt de països en què els partits polítics, tant els socialdemòcrates com els altres, podien exercir influència mitjançant els processos democràtics, sinó que també van canviar les coordenades ideològiques, en especial en els partits situats a l'esquerra de l'espectre polític, amb la desaparició de sistemes alternatius que existissin realment. Des de 1990 han passat dues dècades i, depenent dels cicles electorals de cada país, s'han succeït fins a sis eleccions parlamentàries nacionals, la qual cosa hauria de propor-

cionar una base adequada per realitzar algunes reflexions que poguessin generalitzar-se satisfactòriament.

Pel que fa a l'anàlisi dels perfils de votants socialdemòcrates, no ens podem remuntar tan enrere. Els estudis comparatius periòdics internacionals que les ciències socials necessiten per a aquests tipus d'anàlisis no han estat disponibles fins fa poc o, senzillament, no estan prou actualitzats. El Comparative Study of Electoral Systems (CSES), una xarxa comparativa internacional d'estudis d'eleccions nacionals, no va iniciar els seus treballs fins el 1996, i les dades més recents són de 2003. El World Values Survey, en canvi, es va iniciar el 1981, però va finalitzar el 2005. El buc insígnia de la investigació social europea, l'European Social Survey, és qualitativament la millor base de dades i es fa cada dos anys, però malauradament només des de 2002. Malgrat això, abasta fins el 2008, cobrint així quatre onades d'estudis. Aquestes són les dades a les quals ens referirem aquí. Així doncs, serà possible fer una anàlisi dels perfils de votants socialdemòcrates de gairebé tota la dècada passada.

En aquest estudi s'examinen dotze països que tenen una especial rellevància en la socialdemocràcia europea, sobretot per la participació dels partits socialdemòcrates en els seus governs: Alemanya, Àustria, Dinamarca, l'Estat

Hi ha una certa ironia en el fet que un dels principals motius que es donen per justificar una hipotètica crisi de l'esquerra sigui que la socialdemocràcia és víctima del seu propi èxit

espanyol, l'Estat francès, Hongria, Països Baixos, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Txeca i Suècia. Els resultats clau es posen en un context europeu global per tal d'estudiar si també podrien ser vàlids en un conjunt més gran de països o si, per contra, només es podrien aplicar a un sol país.

Evolució electoral entre 1990 i 2009

Sembla que les actuals discussions sobre el futur de la socialdemocràcia s'originen a partir de l'assumpció que la situació electoral dels partits socialdemòcrates cada cop és pitjor, i que per tant les possibilitats d'assolir èxits electorals que els permetin governar s'esvaeixen progressivament. Aquestes impressions poden aparèixer quan moltes tendències relativament contemporànies apunten cap a la mateixa direcció. Malgrat això, aquestes sensacions queden desmentides quan es fa una anàlisi profunda, ja que les eleccions sempre estan influenciades per factors específics que emergeixen en un moment concret en un país determinat. Fins i tot en un període de 20 anys el nombre d'eleccions realitzades és insuficient per garantir una generalització totalment fiable de possibles tendències. Des del 1990 hi ha hagut un total de 62 comicis electorals en els dotze països examinats

en aquest estudi, és a dir, un màxim de sis comicis per país. Si en tots els països detectéssim les mateixes tendències en els successius comicis, seria més fàcil extreure'n una conclusió, tot i que només seria aplicable al passat, no al futur.

Cal tenir en compte dos aspectes per poder aclarir si existeix una tendència global o no. Un aspecte és la qüestió dels millors i els pitjors resultats obtinguts pels partits socialdemòcrates des de 1990. Si hi hagués una tendència que indiqués que els resultats electorals cada cop són pitjors, en tots els països el resultat electoral més dolent s'hauria d'haver produït amb posterioritat al millor resultat dels darrers 20 anys. Si mirem els millors i els pitjors resultats electorals des de la perspectiva de l'ordre en què es van produir, podem observar el següent: en sis països, els pitjors resultats electorals van tenir lloc després dels millors resultats obtinguts en el període en qüestió. Aquest és el cas d'Àustria, Dinamarca, Alemanya, Països Baixos, Portugal i Suècia. En els altres sis països (República Txeca, l'Estat francès, Hongria, Polònia, l'Estat espanyol i Regne Unit) passa justament el contrari. Tampoc podem concloure que els pitjors resultats electorals hagin estat tots particularment recents (1998, 2002, 2005, 2007, 2008 i 2009), ni que els millors resultats s'hagin produït en un passat llunyà (2008, 2007, 2006 dos cops, 2001 i 1997). Certament no es

pot dir que aquests resultats indiquin cap tendència global —veure figura 1.

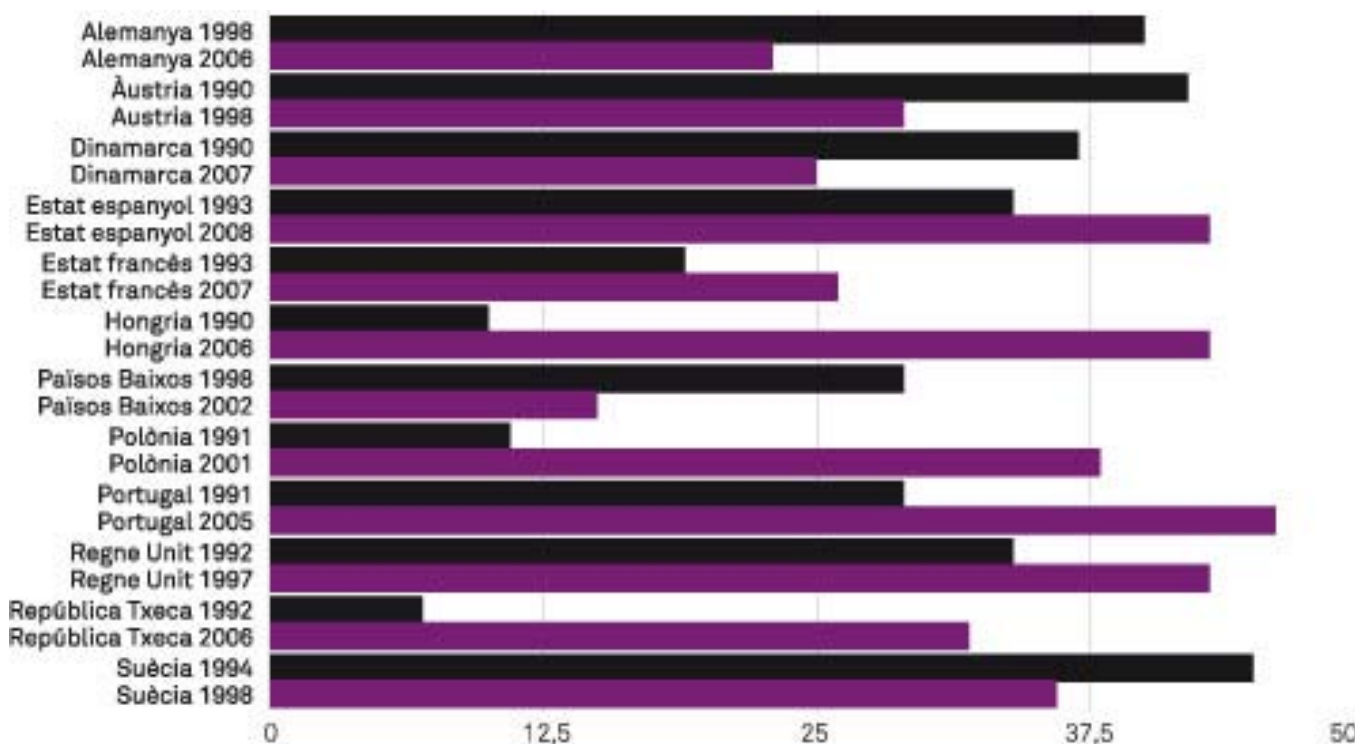
Aquesta qüestió es pot examinar amb més detall si ens interroguem sobre el nombre de millores o empitjoraments electorals d'unes eleccions a les següents i, sobretot, el nombre de millores o empitjoraments successius. Veurem que no apareix un panorama uniforme quan considerem tots els països estudiats, sinó més aviat un panorama extremadament heterogeni. Per a quatre d'aquests dotze països (Àustria, l'Estat francès, Països Baixos i Suècia) no es pot afirmar que al cap d'una sèrie de cites electorals s'hagi produït una millora o un empitjorament global; en dos països hi observem millores i empitjoraments successius (Alemanya i l'Estat espanyol); en tres països, només empitjoraments (Dinamarca, Portugal i Regne Unit); i en tres països més, només millores (República Txeca, Hongria i Polònia). Si observem aquestes dades tenint en compte tots els països estudiats, obtenim el següent resultat: tretze millores successives i dotze empitjoraments successius. Fins i tot les millores i els empitjoraments d'unes eleccions a les següents queden gairebé compensats: 26 millores i 24 empitjoraments —veure taula 1.

També estudiarem amb més precisió com han evolucionat el nombre de votants, els escons, els percentatges de votants i escons, les millores i els em-

» El problema real és la disminució del marge de l'estat per realitzar la redistribució, cosa que permet poc més que gestionar engrunes

Figura 01

Millors i pitjors resultats electorals dels partits socialdemòcrates en els dotze països estudiats (1900-2009) (% de vot)

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

pitjoraments electorals, així com la distància respecte el partit més gran després o abans dels socialdemòcrates i la posició mitjana en el rànquing de partits, en els últims cicles electorals. En total hi ha hagut almenys quatre eleccions

ens els dotze països estudiats des de 1990, cinc en deu països i fins a sis en quatre països. Per motius comparatius, els països sota consideració seran sempre els mateixos. D'acord amb això, es poden fer comparacions adequades

a partir de quatre cicles electorals, ja que en el cinquè cicle ens faltarien dos països i en el sisè ens en faltarien fins a vuit.

En els primers quatre cicles electorals d'aquests dotze països, el percen-

Si mirem l'evolució electoral i la participació en els governs, no podem concloure que els pitjors resultats dels partits socialdemòcrates siguin els més recents

Taula 01

Millores i empitjoraments electorals dels partits socialdemòcrates dels dotze països estudiats, d'unes eleccions a la següents i en les successives (1990-2009)

Millores i empitjoraments...	...d'unes eleccions a les següents		...en eleccions successives		Nombre d'eleccions
	Millores	Empitjoraments	Millores	Empitjoraments	
Alemanya	2	3	2	3	6
Àustria	2	3	0	0	6
Dinamarca	1	4	0	3	6
Estat espanyol	2	2	2	2	5
Estat francès	2	1	0	0	4
Hongria	4	0	4	0	5
Països Baixos	2	2	0	0	5
Polònia	4	1	3	0	6
Portugal	1	3	0	2	5
Regne Unit	1	2	0	2	4
República Txeca	3	1	2	0	5
Suècia	2	2	0	0	5
Total	26	24	13	12	62
Mitjana	2,2	2	1,1	1	5,2

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

tatge de vots i escons, el nombre d'escons i el nombre de vots no han baixat en absolut. A més, en relació amb el primer cicle electoral la tendència és, fins i tot, positiva. El posicionament mitjà en el rànquing d'èxits electorals (ja sigui com a guanyador de les eleccions o no), així com la distància en relació amb el

següent partit amb més vots, van evolucionar de forma positiva en els quatre primers cicles electorals. Malgrat que, en canvi, en el cinquè i el sisè cicle electoral es van registrar empitjoraments, és difícil extreure'n conclusions, ja que en el cinquè cicle dos dels països estudiats no van celebrar eleccions (l'Estat

francès i Regne Unit) i en el sisè cicle fins a vuit països no van celebrar-ne (República Txeca, l'Estat francès, Hongria, Països Baixos, Portugal, l'Estat espanyol, Suècia i Regne Unit) —veure taula 2.

Si observem els percentatges de vots al llarg de tot el període, dividit en anys i

Taula 02

Millores i empitjoraments electorals dels partits socialdemòcrates: valors mitjans respecte els dotze països i sis cicles electorals (1990-2009)

Eleccions després de 1990	Nombre d'eleccions durant el període	Absoluts	Percentatge de vots (%)	Millora / empitjorament (%)	Percentatge d'escons	Escons
1eres eleccions	12	4.472.458	29,06	-	30,87	107
2es	12	5.211.169	33,42	4,36	40,93	148
3es	12	5.040.507	32,68	-0,74	36,46	139
4es	12	5.339.824	35,25	2,57	40,31	146
5es	10	4.109.725	31,2	-4,98	33,75	94
6es	4	3.606.178	22,73	-3,95	22,96	75

Eleccions després de 1990	Nombre d'eleccions durant el període	Diferència en el percentatge de vots*	Posició	Percentatge de vots mínim	Percentatge de vots màxim	Diferència
1eres eleccions	12	3,46	1,8	7,67	50,99	43,32
2es	12	5,49	1,3	20,41	45,25	24,85
3es	12	0,69	1,6	15,11	40,93	25,81
4es	12	4,61	1,3	26,05	42,59	16,53
5es	10	-3,72	1,9	11,31	43,87	32,56
6es	4	-9,16	2	13,15	29,26	16,11

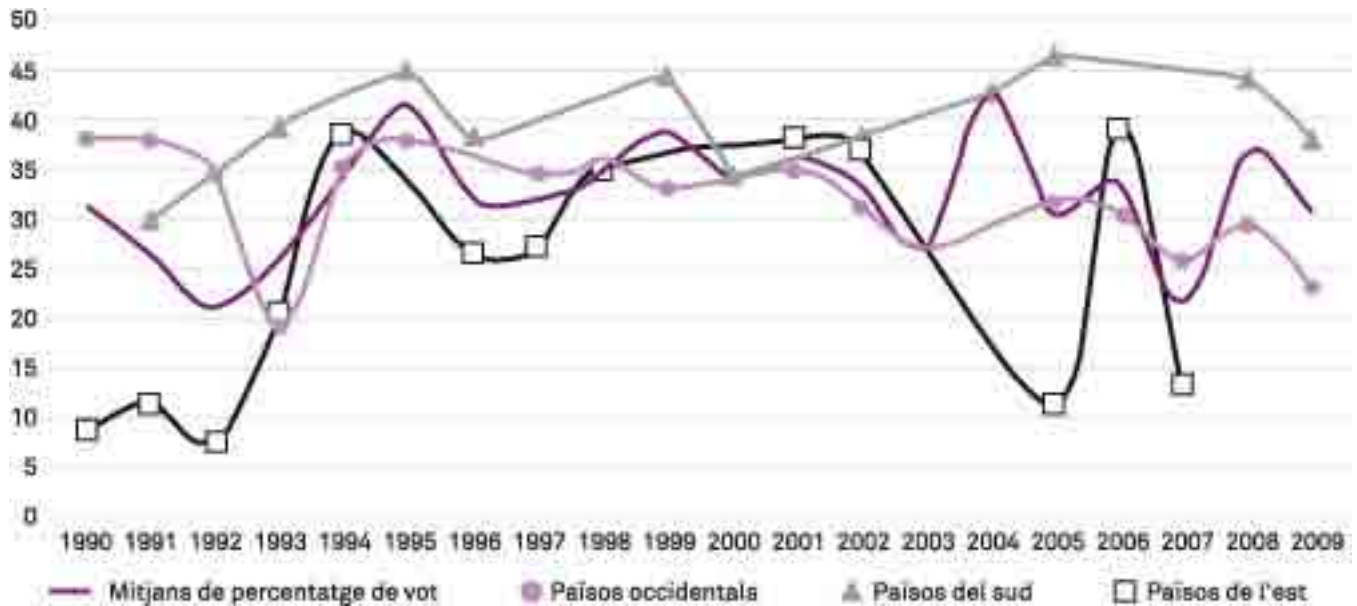
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

* Diferència en el percentatge de vots respecte el segon partit més votat, en el cas que el partit socialdemòcrata hagués estat el més votat (valor positiu), o respecte el partit més votat, en el cas que el partit socialdemòcrata no hagués estat el més votat (valor negatiu).

Les millores i les pèrdues electorals en els dotze països analitzats s'acaben compensant les unes amb les altres, tant d'unes eleccions a les següents com de forma consecutiva

Figura 02

Mitjana de percentatges de vot dels patits socialdemòcrates en conjunt i per grups de països (1990-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

per grup de països, sorgeixen una sèrie de consideracions. En general, la mitjana dels percentatges de vots dels dotze països en conjunt no presenta una tendència a la baixa al llarg del temps. No hi ha cap tendència estadísticament robusta —és a dir, significativa— que vagi en aquest sentit. No obstant, sí que s'ha d'expressar alguna tendència quantitativa, la qual, en tot cas, és positiva, amb un increment anual d'uns 0,17

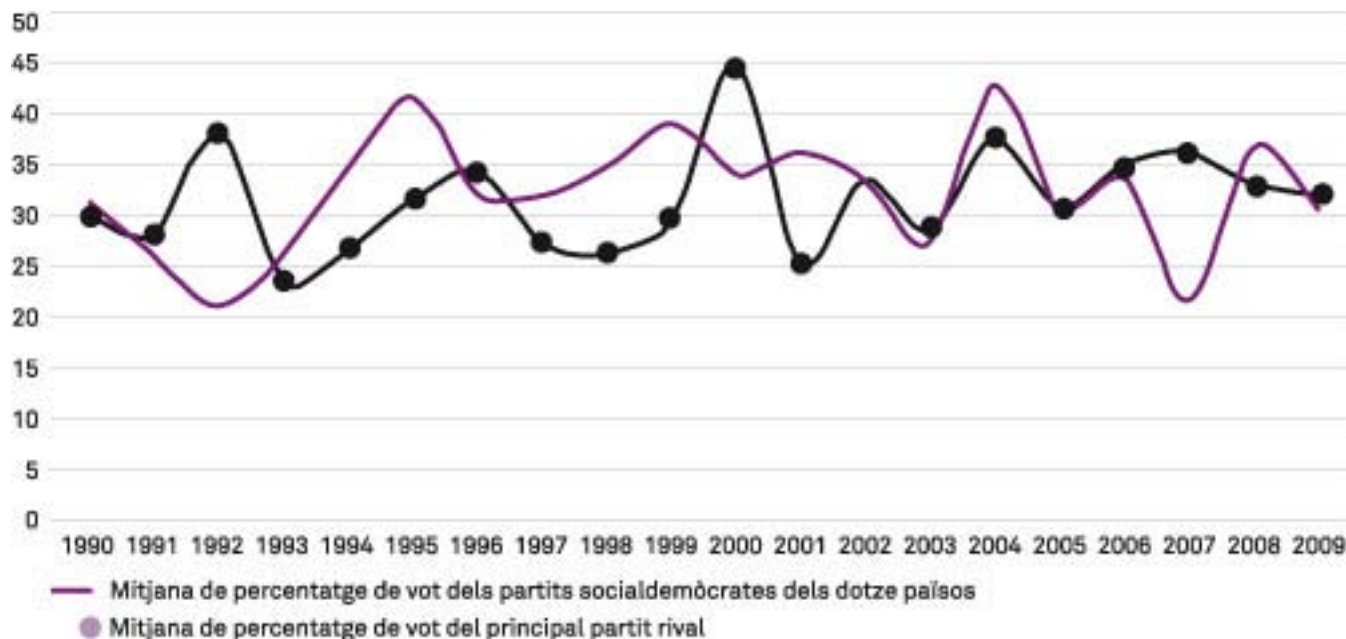
punts percentuals. Si ens fixem en els grups de països (occidentals: Àustria, Dinamarca, l'Estat francès, Alemanya, Països Baixos, Suècia i Regne Unit; del sud: l'Estat espanyol i Portugal; i de l'est: República Txeca, Hongria i Polònia), sorgeixen una sèrie de diferències. En els països del sud, els èxits electorals agafen un caire cíclic, a un nivell una mica més alt a cada cicle. Als països de l'est, la tendència ha estat altament

volàtil, amb increments significatius a l'inici dels anys 1990, una relativa estabilitat fins al 2002, i després novament una enorme volatilitat. El percentatge de vots als set països occidentals tendeix a l'alça fins a mitjans de la dècada de 1990, després roman relativament estable, i posteriorment comença a fluctuar cap amunt i cap avall a partir del 2000, amb una tendència a la baixa —veure figura 2.

» Respecte a la participació en governs, no apareix cap tendència a la baixa en els quatre cicles electorals experimentats per tots els dotze països des de 1990

Figura 03

Mitjana de percentatges de vot dels patits socialdemòcrates i dels seus principals rivals (1990-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

L'alta volatilitat dels percentatges dels vots a partir del 2000 fa relativament difícil identificar una tendència. No es pot determinar cap tendència estadísticament significativa. És cert que, als països occidentals, hi ha una disminució anual en el percentatge de vots de 0,4 punts percentuals en el conjunt del període. Cal destacar, no obstant,

que de mitjana des de 2005 cap any no ha estat pitjor que, per exemple, el 1992.

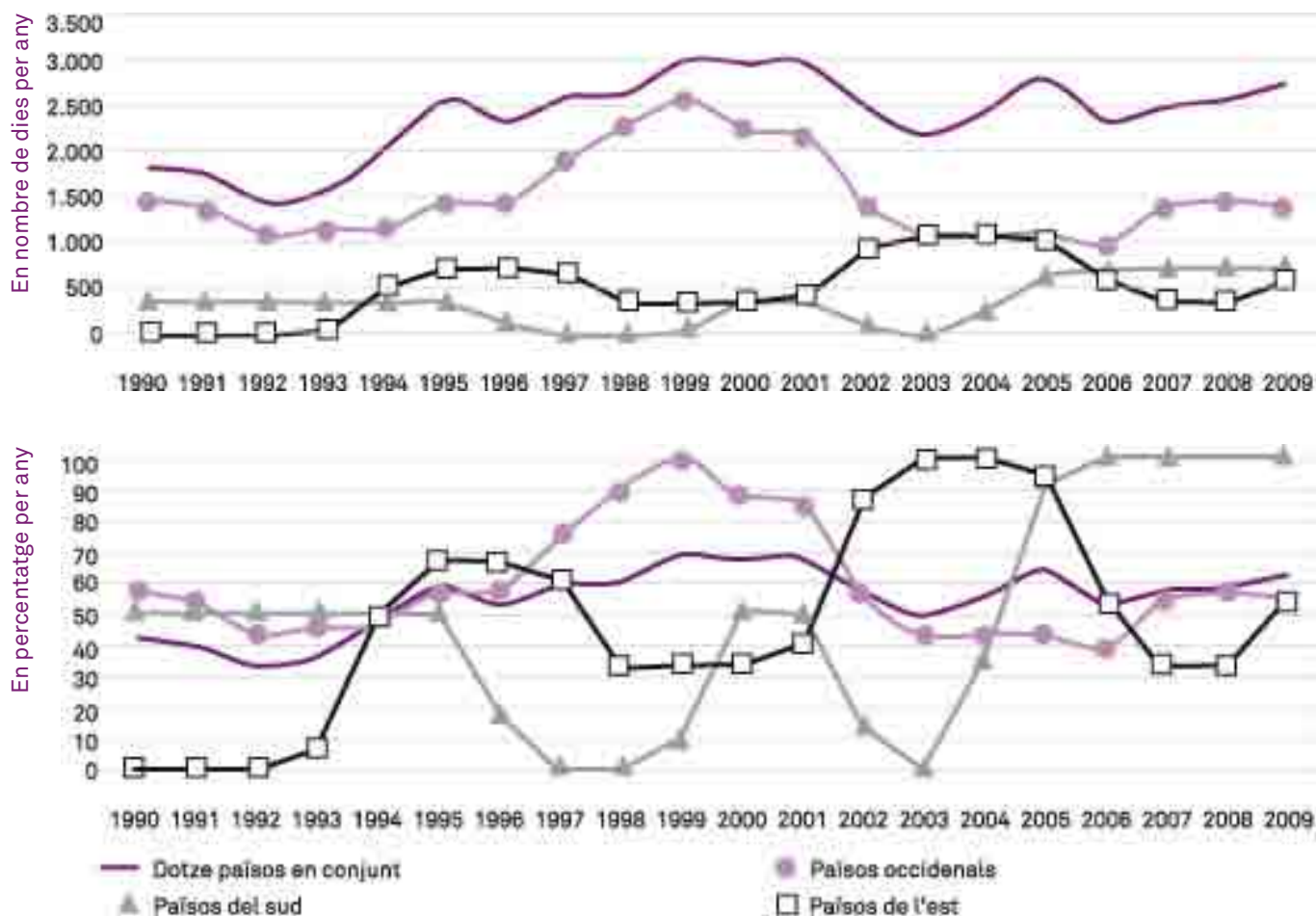
Fins i tot en aquests termes més matissats, cap d'aquestes dades no condueix a cap resultat que indiqui que, a partir del 2000 o en anys posteriors, els partits socialdemòcrates hagin patit un enfonsament estructural. Aquests tipus de fluctuacions en els percen-

tatges de vots són característics de les fluctuacions normals dels cicles electorals. Un cop vist això, hem de tenir en compte les diferents tendències regionals.

La comparació amb els percentatges de vots dels principals competidors dels partits socialdemòcrates —sobre tot partits de centredreta o democrata-

Figura 04

Participació en el govern per part dels partits socialdemòcrates, en els dotze països en conjunt i per grups de països (1990-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

» Entre el 2000 i el 2009, els socialdemòcrates assoleixen un paper de lideratge en els governs d'una manera més preponderant fins i tot que en la dècada de 1990

cristians— tampoc indiquen l'aparició de cap distanciament estructural. En tot cas, la volatilitat dels percentatges de vot és, en general, fins i tot més gran en els principals partits competidors, els quals no han experimentat cap període de relativa estabilitat com el que van gaudir els partits socialdemòcrates entre mitjans de la dècada de 1990 i principis de la del 2000 —veure figura 3. En comparar la primera dècada (fins al 1999) amb la segona (fins al 2009), es veu que tant els partits socialdemòcrates com els seus partits rivals van tenir uns resultats, de mitjana, una mica més bons en la segona dècada que en la primera: els socialdemòcrates 0,7 punts percentuals i els seus majors rivals 4,1 punts, però partint d'una base més petita: a mitjans dels anys 1990, el principal partit rival obté el 29,5% mentre que els socialdemòcrates, el 31,9% —veure taula 3.

Governos socialdemòcrates i participació socialdemòcrata en els governs entre el 1990 i el 2009

En els últims 20 anys, els partits socialdemòcrates han participat en les diverses coalicions de govern o han estat el principal partit del govern en els dotze països estudiats. En tot el període, de l'1 de gener de 1990 al 31 de desembre

de 2009, els socialdemòcrates com a mínim han format part de les coalicions de govern durant la major part dels 7.304 dies (el període és una mica més curt en el cas dels tres estats de l'Euro- pa central i de l'est). El període més curt de participació en el govern (3.228 dies, el 44,2% del total) va ser el dels socialdemòcrates a Dinamarca, mentre que el més llarg va ser a Suècia, amb 5.022 dies. No obstant, en tots dos països el partit socialdemòcrata va ser el que va aportar el cap de govern durant tot el període. De mitjana, en els dotze països els socialdemòcrates van participar en el govern el 56,7% del temps, i també van aportar el cap de govern durant el 46,7% del període. La mida mitjana de les coalicions de govern va ser de 2,22 partits, que anaven des de governs d'un sol partit, com en el Regne Unit, fins a coalicions més grans, com a Polònia, amb més de tres partits.

Aquests resultats, marcadament positius durant dues dècades, oculten una tendència negativa en els últims deu anys? La resposta clarament és que no. En l'última dècada (de l'1 de gener de 2000 al 31 de desembre de 2009), els socialdemòcrates han participat en els governs, de mitjana, un 55,7% del temps i han aportat el cap de govern el 48,4% del temps. La comparació entre les dues dècades revela una lleugera disminució pel que fa al nombre de

dies amb participació en el govern, però també un significatiu augment pel que fa al nombre de dies com a cap de govern —veure taula 4.

Si no mirem només les dues dècades sinó també els valors any per any, resulta evident que el nombre de dies de socialdemocràcia en el govern des dels inicis dels anys 1990 va anar augmentant de forma constant; després, des del 2001, va retrocedir de nou, però globalment es manté en un nivell més alt que durant els cinc primers anys de la dècada de 1990. Pel que fa als països per grups, sorgeixen algunes diferències al llarg del temps. Qualsevol interpretació ha de tenir en compte que les diferències entre els grups són el resultat del fet que els set països occidentals acumulen més dies en el govern que els grups dels països del sud i de l'est.

Si mirem el període de 20 anys en la seva globalitat, la dinàmica que ja hem comentat per a tot el conjunt de països és aplicable, de forma amplificada, al grup de països occidentals. Els països del sud i de l'est estan caracteritzats per unes fluctuacions més marcades. En el grup dels països de l'est, els valors, des de 1994, per exemple, es mantenen en un nivell relativament estable, puguen fins a nivells alts el 2002, i des del 2006 tornen a caure fins a uns nivells similars als de la segona meitat dels

La segona meitat dels anys 1990 es va distingir per un auge de la socialdemocràcia, el punt culminant del qual és el 1999, amb un subseqüent declivi a partir de 2004

anys 1990. A l'Estat espanyol i Portugal, que formen el grup dels països del sud, les tendències també han estat força volàtils, tot i que s'estabilitzen a partir de 2005 en un nivell estable i, en comparació amb els anys previs, força alt —veure figura 4.

La participació dels socialdemòcrates en el govern normalment també implica, tal com mostra l'anàlisi per dècades, el lideratge del govern —veure taula 4. Si observem la proporció de temps com a cap de govern, les dinàmiques observades pel que fa a la participació en el govern encara són més destacables. Observem primer un increment continuat des del començament fins al final de la dècada de 1990, seguit per una lleugera baixada, per estabilitzar-se a un nivell significativament més alt que al principi del període. Si ho considerem en termes de grups de països, veiem que es tracta d'un panorama global format pels comportaments de cada un d'aquests grups: un augment del temps com a líders del govern en els dos països del sud, l'Estat espanyol i Portugal; tendències volàtils en els tres països de l'est; i un declivi en els països occidentals des de 1999 fins a estabilitzar-se en un nivell més baix a partir de 2006. Cal emfasitzar, però, que malgrat el marcat declivi en termes de lideratge del govern en els països

occidentals, des de 2006 el nivell és tan alt com el de principis dels anys 1990 —veure figura 5.

L'apogeu de 1999 als països occidentals forma part del passat i hi ha hagut un retorn a l'estat de coses de principis dels anys 1990. Això contrasta amb els desenvolupaments clarament positius en els països del sud i els igualment positius, malgrat l'alta volatilitat, en els països de l'est. Vist des de la perspectiva de 1999, això podria interpretar-se com un signe de crisi. Però si agafem una perspectiva més ampla —com també es va aplicar en la tesi de Dahrendorf sobre la fi de l'era de la socialdemocràcia fa 25 anys—, la situació es veu d'una altra manera. Des d'una perspectiva més ampla, l'apogeu dels partits socialdemòcrates al final dels anys 1990 és, no obstant, també una excepció.

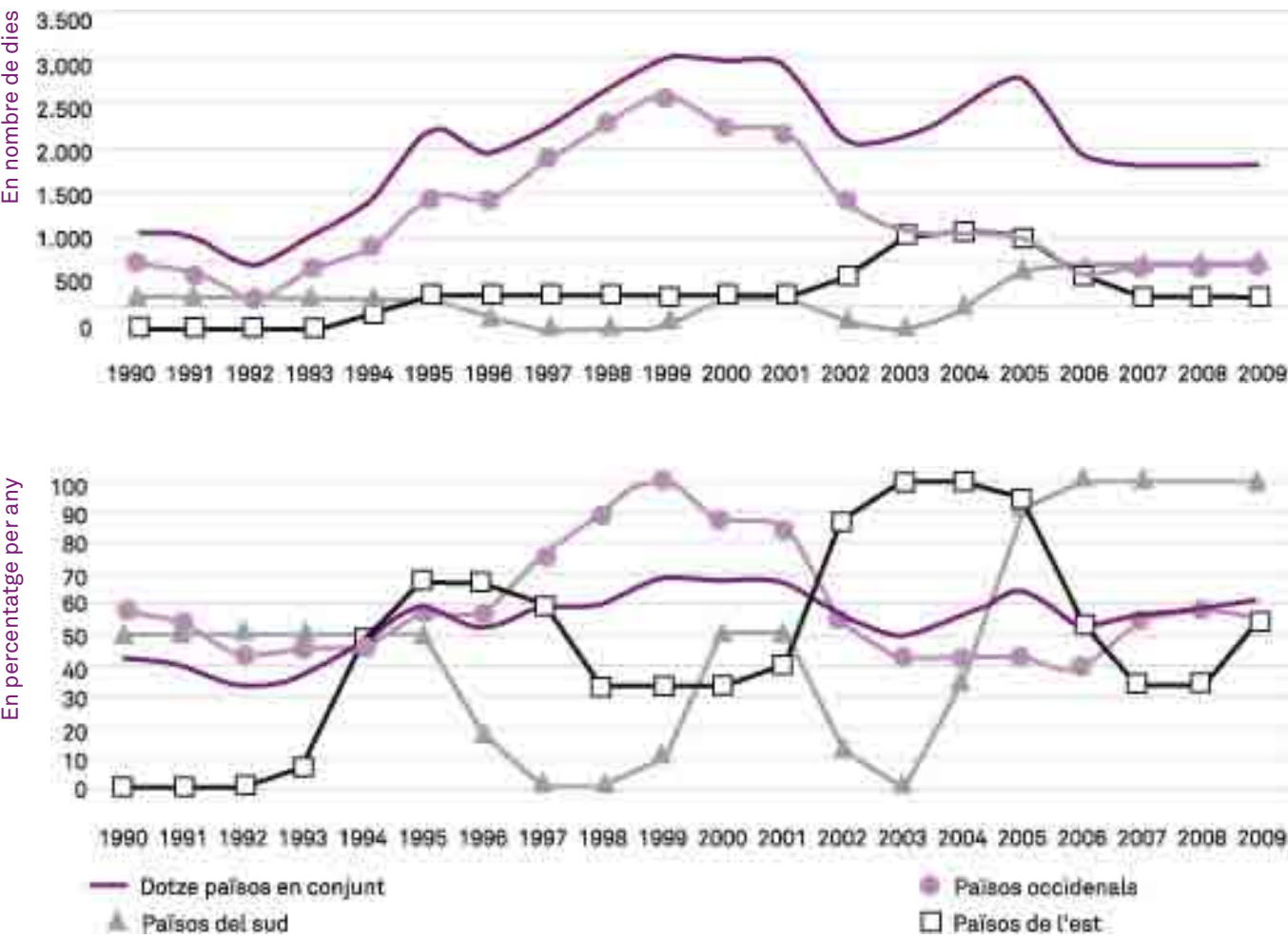
Si examinem els resultats dels dotze països estudiats (èxits electorals i participació en els governs) des de 1999 en un context europeu global, resulta evident que els comportaments de la darrera dècada en aquests dotze països gairebé no es poden distingir dels de la Unió Europea (UE) com a conjunt. La mitjana dels percentatges d'escons guanyats pels partits socialdemòcrates a l'Europa dels 172 ha fluctuat lleugerament i, amb l'excepció dels alts per-

centatges de 2000 i de 2001, s'ha mantingut a un nivell relativament estable. Als deu països de l'est membres de la UE s'hi observa una gran volatilitat a principis de la dècada del 2000, seguida d'una relativa estabilitat a partir de 2004. Mesurada en termes de capacitat de formar govern, ja sigui en solitari o en coalició, la participació en el govern per part dels partits socialdemòcrates en els dotze països d'aquest estudi va experimentar una perceptible davallada després del punt àlgid que va de 1999 al 2002, després del qual va romandre relativament estable. Als deu països europeus de l'est, el punt àlgid és només el 2003, després del qual es retorna al nivell de principis de la dècada del 1990 —veure figura 6 i taula 3.

Una anàlisi basada en tota Europa bàsicament confirma tot allò que s'ha estudiat en els dotze països en més detall: segons el grup de països es poden observar diferents comportaments, que parcialment s'equilibren entre ells en termes d'efectes positius i negatius; respecte a això, en cap grup de països hi ha cap tendència que vagi més enllà d'un cicle electoral normal i que apunti cap a una crisi estructural, i menys encara cap a la fi de la socialdemocràcia. L'explicació de les baixades en els percentatges de vots, en la participació en els governs i en el lideratge d'aquests governs no es

Figura 05

Lideratge del govern per part dels partits socialdemòcrates en els dotze països en conjunt per grup de països (1990-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

Taula 03

Mitjana de percentatges de vot dels patits socialdemòcrates en conjunt i per grups de països (1990-2009)

Any	Mitjana dotze països	Alemanya	Àustria	Dinamarca	Estat espanyol	Estat francès	Hongria	Països Baixos	Polònia	Portugal	Regne Unit	República Txeca	Suècia	Mitjana	Occident	Sud	Est	Partit rival més gran
1990	31,1	33,5	42,8	37,4			8,8							30,6	37,9		8,8	29,7
1991	26,2								11,3	29,6			37,7	26,2	37,7	29,6	11,3	28,2
1992	21										34,4	7,7		21	34,4		7,7	37,9
1993	26,2				39,1	19			20,4					26,2	19	39,1	20,4	23,6
1994	34,7	36,4	34,9	34,6			38,6	24					45,3	35,6	35		38,6	26,8
1995	41,3		38,1							44,6				41,3	38,1	44,6		31,5
1996	32				37,6							26,4		32		37,6	26,4	34,2
1997	31,9					25,5			27,1		43,2			31,9	34,3		27,1	27,1
1998	34,7	40,9		35,9			37,9	29				32,3	36,4	35,4	35,6		35,1	26,2
1999	38,8		33,2							38,6				38,8	33,2	44,4		29,8
2000	34,2				34,2									34,2		34,2		44,5
2001	35,9			29,1					38		40,7			35,9	34,9		38	25,2
2002	33,3	38,5	36,5			25,3	43,7	15,1					39,9	33,5	31,1	38,6	37	33,5
2003	27,3							21,2						27,3	27,3			28,6
2004	42,6				42,6									42,6		42,6		37,7
2005	30,6	34,2		25,8					11,3	46,4	35,2			30,6	31,8	46,4	11,3	30,6
2006	33,4		35,3				45,8					32,3	35	33,9	30,5		39,1	35
2007	21,6	25,5		26,1					13,2					21,6	25,8		13,2	36
2008	36,6		29,3		43,9									36,6	29,3	43,9		33
2009	30,4	23								37,7				30,4	23	37,7		31,9
Mitjana	32,3	34,3	35,7	31,4	39,5	24	35	23,3	20,2	40,2	38,4	25,8	38,8	32,3	31,7	39,9	24,2	31,6
Dècada de 1990	31,8	36,9	37,2	36	38,4	22,3	28,4	26,5	19,6	39,5	38,8	22,1	39,8	31,9	33,9	39,1	21,9	29,5
Dècada de 2000	32,6	31,9	33,7	26,8	40,2	25,7	44,8	21,2	20,8	40,9	37,9	31,3	37,4	32,6	29,2	40,5	27,7	33,6

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

Taula 04

Lideratge i participació socialdemòcrata en les governs en els dotze països (1990-2009)

20 anys (des de l'1-1-1990)					
País	Nombre total de dies de participació en el govern	Nombre total de dies com a cap de govern	% de dies de participació en el govern	% de dies com a cap de govern	Nombre mitjà de partits en el govern
Alemanya	4.049	2.613	55,4	35,8	2,33
Àustria	4.771	4.771	65,3	65,3	2,71
Dinamarca	3.228	3.228	44,2	44,2	2,75
Estat espanyol	4.401	4.401	60,3	60,3	1,25
Estat francès	4.025	1.798	55,1	24,6	2
Hongria	4.227	4.227	58,5	58,5	2
Països Baixos	5.628	2.891	77,1	39,6	2,8
Polònia	2.939	975	44,3	14,7	3,43
Portugal	3.196	3.196	43,8	43,8	2,25
Regne Unit	4.621	4.621	63,3	63,3	1
República Txeca	3.189	2.952	44,6	41,3	2,83
Suècia	5.022	5.022	68,8	68,8	1,33
Mitjana	4.108	3.391	56,7	46,7	2,22

Taula 04 (cont.)

Lideratge i participació socialdemòcrata en les governs en els dotze països (1990-2009)

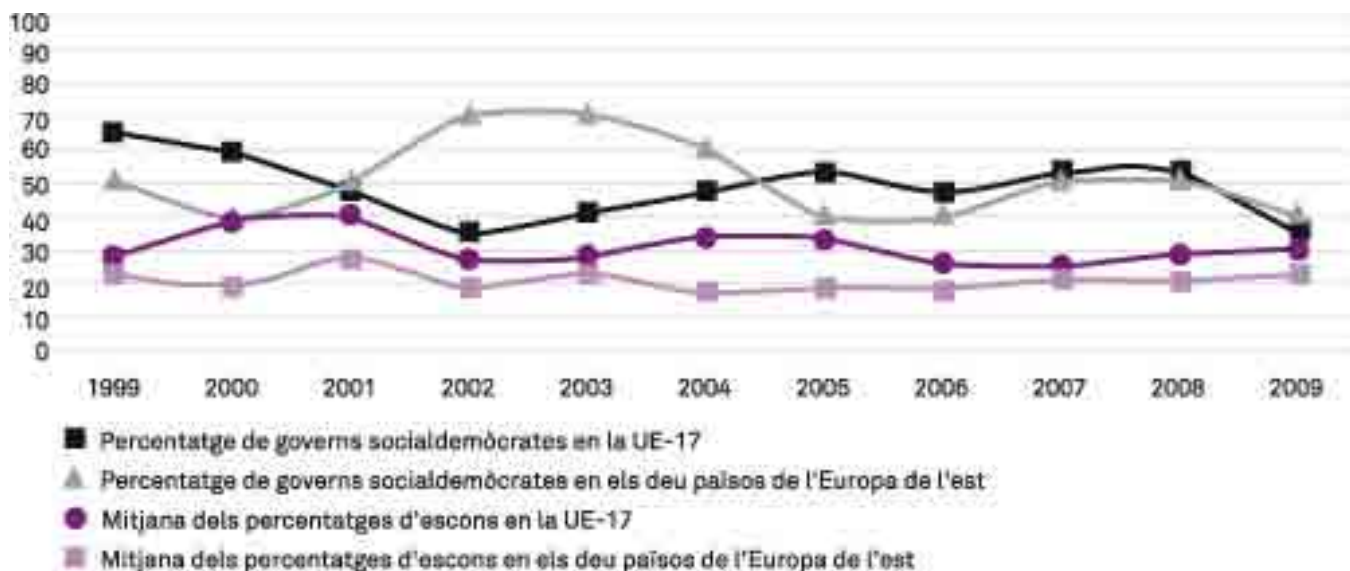
10 anys (des de l'1-1-2000)					
País	Nombre total de dies de participació en el govern	Nombre total de dies com a cap de govern	% de dies de participació en el govern	% de dies com a cap de govern	Nombre mitjà de partits en el govern
Alemanya	3.589	2.153	98,3	59	2,33
Àustria	1.120	1.120	30,7	30,7	2,33
Dinamarca	697	697	19,1	19,1	2
Estat espanyol	2.084	2.084	57,1	57,1	1
Estat francès	858	858	23,5	23,5	5
Hongria	2.775	2.775	76	76	2
Països Baixos	1.977	934	54,1	25,6	3
Polònia	1.473	975	40,3	26,7	3,5
Portugal	1.069	1.069	29,3	29,3	3
Regne Unit	3.653	3.653	100	100	1
República Txeca	2.657	2.420	72,8	66,3	2,83
Suècia	2.470	2.470	67	67,6	2
Mitjana	2.035	1.767	55,7	48,4	2,5
Nombre total de dies (base del càlcul)					
	1-1-1990 a 31-12-2009		1-1-2000 a 31-12-2009		
Hongria	7.221				
Països occidentals	7.304		3.652		
Polònia	6.640				
República Txeca	7.145				

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

» Darrere d'aquests canvis no hi ha tant una crisi estructural com el desenvolupament dels cicles electorals normals

Figura 06

Percentatge d'escons i de participació en el govern per part dels partits socialdemòcrates en la UE-17

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades «Partits, eleccions i governs» de la unitat «Demokratie» del WZB.

troba necessàriament fora del que són els cicles electorals i governamentals normals en cada cas. Els estudis electorals mostren amb freqüència els efectes de la fatiga dels votants respecte els seus governs, la qual provoca la corresponent resposta per part de l'electorat. Malgrat això, confiar des de l'oposició en una certa fatiga dels ciutadans respecte el govern en curs seria subestimar

la manera en què els partits polítics estan relacionats com a vasos comunicants, de la qual cosa l'electorat és ben conscient. Com major sigui la percepció de debilitat del govern, millor semblarà l'alternativa disponible. Des d'aquesta perspectiva, malgrat que el declivi en termes de participació en el govern i de percentatge de vots observat en els països de l'Europa occidental des de 1999

és conseqüència del mateix èxit electoral socialdemòcrata —tot i que pugui semblar paradoxal—, això també representa una oportunitat per refermar-se com a alternativa seriosa per accelerar la percepció que els rivals polítics ja estan esgotats.

Perfils dels votants socialdemòcrates en el període 2002-2008

Si l'electorat de la socialdemocràcia es limités tan sols a la mà d'obra industrial clàssica, el seu destí ja s'hauria vist sentenciat amb l'anomenada primera revolució dels treballadors de coll blanc, als anys 1920, o com a molt tard a la segona, en les dècades de 1950 i 1960. Dit això, és imperatiu per a la identitat dels partits amb un perfil socialdemòcrata que aquests partits tinguin una base social en els grups de població als quals s'adrecen. La voluntat de dur a terme polítiques no és una finalitat en si mateixa, sinó que ha d'arribar a la gent en benefici de la qual es volen realitzar.

Davant dels canvis sociodemogràfics, la qüestió que es presenta a la socialdemocràcia —d'una manera similar als efectes de la creixent secularització per als cristianodemòcrates— és a quins sectors de l'electorat, cada cop més amorf, s'adrecen les seves polítiques. El fet que la socialdemocràcia hagi aconseguit fins ara superar el canvi social està lligat a la seva capacitat per adaptar els seus objectius generals als nous grups de votants o grups de votants emergents. Va tenir èxit especialment en els anys 1960 entre els treballadors de coll blanc i els funcionaris públics en pràcticament tots els països occiden-

tals i del nord d'Europa. No obstant, els canvis socials són inexorables; actualment els medis socials només són testimonials i l'estratificació social s'està tornant més complexa, o almenys així es percep. La politització de les estructures socials, davant l'afebliment dels grans agregats socials amb una experiència comuna en comunitarització o socialització, és cada cop més difícil, i la creació de llaços i lleialtats cada cop depèn més de la voluntat dels individus, ja que els tradicionals agents de socialització i els medis socials ja fa temps que van deixar d'exercir-hi cap efecte.

Però hi ha algú que encara es compromet amb un partit a llarg termini o per sentir-hi un lligam? L'anomenada afiliació política es reflecteix en els estudis —també en l'estudi del European Social Survey que hem utilitzat aquí— mitjançant la següent pregunta: «Hi ha algun partit polític al qual se senti més proper que a la resta? En cas afirmatiu, quin?» Aquesta pregunta mesura, tal com han revelat els estudis corresponents, lligams afectius a mig termini.

Les diferències entre els dotze països d'aquest estudi són substancials. Mentre que a Suècia de mitjana una quarta part de la població simpatitza amb la socialdemocràcia, a Polònia la mitjana és de només un 5%, amb una mitjana de tots els països del 17%. És cert que països com la República Txeca (amb

només un 11%) i Polònia (amb un 5%) fan baixar significativament la mitjana. No obstant, en països com Dinamarca, Portugal, l'Estat espanyol, Suècia i el Regne Unit la proporció és del 20% o superior. El que és d'especial importància, però, és l'evolució d'aquest fet en el temps.

Hi ha alguna cosa que indiqui un declivi en els lligams afectius cap als partits? De nou, les tendències en els diversos països també difereixen considerablement. La proporció de persones amb una afiliació política és estable a Dinamarca, Alemanya, Portugal, l'Estat espanyol i Suècia, deixant de banda fluctuacions menors. No obstant, a l'Estat francès, al Regne Unit i, especialment, a Hongria i a Polònia, sembla que hi ha una tendència a la baixa —veure taula 5.

Les persones amb una inclinació emocional cap a la socialdemocràcia també constitueixen una part estable del seu electorat. El seu suport en unes eleccions (o per a una reelecció) s'obté més fàcilment que el suport de cap altre grup. També configuren la proporció més gran de votants socialdemòcrates: entre una tercera i tres quartes parts, segons el país —veure taula 6. La seva proporció entre l'electorat dels partits socialdemòcrates està anant a la baixa en molts països. Allà on baixa la proporció de les persones que simpa-

>> Els percentatges de vot, la participació en els governs i el seu lideratge, són en els països occidentals tant alts durant la segona meitat de la dècada passada com a principis de la de 1990

Taula 05

Millores i empitjoraments electorals dels partits socialdemòcrates: valors mitjans respecte els dotze països i sis cicles electorals (1990-2009)

	2002	2004	2006	2008	Mitjana
Alemanya	14,2	14,3	15,9	15,5	15
Àustria	15,6	12,9	13,4		14
Dinamarca	22,7	18,8	19,8	20	20,3
Estat espanyol	19,3	23,1	20,5	20,4	20,8
Estat francès	18,5	21,6	18,1	15,6	18,4
Hongria	27,4	16,1	16,8	9,4	17,4
Països Baixos	10,7	16,5	13,5	10,1	12,7
Polònia	10	4	3,3	3,3	5,2
Portugal	22,8	19,3	20,5	20,1	20,7
Regne Unit	21,8	20,6	19,6	17,5	19,9
República Txeca	14,7	7,2			10,9
Suècia	28	23,7	23	25,6	25,1
Mitjana	18,8	16,5	16,8	15,7	16,7
n = 100%	39.860	46.631	38.168	41.027	

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*European Social Survey 1-4 (2002-2008)* respecte el partit més votat, en el cas que el partit socialdemòcrata no hagués estat el més votat (valor negatiu).

titzen amb els partits socialdemòcrates —com a l'Estat francès o a Hongria— s'observa també una pèrdua de part del seu electorat estable. En altres països, en canvi, és un signe positiu de l'èxit electoral dels partits socialdemòcrates: el percentatge de les persones

amb afiliació política baixa perquè la base de votants s'està eixamplant. Els partits socialdemòcrates generen lleialtat entre els votants millor que els altres partits. Amb tot, això no és aplicable a tots els països en la mateixa mesura. A Àustria, l'Estat francès, Por-

tugal, l'Estat espanyol i Suècia, l'efecte de la lleialtat cap als partits socialdemòcrates és marcadament major que en els seus rivals. Això també és aplicable a Dinamarca, tot i que en una mesura molt menor. A Alemanya, l'SPD competeix amb la Bündnis 90/Die Grünen

Una desfeta electoral no significa que l'hagi de seguir una victòria. Només els partits que ofereixin una alternativa clara de govern seran capaços de recuperar-se d'una desfeta

Taula 06

Proporció de persones pròximes a la socialdemocràcia d'entre el total de persones que van votar partits socialdemòcrates en els dotze països (2002-2008)

	2002	2004	2006	2008	Mitjana social-demòcrates	Mitjana altres	Diferència social-demòcrates / altres
Alemanya	42,1	48,1	53	53,1	49,1	50,9	-1,8
Àustria	67,1	62,4	64,2		64,5	55,7	8,8
Dinamarca	69,4	71,3	72	73,9	71,7	69,5	2,2
Estat espanyol	74,5	64,2	58	55,3	63	53	10
Estat francès	65,8	74,7	63	55,6	64,8	52,2	12,6
Hongria	68	47,4	59,3	35,9	52,7	58,3	-5,7
Països Baixos	57,5	62,4	55,9	47,5	55,9	61,2	-5,3
Polònia	33,5	17,8	44,5	39,1	33,7	31,8	1,9
Portugal	85,4	74	61,2	70	72,7	62,8	9,9
Regne Unit	55,6	48,6	54,2	48,8	51,8	52,5	-0,7
República Txeca	54,4	44,6			49,5	57	-7,5
Suècia	71,8	60,4	72,9	70,2	68,8	63,8	5
n = 100%	5.449	5.167	4.926	4.518	20.060	43.975	

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*European Social Survey 1-4 (2002-2008)* respecte el partit més votat, en el cas que el partit socialdemòcrata no hagués estat el més votat (valor negatiu).

(Aliança 90/Els Verds) i Die Linke (L'Esquerra), però també amb la Christlich Demokratische Union (democratacristians), tots els quals generen lleialtats electorals en igual mesura, i de vega-

des fins i tot majors. Al Regne Unit els partits estan més o menys igualats en aquesta qüestió, mentre que als Països Baixos l'efecte de la lleialtat cap als socialdemòcrates del Partij van de Arbeid

ha minvat substancialment, cosa que l'ha deixat més dèbil que els seus rivals. Entre els tres països de l'est també hi ha diferències: a la República Txeca i a Hongria, els partits rivals generen lle-

Taula 07

Votants socialdemòcrates afiliats a un sindicat en els dotze països (acumulatiu al llarg de tots els intervals de temps)

	Afiliats a un sindicat (actuals i previs)				Percentatge d'afiliats a un sindicat	
	Votants de partits socialdemòcrates		Diferència en relació amb tots els votants		entre el total de la població	entre l'electorat
	Actuals	Previs	Actuals	Previs		
Alemanya	18,4	26,9	4,6	2,9	12,1	13,8
Àustria	33,4	23,9	9,5	4,4	20,3	23,8
Dinamarca	72,4	21,3	5	-0,5	63,5	67,4
Estat espanyol	10	9,4	1,1	1,2	7,6	8,9
Estat francès	10,1	22,3	1,4	4,2	6,9	8,7
Hongria	11,1	49,5	0,2	5,1	9,2	10,9
Països Baixos	29,3	14,2	8	0,7	19,1	21,4
Polònia	10,7	35,9	2,1	8,5	6,8	8,6
Portugal	8,5	12,8	-0,2	2,1	6,9	8,7
Regne Unit	22,5	33,7	2,9	1,9	16,1	19,6
República Txeca	14,3	55,3	2,7	5	9,5	11,6
Suècia	69,6	21,3	10,1	-3,1	55,2	59,5
Mitjana	26,9	27,2	4	2,7	19,4	21,9
n = 100%	5.360	5.169	9.445	9.708		

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

Taula 08

Evolució del nombre de votants socialdemòcrates afiliats a un sindicat en comparació amb el total de la població

País	2002	2004	2006	2008	Evolució	Evolució en el conjunt de la població
Alemanya	20	18,4	14	21,2	1,2	-2,3
Àustria	36,8	29,9	32,4		-4,4	-3,6
Dinamarca	73,8	73,7	71	71	-2,8	-4,9
Estat espanyol	13,3	9,5	10,1	8,7	-4,7	-0,8
Estat francès	10,6	9,4	9,4	10,9	0,3	0,2
Hongria	12,2	11,3	13,2	6,8	-5,5	-5,1
Països Baixos	30,9	30,1	27,3	29,1	-1,8	-4
Polònia	11,6	9,5	9	11,1	-0,6	-2,6
Portugal	13,3	7	7,3	8,5	-4,8	-1,9
Regne Unit	24,1	20,7	23	22	-2,1	-2,8
República Txeca	17,9	11,6			-6,3	-4,9
Suècia	72,1	70,3	70	65,5	-6,6	-8,4
Mitjana	28,1	25,1	26,1	25,5	-3,2	-3,4

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

ialtats més fortes que els socialdemòcrates, mentre que a Polònia el valor dels socialdemòcrates és lleugerament major.

Tot i que és probable que els vincles afectius que s'estableixen amb un partit polític cada cop estiguin menys determinats per la pertinença a una determinada estructura social, l'estratificació i la posició socials segueixen constituint

una base estructural per al desenvolupament d'aquestes lleialtats. Aquest fet és tradicionalment més fort quan els interessos dels treballadors troben també la seva expressió en les organitzacions —en altres paraules, és més fort entre els membres dels sindicats. Els votants socialdemòcrates encara tenen un nivell més alt d'organització en sindicats que el conjunt de tot l'electorat. Pel que fa

a la mitjana de tots els països, el nivell mitjà d'organització en sindicats dels votants socialdemòcrates és inferior al 26%, mentre que en el conjunt de la població és del 22%. Aquestes xifres mitjanes no han d'amagar que hi ha diferències molt grans entre els diferents països. Alguns països com l'Estat francès, l'Estat espanyol i Portugal mostren nivells molt baixos d'afiliació sindical, per sota

Taula 09

Nivell educatiu més alt dels votants socialdemòcrates en els dotze països (acumulatiu al llarg de tots els intervals de temps)

Nivell educatiu més alt						
	Entre els votants de partits socialdemòcrates			Diferència en relació amb el conjunt de tots els votants		
	Primaris	Secundaris	Superiors	Diferència en estudis primaris	Diferència en estudis secundaris	Diferència en estudis superiors
Alemanya	0,8	71,5	27,8	0	2,4	-2,4
Àustria	19,2	75,6	5,1	2,4	0,9	-3,3
Dinamarca	1,9	77	21,2	0,6	6,4	-7
Estat espanyol	38,6	45,5	15,9	1,2	1,8	-3
Estat francès	18,5	46,1	35,4	-3,1	-2,5	5,6
Hongria	27,4	56,8	15,9	3,2	-1,7	-1,6
Països Baixos	11,6	62,6	25,8	4,2	-1,8	-1,5
Polònia	15,2	67,2	17,7	-5	4,2	0,8
Portugal	67,5	22,3	10,2	5,7	-4,7	-1
Regne Unit	0,7	70,7	28,6	0,1	3,9	-4
República Txeca	0,5	91,9	7,6	0	4,4	-4,5
Suècia	26,1	49,6	24,3	7,9	3,6	-11,5
Mitjana	19	61,4	19,6	1,4	1,3	-2,8
n = 100%	3.964	11.193	4.053	10.960	36.236	14,837

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

Taula 10

Ocupació dels votants socialdemòcrates en els dotze països

Classificació Iscogroup 1	Alemanya	Àustria	Dinamarca	Estat espanyol	Estat francès	Hongria	Països Baixos	Polònia	Portugal	Regne Unit	República Txeca	Suècia	Votants socialdemòcrates	Diferència respecte el total de votants
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%-punts
Legisladors i alts funcionaris	0,2	0	0,2	0,2	0	2	0,1	0	0	0,1	0	0,6	0,2	-0,1
Alts funcionaris d'organitzacions d'especial interès	0,1	0	0,2	0,1	0	0,2	0,2	0,1	0	0	0	0,1	0,1	0
Directors i alts executius de grans empreses	3,1	4,2	4,1	1,6	3,4	4	7,1	13,5	0,7	8,2	1,3	3	4,7	-0,8
Directors de petites empreses	2,7	2,4	1,4	4,4	3,2	2,7	5,1	1,9	2,7	3	3,9	0,9	2,9	-0,9
Grup principal 2: Professionals	14,9	8,6	13,2	8,9	22,6	11,4	19	7,6	8,4	13,7	8,3	13,6	13,6	-1,1
Grup principal 3: Tècnics i professionals associats	23,6	17,3	19,9	10,9	24,6	10,4	18,8	16,5	6,9	11,4	20,7	15,8	16,5	-0,9
Grup principal 4: Treballadors d'oficina	13,2	22,9	9,7	8,4	13,2	9,5	12,7	8,4	10,8	11,2	10,6	10,3	11,5	-0,5
Grup principal 5: Treballadors de serveis, de botigues i de vendes	11,4	16,9	14,8	15,9	9,9	11	11,6	9,8	14,2	17,9	8,1	21,5	13,9	0,7
Grup principal 6: Treballadors de l'agricultura i la pesca especialitzats	1,5	1,2	1	5,5	0,8	2,1	0,8	7,1	3,2	0,6	2,1	1,1	2,2	-1,2
Grup principal 7: Fabricació i processament de béns	14,8	11,8	13	17,4	6,8	19,9	11,4	15,8	22,4	8,4	20,7	12,1	13,4	1,2
Grup principal 8: Operadors i muntadors de màquines i de plantes	7,6	5,4	9,2	7,8	5,5	9,5	5	9,8	13	10,8	14,3	13,5	8,8	1,6
Grup principal 9: Ocupacions elementals	6,7	9,2	13,1	19	9,6	17,8	8,2	8,4	17,3	14,7	9,5	7,5	11,9	2
Grup principal 0: Forces armades	0,4	0	0,2	0	0,4	1,2	0,1	1,2	0,4	0,1	0,6	0	0,3	0
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100		
n = 100 %	2.468	1.187	1.382	1.844	1.407	1.685	1.316	932	1.684	2.380	623	2.198	19.106	60.899

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

>> Entre els votants socialdemòcrates hi ha una proporció més gran de grups de població menys privilegiats, pel que fa tant a l'ocupació com a l'educació

Taula 11

Comparativa de l'estructura d'edat dels votants socialdemòcrates en els dotze països

	Votants socialdemòcrates				Votants d'altres partits			
	2002	2004	2006	2008	2002	2004	2006	2008
Franja d'edat	%	%	%	%	%	%	%	%
Fins a 18	0,1	0	0	0	0	0,1	0	0
Fins a 25	7,8	7,3	7,7	6,2	9,8	8,1	9,2	7,4
Fins a 30	6,2	6,9	5,9	5,8	7	6,8	6,5	7
Fins a 35	7,5	7,1	7,8	6,9	9	8,4	8	7,9
Fins a 40	9,8	10,1	8,4	8,4	10,5	9,7	9,6	9,1
Fins a 50	20,8	21,1	21,6	20,8	20,7	20,8	21	20,3
Fins a 65	28,7	29,5	28,1	28,8	25,8	26,8	26,7	27,3
Fins a 75	12,2	12,5	12,9	14,6	11,4	12,9	12	13,2
76 o més	6,8	5,6	7,6	8,6	5,9	6,5	6,9	7,8
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
n = 100%	5.508	5.229	4.979	4.567	11.635	11.264	11.476	10.428
Mitjana d'edat en anys votants	49,8	49,6	50,4	51,8	48	49,4	49,1	48,2
En comparació amb el total de la població	46,5	47	47,6	48,5	46,5	47	47,6	48,5

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

del 10%, mentre que Dinamarca i Suècia registren xifres de més del 50%. No obstant, tots els països tenen en comú el fet que hi ha més afiliats a sindicats entre els votants socialdemòcrates que entre tots els votants en general—veure taula 7.

Malgrat que arran de la transformació social i del mercat de treball hi ha hagut una forta caiguda en el nivell d'afiliació sindical (una caiguda que segurament continuarà), el percentatge de les persones afiliades en algun sindicat entre l'electorat dels dotze pa-

ïsos encara es troba al voltant del 22% de mitjana, una xifra gens menyspreable per als partits socialdemòcrates per dos motius: en primer lloc, perquè les persones afiliades a algun sindicat representen un component clau i definidor de la identitat de l'electorat soci-

aldemòcrata; i en segon lloc, perquè la proporció encara és suficientment alta com per decantar els resultats d'unes eleccions, que sovint es guanyen o es perden per marges molt estrets. En qualsevol cas, com veurem més endavant, els afiliats sindicals voten els partits socialdemòcrates en una major proporció.

La baixada del nombre d'afiliats sindicals entre els votants socialdemòcrates i entre la població en general varia de país a país, però en general és una tendència generalitzada. Entre 2002 i 2008, aquest descens va ser limitat: de mitjana, d'un -3,2% entre l'electorat socialdemòcrata i d'un -3,4% entre la població en general —veure taula 8.

Per altra banda, pel que fa als nivells educatius, els votants socialdemòcrates tendeixen lleugerament a posseir només estudis bàsics en comparació amb la resta de l'electorat, alhora que també tenen lleugerament menys estudis superiors. Això, no obstant, no ocorre a l'Estat francès i a Polònia, on —fet interessant— hi ha menys persones amb només estudis bàsics entre els votants socialdemòcrates que entre la població en general, mentre que trobem persones amb estudis superiors en una major proporció entre els votants socialdemòcrates —veure taula 9.

Respecte a les ocupacions dels votants socialdemòcrates, no apareix

cap perfil definit. Tot i que és cert que, d'acord amb les classificacions de la International Standard Classifications of Occupations, hi ha una proporció més gran de treballadors industrials, treballadors especialitzats i treballadors no qualificats entre els votants socialdemòcrates que en la població en general i, correlativament, una proporció lleugerament menor de personal directiu, professionals liberals, tècnics i treballadors d'oficina. No obstant, com a conjunt general només hi ha diferències marginals pel que fa a la composició total de la població en la mitjana de tots els països. Des d'aquest punt de vista, els partits socialdemòcrates són partits vertaderament nacionals —veure taula 10.

Aquest caràcter nacional dels partits socialdemòcrates és menys evident quan mirem les seves estructures d'edat en els dotze països. En comparació amb la població en general, hi ha marcadament menys votants socialdemòcrates entre el segment més jove (persones de fins a 40 anys) i més entre persones de més edat (en particular, persones entre 50 i 65 anys) —veure taula 11.

Malgrat que en el període 2002-2008 no es detecta cap tendència en el sentit d'un envelliment de l'electorat socialdemòcrata, les desviacions de la mitjana d'edat dels votants de

partits socialdemòcrates respecte la mitjana de la població són, amb unes xifres d'uns tres anys o més, encara molt marcades. La mitjana d'edat dels votants d'altres partits és, de mitjana, fins a dos anys menor, que encara és major que la mitjana d'edat de la població. Tanmateix, en conjunt, els partits rivals estan molt millor posicionats en els grups d'edats més joves (fins a 35 anys): mentre que en els partits socialdemòcrates aquests grups d'edat representen una mica menys del 21%, en els partits rivals aquest percentatge arriba fins a gairebé el 24%; i mentre que en els grups de més edat (a partir de 65 anys) els votants socialdemòcrates representen el 49%, en els partits rivals aquesta xifra és de només el 46%. És, doncs, estratègicament vital que els partits socialdemòcrates irrompin en els grups de votants més joves, sobretot per poder crear la nova generació de votants socialdemòcrates.

Comportament electoral dels grups centrals dels partidaris de la socialdemocràcia: treballadors i afiliats sindicals, període 2002-2008

Els perfils socioestructurals dels electorats dels partits constitueixen una característica distintiva a partir de la qual es pot caracteritzar un partit i la

La representació dels joves entre els votants socialdemòcrates és desproporcionadament baixa, mentre que la de grups de més edat és desproporcionadament alta

seva identitat. Dit això, ens hem de preguntar en quina mesura influeix la situació social en la decisió de vot. Tot i que els grups centrals socialdemòcrates tradicionals estan desapareixent com a resultat dels canvis socials, això no vol dir que no tinguin una significació important en la identitat dels partits. Fins i tot si quantitativament —i, per tant, electoralment— el seu pes està disminuint, la qüestió per als partits socialdemòcrates segueix sent si la seva plataforma política segueix arribant a aquests grups. Menys oportunisme electoral en favor de la reafirmació i definició de la identitat de partit són elements clau en aquest context. És ben conegut que els votants castiguen sense compassió els partits si es desvien massa de la seva identitat com a institucions històriques; no obstant, no s'han estudiat prou els successius efectes positius que experimenten els partits que «mantenen el seu curs». Tampoc hi ha lloc per a l'especulació, aquí. Allò que ens hem de preguntar és si la identitat de la socialdemocràcia encara s'expressa en el comportament electoral dels seus grups centrals tradicionals: els treballadors i els afiliats sindicals.

En general, en gairebé tots els països (amb l'excepció de Portugal) els afiliats sindicals encara voten en una major proporció els partits socialdemòcrates.

La diferència entre els països en termes de mitjana és de gairebé 10 punts percentuals. No obstant, les diferències entre països són considerables. La diferència menor la trobem a Hongria —just per sota de l'1%—, i la major a Suècia, de gairebé 15 punts percentuals —veure figura 7.

Ocorre el mateix amb els treballadors com a grup de votants? L'índex d'Alford —que rep el seu nom per la persona que el va crear— ens proporciona un instrument de mesura tradicional del vot de classes. Un punt dèbil d'aquest sistema de mesura és que la influència desproporcionadament alta o baixa en el vot exercida per la classe troba una correlació amb la fortalesa dels partits; per tant, utilitzarem un índex d'Alford modificat que tingui en compte aquest aspecte. L'índex modificat compara la relació entre la proporció de treballadors que voten partits socialdemòcrates i la proporció de treballadors que no ho fan, amb la relació entre la proporció de «no treballadors» que voten socialdemòcrata i la proporció de «no treballadors» que no ho fan. En altres paraules, mesura la desproporció relativa del comportament electoral dels treballadors i els «no treballadors» respecte els partits socialdemòcrates. Això ens dona les relacions que s'esperaven, virtualment en tots els casos. Les excepcions són l'Estat francès i Polònia, els pa-

ïsos en què el component educatiu dels votants socialdemòcrates també es desvia respecte la resta de països. Per altra part, en tots els països i en tots els períodes, la proporció de treballadors que voten socialdemòcrata és un 50% superior a la dels «no treballadors» —veure figura 8.

A Suècia, els treballadors voten socialdemòcrata 2,5 vegades més que els «no treballadors», la qual cosa posa aquest país escandinau al cim dels rànquings a aquests efectes. A part de l'Estat francès i Polònia, on el percentatge de treballadors que voten socialdemòcrata és desproporcionadament baix, la proporció més baixa la trobem a Alemanya i a Hongria, amb al voltant d'un 30%. No obstant, en general, malgrat les tendències a la baixa arran del canvi social, els grups centrals històricament significatius de votants socialdemòcrates continuen votant socialdemòcrata en una proporció major.

Es troba en crisi, la socialdemocràcia?

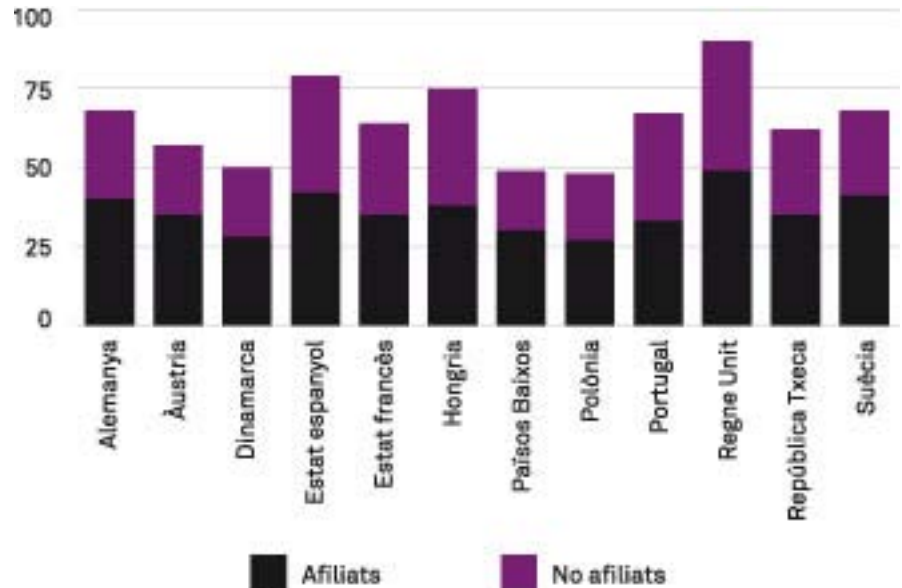
Aquest estudi, fet a partir de dades objectives, sobre la tesi recurrent de la fi de la socialdemocràcia o de l'era socialdemòcrata permet determinar, des de dues perspectives, si aquestes profecies s'aguanten després de l'anàlisi, en primer lloc, de l'evolució electoral i

Producte de l'envelliment del seu electorat, els partits socialdemòcrates podrien experimentar una reculada en el futur si no són capaços de forjar-se una nova generació de votants

Figura 07

Proporció de votants socialdemòcrates entre afiliats sindicals i no afiliats en els dotze països (mitjana al llarg del temps)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

la participació en els governs per part dels partits socialdemòcrates en els dotze països europeus en el període de 20 anys estudiat i, en segon lloc, de la qüestió de si els votants socialdemòcrates tenen un perfil específic. Aquest segon aspecte, alhora, està directament lligat a la qüestió de la identitat de la socialdemocràcia.

Si mirem la primera perspectiva, és a dir, l'evolució electoral i la participació en els governs, resulta prou evident que no podem concloure que els pitjors resultats dels partits socialdemòcrates siguin els resultats més recents. Si mirem les millores i les pèrdues electorals consecutives d'unes eleccions a les següents, els resultats són extraordinàriament equilibrats. Les millores i les pèrdues electorals s'acaben compensant les unes amb les altres, tant d'unes eleccions a les següents com de forma consecutiva. A més, no apareix cap tendència a la baixa en els quatre cicles electorals experimentats per tots els dotze països des de 1990. Si mirem a la participació en els governs o el lideratge d'aquests governs, els resultats de l'última dècada són almenys tan bons com els de la primera dècada considerada en aquest estudi (1990-1999), tal com es pot veure quan convertim els períodes de govern en dies. En la segona dècada de l'estudi (2000-2009), els socialdemòcrates assoleixen un paper

de lideratge en els governs d'una manera més preponderant fins i tot que en la primera dècada.

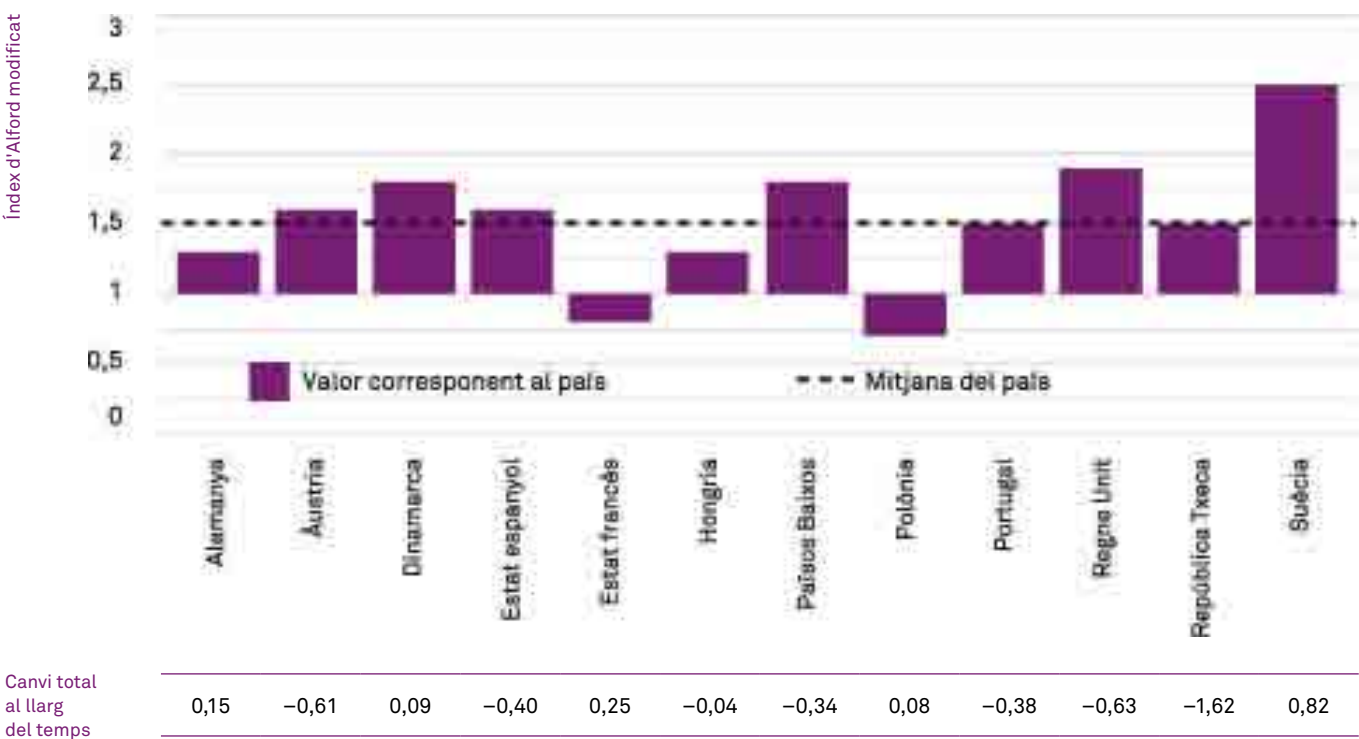
D'aquesta manera, els punts de vista negatius que es puguin extrapolar a partir de desenvolupaments a curt termini poden qualificar-se, precisament, només de punts de vista negatius, i fins i tot poden rebutjar-se. Com en totes les comparacions, depèn del període

de temps que s'examini. La segona meitat dels anys 1990 es va distingir per un enorme auge de la socialdemocràcia a Europa, el punt culminant del qual va ser el 1999 —pel que fa a participació en el govern—, amb un subseqüent declivi des d'aproximadament els anys 2004 i 2005. El nivell en la segona meitat de la dècada del 2000 és, no obstant, marcadament més alt que en la

>> Els afiliats sindicals voten socialdemòcrata de mitjana un 10% més que els que no formen part de cap sindicat

Figura 08

Índex d'Alford modificat (desproporcionalitat de votants socialdemòcrates entre els treballadors del sector industrial)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'European Social Survey 1-4 (2002-2008)

primera meitat dels anys 1990. Darrere d'aquests canvis no hi ha tant una crisi estructural com el desenvolupament dels cicles electorals normals. No obstant, aquest desenvolupament es produeix de manera diferent en els països

occidentals i en els països de l'est o del sud d'Europa. Fins a cert punt, els desenvolupaments contraris donen peu a la compensació, en termes de mitjana general, pels desenvolupaments realment negatius del grup de països

occidentals. No obstant, pel que fa als països occidentals (Àustria, Dinamarca, l'Estat francès, Alemanya, Països Baixos, Suècia i Regne Unit) del grup de dotze països examinats, els percentatges de vot, així com de participació

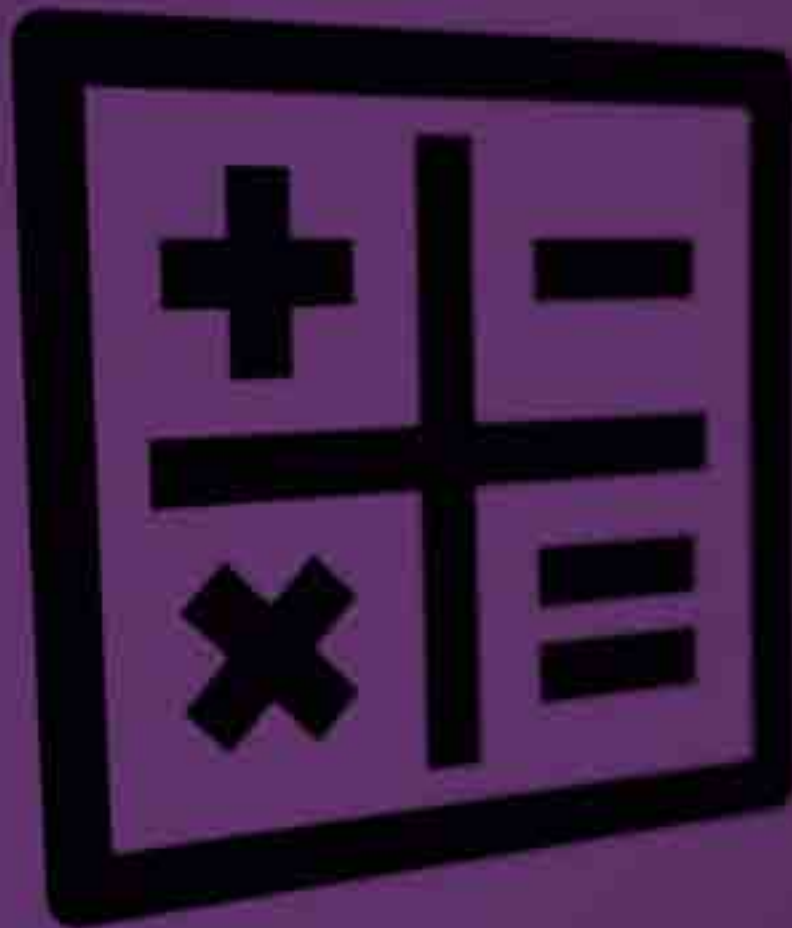
en els governs i de lideratge d'aquests governs, s'han mantingut almenys tant alts durant la segona meitat de la dècada passada com a principis de la de 1990. A l'Europa dels 27 els resultats són els mateixos en relació amb els països de l'Europa dels 17.

Malgrat que l'evolució dels percentatges de vots i de la participació en els governs no mostra cap tendència, i que les fluctuacions corresponen als alts i baixos normals dels cicles electorals causats pel desgast de ser al govern, això no significa que a una desfeta electoral l'hagi de seguir necessàriament una victòria. Només els partits que ofereixin una alternativa clara de govern acceleraran l'efecte desgast i seran capaços de recuperar-se d'una desfeta i assolir de nou una victòria electoral. Durant les dues últimes dècades, s'ha demostrat que els partits socialdemòcrates són ben capaços d'aconseguir-ho, tant de mitjana com en conjunt. Només si continuen en la mateixa línia i poden oferir un perfil convincent, estaran garantits els èxits futurs. Si mirem els perfils sociodemogràfics, veurem que hi ha una tendència cap al fet que entre els votants socialdemòcrates hi hagi una proporció més gran de grups de població menys privilegiats, pel que fa tant a l'ocupació com a l'educació. Dit això, però, també veiem

que aquesta tendència és força feble. En termes d'electorat, els partits socialdemòcrates d'Europa constitueixen partits d'ampli abast i per tant partits realment nacionals. No obstant, hi ha una excepció sorprenent, i és que la representació dels grups de població més joves entre els votants socialdemòcrates és desproporcionadament baixa, mentre que la de grups de més edat és desproporcionadament alta. De mitjana, l'electorat dels altres partits és més jove, tot i que de mitjana sigui de més edat que el conjunt de tota la població. Com a resultat d'això, els partits socialdemòcrates podrien experimentar una reculada en el futur si no són capaços de forjar-se una nova generació de votants.

Si mirem l'altre aspecte, és a dir, la mesura en què determinats grups socials voten sobretot socialdemòcrata, apareix l'escenari previst en termes generals: els afiliats sindicals voten socialdemòcrata de mitjana un 10% més que els que no formen part de cap sindicat; els treballadors voten socialdemòcrata un 50% més, segons l'índex d'Alford modificat, que no pas els «no treballadors». Des d'un punt de vista electoral, això pot semblar un aspecte marginal, tenint en compte l'evolució de la mida dels grups dels afiliats sindicals i dels treballadors com a resultat

del canvi social. No obstant, cal dir que sovint les eleccions es guanyen o es perden per estrets marges de vots, i per tant aquests electorats poden tenir-hi un impacte decisiu. Per altra banda, aquest aspecte també és important perquè la identitat central de la socialdemocràcia rau en la representació d'aquests grups socials, uns grups que òbviament han pogut conservar i que tenen un efecte mobilitzador que no es pot desestimar ◀

FULL DE CÀLCUL

Deu raons per superar la crisi amb independència

VISTA PRÈVIA

Actualment l'independentisme ja no és un tema tabú. En poc temps hem vist com passava de ser el centre del debat d'un grup reduït i extremadament polititzat, a ser present en tots els àmbits de la societat. I si això és així, és perquè l'independentisme ha sabut incorporar nous arguments, al marge dels purament identitaris. D'aquests nous arguments destaca la fortaleza del discurs socioeconòmic, ja que les xifres econòmiques es converteixen en còmplices objectius de la llibertat nacional.

El moviment independentista, des de la dècada del 1990, va començar a fonamentar el seu discurs sobre unes bases econòmiques que reforçaven i, fins i tot, prenen més importància que les de tipus més identitari o de singularitat cultural. Era l'època en què Esquerra Republicana de Catalunya iniciava la demanda del concert econòmic. Un independentisme econòmic que no ha pretès mai ser substitutiu, sinó complementari al fet d'aportar elements objectius i de caràcter més pragmàtic, que poguessin generar adhesions més enllà de les purament identitàries. Ja ho deia l'irònic Josep Pla (1897-1981): «els diners no donen la felicitat, certament, però tampoc són un seriós obstacle».

El creixent sentiment independentista i l'actual crisi econòmica han reforçat la necessitat de reivindicar aquest discurs al nostre país. Aquest article vol ser un exercici de breu revisió dels diversos anàlisis que es fan des de la perspectiva econòmica sobre tot allò que ens comporta la dependència de l'Estat espanyol.

De ben segur que la superació d'aquestes limitacions tampoc no resolarien l'actual crisi econòmica, però sí que suposarien comptar amb, com a mínim, deu graus de llibertat més per fer polítiques per una Catalunya més justa i més pròspera.

1. Catalunya-Espanya, un balanç fiscal desfavorable...

Les balances fiscals potser són l'argument més clar i amb més trajectòria pel que fa a l'evidència de les relacions econòmiques inequívocables entre

Albert Castellanos
Director de l'agència Talència de la Generalitat de Catalunya
acastellanos@talencia.cat

* Aquest article vol ser un petit i modest homenatge al conjunt d'aportacions argumentals a l'independentisme des de la perspectiva econòmica a la última dècada. Aportacions que l'inclit i ocurrent Miquel Martín Gamisans va batejar com «la càtedra de Karlsruhe».

La dècada de 1990, l'independentisme fonamenta el seu discurs sobre bases econòmiques que li aporten elements objectius i de caràcter pragmàtic, generant noves adhesions

Catalunya i l'Estat espanyol. Les balances fiscals són estimacions que calculen el saldo entre allò que aporten en forma d'impostos i cotitzacions els ciutadans d'un territori i allò que reben en forma de prestacions econòmiques o en espècie. Les diferències són clarament negatives, però la seva dimensió varia en funció dels supòsits¹ aplicats en aquestes estimacions.

En el determini d'aquest balanç hi incideixen molts factors, el principal dels quals és el sistema de finançament autonòmic —a Catalunya actualment està regulat per la Llei Orgànica de Finançament de les Comunitats Autònomes (LOFCA)— però no només. La política estatal d'inversions o el fet de participar en el sistema de Seguretat Social també incideixen en els resultats finals. En certa manera, podríem dir que les balances fiscals són el saldo que n'extreu Catalunya pel fet de formar part del sistema públic espanyol.

Ja el 2005,² aquesta dependència de l'Estat espanyol ens costava —segons els criteris utilitzats a l'estimació— en-

tre 11.003 i 18.595 milions d'euros, que són recursos que paguem a través d'impostos que no retornen en forma de prestacions o serveis públics. Unes quantitats que representen entre 1.604 i 2.622 euros per cada català, i entre un 6,5 i un 10,2% del nostre PIB. Xifres que equivalen en la pitjor de les estimacions, més de la meitat del pressupost de la Generalitat de Catalunya.

2. ...fruit d'una relació injusta

Hi ha economistes³ que minimitzen les derivades i el valor interpretatiu d'aquestes balances fiscals. L'argument principal fa referència al fet que les relacions fiscals no les tenen els territoris sinó les persones. I com que en termes generals la renda mitjana dels catalans és més alta que la d'altres comunitats autònomes, pot considerar-se un fet acceptable que els catalans paguin més del que reben.

Però, realment tot plegat es pot justificar per una qüestió de solidaritat? En el cas que algú se senti plenament espanyol —fins al punt que bona part

de l'esforç «solidari» de redistribució el circumscrivís al territori espanyol— podria acceptar els resultats dels models de finançament dels últims anys? Si analitzem algunes de les condicions que incomplia el model de finançament el 2005⁴ —i que actualment no hi ha garanties prou sòlides perquè no sigui així— la resposta seria clarament negativa:

- D'una banda, es podria esperar d'un sistema de finançament just que les comunitats autònomes amb un balanç fiscal positiu —reben més del que aporten— i que al mateix temps augmenten el seu nivell de renda per càpita, experimentessin al llarg dels anys una reducció d'aquest saldo. Veiem que entre 1985 i 2003 en els casos d'Extremadura, Galícia, Castella i Lleó, Astúries, Cantàbria i Andalusia no és així. A la vegada augmenten la renda per càpita i el seu superàvit fiscal per habitant.
- I d'altra banda, d'un bon sistema de finançament autonòmic també es podria esperar que les comunitats autònomes amb saldos fiscals positius haguessin millorat la seva distribució interna de rendes —reduint, per tant, el seu nivell de desigualtat

1 Els supòsits que fan variar més substancialment el càlcul poden ser la manera com imputem la despesa de l'Estat a Catalunya. Veure CASTELLANOS i LÓPEZ-CASASNOVAS, *Balances fiscals; mètode d'anàlisi i evidència*

2 *Estimació de les balances fiscals de les comunitats autònomes respecte de l'Estat espanyol 1995-2005*

3 Un exemple dels quals és Ángel de la Fuente que compta en la seva obra amb títols com: *Implicaciones de la equiparación de la financiación de Cataluña con los resultados de sistema foral: un análisis preliminar y algunas reflexiones*.

4 LÓPEZ-CASASNOVAS i PONS, *Anàlisi dels fluxos redistributius territorials a l'Estat Espanyol*

Les balances fiscals són l'argument més clar i amb major trajectòria pel que fa a l'evidència de la inequitat de les relacions econòmiques entre Catalunya i Espanya

interna. Entre 1991 i 2001 hi ha diverses comunitats autònomes que tot i haver tingut reiteradament una aportació positiva neta a través dels diversos sistemes de finançament, tenen una distribució interna de rendes encara més desigual. Són els casos d'Andalusia, Astúries, Cantàbria, Castella i Lleó, Galícia, Múrcia, Navarra i la Rioja.

És difícil preveure una modificació del sistema de finançament autonòmic que sigui suficient per corregir prou significativament aquest desequilibri i aquests elements inequitatius dins del marc constitucional espanyol. Les últimes modificacions del sistema de finançament autonòmic i, fins i tot, el nou Estatut d'Autonomia han suposat millores tangencials, però no han aconseguit superar la lògica de la LOFCA. Una LOFCA que molt difícilment serà compatible amb criteris de finançament diferencial per part d'una comunitat autònoma respecte la resta, o que limiti per criteris d'equitat —com els exposats— la redistribució de recursos entre comunitats autònomes. I encara menys compatible amb qualsevol model que pugui ser remotament assimilable al concert econòmic.

3. Seguretat social: Una caixa única també desfavorable

Les demandes de concert econòmic han estat i són una via per corregir les inequitats generades pel sistema de finançament autonòmic, regit per les diverses versions de la LOFCA. Però un nou sistema de finançament no ha d'abordar necessàriament un canvi en el sistema de «caixa única» de la Seguretat Social: les cotitzacions que paguem tots els catalans —així com la resta de ciutadans de l'Estat— a través dels nostres salaris, serveixen per pagar les prestacions —com les de jubilació, d'invalidesa...— de tot l'Estat. Per tant, és pertinent conèixer els saldos territorials subjacents d'aquest sistema.

El balanç territorial,⁵ entre cotitzacions i prestacions, és desigual entre comunitats autònomes, essent també Catalunya una de les deficitàries, perquè aporta més del que rep a través del sistema. Al 2008, aquest dèficit de la Seguretat Social comportava que cada català pagava 1.422 euros anuals que servien per complementar les prestacions del conjunt de l'Estat, en comptes d'emprar-se per solventar les nostres mancances. És a dir, la suma de tots els

1.422 euros equival a milions d'euros que es podrien destinar, per exemple, a complementar les pensions de jubilació no contributives o de viudetat de les catalanes i els catalans.

4. Un cost més alt de la vida... sense ajustos

I per què hauríem de voler un complement a les nostres pensions o a qualsevol altra prestació? Doncs perquè el nivell de preus a Catalunya, la cistella de consum⁶ que hem d'afrontar tots plegats, és més alta que a la resta de l'Estat. A títol il·lustratiu, des de 1978 a l'actualitat els preus s'han multiplicat per 6,33 i a l'Estat per 5,82;⁷ és a dir, des dels inicis de la democràcia els preus han augmentat gairebé un 9% més a Catalunya que al conjunt de l'Estat.

En un mercat perfectament competitiu —i sense la intervenció de les administracions públiques— això podria ser considerat un fet merament anecdòtic, ja que l'ajust de l'oferta i la demanda faria que preus més alts acabessin derivant en salaris més alts, i viceversa. I

6 La cistella de consum és el conjunt de béns i serveis que s'estima que consumeix un ciutadà de mitjana i que s'utilitza per calcular l'evolució general dels preus.

7 Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

5 *Hacia un sistema público de pensiones sostenible, equitativo y transparente*

» En el sistema de caixa única de la Seguretat Social de Catalunya també és deficitària, perquè aporta més diners del que rep en prestacions socials

podríem considerar que és així si no tinguéssim en compte quina és la realitat econòmica del nostre país:

- Bona part dels salaris de les catalanes i dels catalans són fixats d'acord amb convenis de negociació col·lectiva d'àmbit estatal, que no contempen aquest fet diferencial. Concretament, amb les últimes dades de l'Institut Nacional d'Estadística pel 2009 —de caràcter provisional— a Catalunya hi havien 1.576.539 treballadors subjectes a diverses modalitats de conveni col·lectiu de treball que no tenien en compte l'IPC català. Gairebé la meitat de la població que estava ocupada aquell any.
- I ahora, també hi ha un ampli ventall de prestacions públiques d'àmbit estatal que tampoc contempen aquesta diferència. Hi ha un bon conjunt de prestacions sotmeses a la legislació bàsica estatal que s'actualitzen en base a l'evolució de l'Índex de Preus de Consum (IPC) espanyol. Però potser allò més rellevant és identificar aquells col·lectius que les perceben com a única o principal font de renda: els subsidis d'atur —que efectaven directament o indirectament als més de 600.000 catalans desocupats— i les pensions de jubilació contributives —més d'un milió i mig.

Per tant, és lògic pensar que més de la meitat de catalanes i catalans, a banda de suportar un dèficit fiscal rècord al si de la Unió Europea (UE), perden cada any capacitat adquisitiva en la mesura que Catalunya presenta una inflació més alta que la mitjana estatal —ha estat així en els últims trenta anys, i no sembla que hagi de canviar— sense que aquest fet es vegi compensat en la seva principal font d'ingressos.

Això és el que s'anomena «espai laboral català», que ha estat una demanda dels sindicats del nostre país en els últims anys. Un fet que seria perfectament plantejable en el marc d'un estat propi, però difícilment implementable amb l'actual marc legislatiu i de negociació col·lectiva. Val a dir, també, que hi ha economistes i patronals que defensen la indexació dels salaris i les prestacions a l'evolució mitjana de preus a la UE, en la mesura que aquest és teòricament el nostre actual «mercat únic», i no fer-ho minvar els nostres nivells de competitivitat. Però, en tot cas, l'actual conjuntura ens impediria fer aquests plantejaments de forma autònoma.

5. Un Estat car i sobredimensionat ...

Des de principis de la dècada de 1980, l'Estat espanyol va començar a descendentralitzar les seves competències, men-

tre les diverses comunitats autònomes van començar a construir les seves estructures de govern. Però l'Administració Central no ha reduït precisament l'estructura al mateix ritme que la seva delegació de competències a la resta d'administracions. Aquest fet genera unes necessitats de finançament d'estructures que, a dret a llei, s'haurien de considerar obsoletes: és a dir, la dependència estatal suposa mantenir estructures administratives que sobrepassen el seu àmbit competencial.

Analitzant els Pressupostos Generals de l'Estat,⁸ d'acord amb l'actual distribució de competències —entre les que es consideren exclusives de l'Estat, les que són exclusives de les comunitats autònomes i les que es podrien considerar compartides— es demostra que:

- La despesa efectuada per l'Estat que respon a les seves competències exclusives és inferior al 50%, concretament del 42,83%.⁹
- La despesa efectuada per l'Estat que respon a competències compartides és d'un 20,93%.
- I més d'un terç de la despesa efectuada per l'Estat, en concret un

8 MARTÍNEZ, *Una estimació dels «serveis i competències de l'Estat» i la contribució de Catalunya*

9 Percentatges extrets de l'estudi referenciat.

El nivell de preus a Catalunya és més elevat que a la resta de l'Estat, mentre que els salaris són fixats per convenis negociats a nivell estatal que no contempen aquest diferencial

36,23%, respon a competències pròpies de les comunitats autònomes.

Per tant, tot i assumir que la despesa que efectua l'Estat en l'exercici de competències exclusives i compartides també té fortes implicacions territorials que no sempre es realitzen amb total equanimitat, l'Estat executa despesa en competències impròpies —que són pròpies de les comunitats autònomes. Un fet que té diverses implicacions:

Un exercici reiterat d'invasió competencial i de descentralització efectiva molt menor que la legalment vigent.

Un sobrefinançament dels pressupostos executats des de l'Administració Central i un finançament insuficient de les comunitats autònomes en exercici de les competències que li són pròpies.

Val a dir que aquestes xifres poden haver evolucionat des de l'exercici pressupostari emprat com a referència a l'estudi, però, en tot cas, és un símptoma clar que la dependència estatal comporta un cost financer molt més elevat del que suposa l'exercici del marc constitucional i estatutari vigent.

6. ...que no ens és útil per posicionar-nos com cal al món...

L'accelerat procés de globalització que hem viscut a les últimes dècades no re-

força precisament el paper dels estats tradicionals. La política econòmica governamental, necessàriament inserida en un context internacional, requereix una aproximació que combini l'actuació dels diferents nivells d'administració per tal que sigui el màxim d'eficient.¹⁰

Pel que fa a la política monetària, els estats membres de la UE han delegat bona part de les seves competències a les institucions europees. I pel que fa a les polítiques de promoció econòmica —política industrial, foment de la innovació i la internacionalització...— cada vegada són majors les evidències que reforcen la necessitat de fer una aproximació territorial —especialment en aquells estats com l'espanyol que contempen realitats econòmiques molt diverses. En aquest sentit, l'economista Alberto Alesina (1957)¹¹ situa, en base a les diverses experiències internacionals, la *no-artificialitat* de les fronteres estatals amb el progrés econòmic i polític de les nacions.

Catalunya necessita tots els instruments al seu abast per competir al món. L'argument de la favorable balança comercial catalana respecte l'Estat —venem més del que comprem a la resta de l'Estat— que sovint s'ha utilitzat per

contraposar el nostre desfavorable balanç fiscal, té cada vegada menys pes a la nostra economia. A banda de la pobresa que presenta aquest argument com a «contrapartida positiva d'espanyolitat» —en la mesura que fa molt temps que no ens trobem en una economia autàrquica— en els últims anys analitzats¹² —entre 1995 i 2006— les vendes de les empreses catalanes a altres països han crescut gairebé el doble que les vendes a l'Estat espanyol —un 8,9% i un 4,5% d'increment respectivament. Aquest fet fa que en els últims exercicis les exportacions catalanes a l'estranger representin gairebé la mateixa xifra del que es ven des de Catalunya al mercat espanyol.

7. ...ni per vertebrar el nostre mercat interior...

I és que el futur per competir estarà en mans, com ens diu Richard Florida (1957),¹³ de les *mega-regions*. Són les *mega-regions* —territoris que van més enllà de les fronteres estatals— aquells que competiran per crear entorns favorables per l'atracció de capitals i de

12 OLIVER, *Canvis estructurals del comerç exterior de mercaderies de Catalunya 1995-2006*

13 FLORIDA, GULDEN i MELANDER, *The Rise of The Mega Region* TheMartin Prosperity Institute

10 MUSGRAVE, *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*

11 ALESINA, *Artificial States*

» Un 36'23% de la despesa efectuada per l'Estat respon a competències pròpies de les comunitats autònomes, prova de la seva reiterada invasió competencial

Mapa 01

Les dotze *mega-regions* europees més importants

Font: FLORIDA, GULDEN i MELANDER., *The Rise of The Mega Region*

talent: concentren el 66% de l'activitat econòmica mundial i són els entorns on es genera el 85% de la innovació mundial. D'entre aquestes *mega-regions* — que coincideixen sorprenentment amb les emissions de llum nocturna més intensa— en destaca com a onzena més important —amb més de 25 milions de persones en el seu àmbit d'influència— l'anomenada «Barcelona-Lió» —veure mapa 1. Un territori que alguns anomenen Euroregió de l'Arc Mediterrani (EURAM) i que és gairebé coincident amb la regió dels Països Catalans. Una de les claus de la competitivitat d'aquests territoris és, tal i com reconeix el mateix Florida,¹⁴ garantir la seva mobilitat i les connexions internes a través del transport d'alta velocitat. És per aquest motiu que a través de l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga —en un procés participatiu que agrupa governs autonòmics, institucions i agents socials de molt diversa sensibilitat política— treballaren en el Llibre Blanc de les Infraestructures de l'EURAM. Aquest procés ha servit per a ser reconeguts com a grup d'interès de la Comissió Europea i emetre recomanacions sobre la política comunitària de transports, entre les que destaquen la interconnexió —vial i ferroviària— del corredor mediterrani.

14 FLORIDA, *Barcelona en el Gran Reinicio*

Si ens fixem en quines han estat les prioritats de l'Estat espanyol en matèria de desplegament de l'Alta Velocitat, aquestes no han respost precisament a aquesta necessitat, ni a criteris d'eficiència econòmica. L'inici de l'Alta Velocitat a començaments de la dècada de 1990, amb el tram Madrid-Sevilla fou estimada fins i tot com a deficitària en termes d'anàlisi cost-benefici.¹⁵ Tot i que sigui impossible assegurar quins haurien estat els beneficis d'haver fixat altres prioritats, les variables que acaben determinant la rendibilitat social d'aquests projectes —que pivoten sobre l'evolució de la demanda de transport de persones i mercaderies— ens fan pensar en vint anys de rendibilitats positives si l'Alta Velocitat espanyola s'hagués iniciat pel corredor mediterrani. Rendibilitats que han estat sotmeses, en qualsevol cas, a prioritats i criteris d'Estat no coincidents amb criteris d'eficiència, ni amb els interessos del nostre mercat interior.

8. ...ni per ser plenament internacionals

Un dels principals actius per la internacionalització d'una economia és disposar d'un o més aeroports amb el màxim

de connexions internacionals directes. De fet, alguns índexs internacionals que mesuren l'atractivitat dels estats o de les grans ciutats per a l'establiment de negocis introdueixen la connectivitat internacional de forma directa o indirecta com un dels elements a tenir en compte.

En aquest sentit, el sistema aeroportuari espanyol presenta un centralisme totalment anacrònic, tal i com ens revela Germà Bel (1963):¹⁶ «Espanya és l'únic país de la Unió Europea d'una certa dimensió i població en què els seus aeroports es gestionen de forma totalment centralitzada i integrada, i on la gestió i la propietat recau exclusivament en l'Estat central». Si bé és cert que des de la data de publicació d'aquest informe s'han realitzat algunes propostes per descentralitzar-ne la propietat, no sembla que l'Estat estigui disposat a renunciar a quotes de participació que no garanteixin l'exercici del mateix nivell de control.

Aquest model no únicament ha impedit la gestió del sistema aeroportuari de Catalunya d'acord amb les seves necessitats d'internacionalització, sinó que ha derivat en una assignació de recursos ineficient i excessivament condicionada per lògiques polítiques —com ara el suport electoral o la correspondència entre el partit polític que governa l'Administració de l'Estat i l'autonòmica. El

resultat final, en qualsevol cas, ha estat una política aeroportuària subordinada a les necessitats de Madrid-Barajas, com es desprèn de les xifres següents: entre 1992 i 2004, concentrant únicament el 22,27% del trànsit generat a tot l'Estat, concentra el 57,81% del total de la inversió d'AENA.

9. Una nació sense estat, sense capital d'estat...

I és que encara que molts pensem que Barcelona és la capital d'una nació sense estat, la veritat és que no és el mateix que exercir de capital d'estat. I això té un cost d'oportunitat rellevant: directe —pes de l'Administració Central de l'estat— però sobretot indirecte —inversions i localitzacions empresarials que estan fortament condicionades per la proximitat a on es prenen les decisions polítiques i econòmiques més rellevants.

L'economia urbana ha estudiat abastament els efectes aglomeratius que es produeixen a les grans ciutats, que en general es consideren positius des de la perspectiva del benestar social global¹⁷ i que creixen proporcionalment a la mundialització de la nostra economia. La baixa propensió a la descentralització de l'Administració Central¹⁸ i de les grans empreses anteriorment públi-

¹⁵ DE RUS I ANGLADA, *Análisis Coste Beneficio del Tren de Alta Velocidad en España*

» Les deu raons demostren que el balanç per una Catalunya dependent no és massa esperançador. Ara bé, també cal pensar en eines per «mentrestant» no som independents.

ques suposen un actiu que, certament, no ens juga a favor.

...i sense política fiscal i econòmica pròpies

Si fóssim capaços de determinar quins són els principals instruments de política econòmica existents en podríem distingir les tres tipologies més importants: política monetària i canviària, polítiques de promoció econòmica i política fiscal. Ja hem comentat al punt 6 que la política monetària està exercida per les autoritats europees. Les polítiques de promoció econòmica des de Catalunya estan molt limitades per molts dels motius que hem exposat fins ara. I pel que fa a les polítiques fiscals, estan limitades per un marc competencial que li atorga a Catalunya un marge de discrecionalitat excessivament reduït per adaptar-se a les necessitats pròpies de la seva economia. Aquest fet deriva en que les decisions preses sobre les principals figures tributàries —IRPF, Impost sobre el benefici de les societats, IVA i Impostos especials— des de l'òrgan legislatiu espanyol —el Congrés dels Diputats— no reflecteixin les necessitats específiques de Catalunya. És cert que el context europeu tendeix progressivament cap a l'harmonització fiscal d'aquestes figures entre els es-

tats membres, però els estats membres encara compten amb un nivell d'autonomia més que considerable.

El fet més paradigmàtic el trobem en la Reforma Fiscal aprovada pel Congrés dels Diputats el 2006. S'impulsa una reforma de l'Impost sobre el benefici de les Societats amb l'objectiu de simplificar-lo suprimint la major part de deduccions. Aquest fet —que en principi beneficiava les petites i mitjanes empreses, ja que eren les que tenien menys facilitats i recursos per «aprofitar» un complex mapa de deduccions— suprimí una sèrie d'incentius que eren especialment favorables per a les empreses catalanes i pel que ha de ser el nostre model de creixement:

La supressió de les deduccions associades a activitats d'internacionalització, quan actualment les exportacions catalanes representen més d'un terç de les que es realitzen a tot l'Estat —molt per sobre del pes econòmic de Catalunya.

La supressió de les deduccions per despeses vinculades a projectes de recerca, desenvolupament i innovació —que en principi queda posposat fins el 2011— també afecta especialment Catalunya, en la mesura que concentra el 25% de les empreses innovadores del conjunt de l'Estat.

Comentaris finals

Tot i que els efectes de la dependència de l'Estat espanyol requereixin un anàlisi molt més profund, les deu raons exposades són una bona mostra que el balanç per una Catalunya «depenent» no és massa esperançador. El moviment independentista requerirà nous elements en aquestes línies d'anàlisi no únicament per visualitzar els avantatges pràctics i efectius que comporta l'independentisme com a opció política, sinó també per fer un discurs i ser consistents en l'impuls de polítiques governamentals que pensin en clau de país en el «mentrestant».

En definitiva, es tracta d'introduir una nova manera de pensar: ser objectivament conscients, més enllà de filies i fòbies, que en les decisions que encara es prenen o passen per Madrid —també les de caràcter econòmic— Catalunya només representa una sisena part del Congrés de Diputats espanyol. I això, suposant que sempre ens poséssim d'acord... Només depèn de nosaltres que vulguem que segueixi essent així. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ALESINA, Alberto. «Artificial States». A *NBER Working Paper*, 2006, núm. 12.328.

BEL, Germà i FAGEDA, Xavier. *Aeroports i Globalització. Opcions de gestió aeroportuària i implicacions sobre el territori*. Barcelona: IERMB, 2006.

CASTELLANOS, Albert i LÓPEZ-CASASNOVAS, Guillem. «Balances fiscals; mètode d'anàlisi i evidència». A *Nota d'economia*, 2003, núm. 75, p.75-85.

CASTELLANOS, Albert i LÓPEZ-CASASNOVAS, Guillem. *Estimació de les balances fiscals de les comunitats autònomes respecte de l'Estat espanyol 1995-2005*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.

Estat espanyol. Llei orgànica 7/2001, de 27 de desembre, de modificació de la Llei orgànica 8/1980, de 22 de setembre, de finançament de les Comunitats Autònomes. *Boletín Oficial del Estado*, de 31 de desembre de 2001, núm. 313.

FLORIDA, Richard, GULDEN, Tim i MELANDER, Charlotta. *The Rise of The Mega Region*. Toronto: The Martin Prosperity Institute, 2007.

FLORIDA, Richard. «Barcelona en el Gran Reinicio». A *El País Negocios*, del 10 octubre de 2010.

FLORIDA, Richard. *Hacia un sistema público de pensiones sostenible, equitativo y transparente*. Madrid: FEDEA, 2008.

FUENTE, Ángel de la. *Implicaciones de la equiparación de la financiación de Cataluña con los resultados de sistema foral: un análisis preliminar*

y algunas reflexiones. Madrid: FEDEA, 2008.

Llibre blanc de les infraestructures de l'Euram: document de treball de l'Euroregió de l'Arc Mediterrani sobre les infraestructures 2008-2010. València: Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga, 2008.

LÓPEZ CASASNOVAS, Guillem i PONS, Jordi. *Anàlisi dels fluxos redistributius territorials a l'Estat Espanyol*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2005.

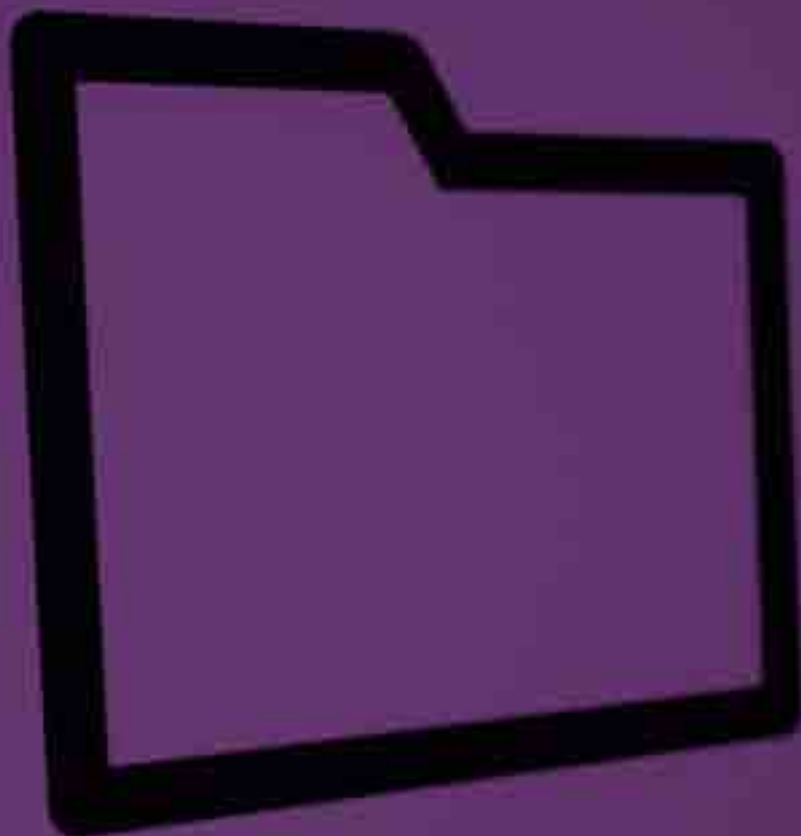
MARTÍNEZ, Esther. *Una estimació dels «serveis i competències de l'Estat» i la contribució de Catalunya*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2006.

MUSGRAVE, Richard A. *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*. Nova York: McGraw-Hil, 1959.

OLIVER, Josep. *Canvis estructurals del comerç exterior de mercaderies de Catalunya 1995-2006*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Economia i Finances, 2009.

RUS, Ginés de i INGLADA Vicente. «Análisis Coste Beneficio del Tren de Alta Velocidad en España». A *Revista de Economía Aplicada*, 1993, vol. 1, núm. 3, p.27-48.

TABUCHI, Takatoshi. «Urban Agglomeration and Dispersion: A Synthesis of Alonso and Krugman». A *Journal of Urban Economics*, 1998, vol. 44, núm. 3, p.333-351.

ARXIU

Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila: Afinitats i divergències

VISTA PRÈVIA

La historiografia és el relat de la història. L'art d'escriure-la. La frontera entre allò que va passar i el significat que li donem. Això és el que fa que la història sigui una ciència oberta, en la qual no hi ha veritats absolutes, sinó punts de vista sobre fets pretèrits. I d'aquí neixen els combats per la història. Com el de Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila. Dues visions de la història de Catalunya que revelen interessos ideològics i polítics contraposats. Dos pilars de la història que no dreixen la historiografia catalana actual.

Uns advertiments inicials

Aquest 2010 se celebra el centenari del naixement i el cinquantenari de la mort del prestigiós historiadore Jaume Vicens Vives (1910-1960). La perspectiva temporal amb què podem analitzar ara la seva obra ja és prou gran com per poder fer-ne una ponderació més serena i equànime, allunyada del panegíric acrític i de la rebentada fàcil. Durant molt de temps —i fins no fa gaire— l'aportació vicensiana i la seva concepció sobre la història i la realitat catalana van ser presentades com un model antagònic i alternatiu al que va preconitzar un predecessor seu, Ferran Soldevila (1894-1971), esdevingut el gran historiadore de referència durant els anys 1930, arran de la publicació de la seva *Història de Catalunya*. El centenari de Soldevila, celebrat el 1994, marcà una recuperació d'aquest autor que serví també per trencar alguns dels tòpics que envoltaven la seva figura. Així, emergí la figura d'un historiadore renovador, implicat amb el seu temps i amb el seu país, que al mateix temps era un destacat escriptor ara reconegut com de primera categoria. Es pot afirmar, encara avui dia, que Vicens encarnava una nova manera de fer història, davant d'una vella (i obsoleta) manera de fer-la, que Soldevila representaria? És cert que Soldevila era un «romàntic» davant d'un «materialista» com Vicens? O que Soldevila defensava una opció «sobiranista» davant d'una opció «espanyolista» presentada per Vicens? Vegem-ho, tot plegat, amb més detall. Però primer cal fer un seguit d'advertiments inicials. D'entrada, cal assenyalar que en aquest escrit procurarem defugir els maniqueïsmes

Enric Pujol
Professor d'Història a la UAB
enric.pujol@uab.cat

» A l'inici, la relació va estar presidida per la confrontació generacional entre un professor consagrat —Soldevila— i un alumne que volia revolucionar la disciplina —Vicens

fàcils. També cal remarcar que cadascun d'aquests dos historiadors defensà opcions diferents, però que tenien molts punts en comú (cosa que s'ha dit poc) i que fins i tot podien arribar a ser historiogràficament complementaris. Així mateix, cal tenir present que les respectives propostes evolucionaren en funció dels diferents contextos històrics pels quals van haver de passar un i altre. I una darrera cosa que no podem perdre mai de vista: que aquests dos historiadors constitueixen, junt amb l'occità Pierre Vilar (1906-2003), la gran tríada de la historiografia catalana del segle XX.

La desqualificació dels antecessors: Una pràctica ancestral

Jaume Vicens Vives va fer, pel que fa a la tradició historiogràfica catalana anterior, el mateix que féu, molts segles abans, Tucídides (entre el 460 i el 455aC–c.400 aC) amb els historiadors grecs precedents. El famós autor de la *Història de la guerra del Peloponès* qualificà els historiadors grecs anteriors com a *logógrafai*. Una denominació clarament pejorativa, ja que aquesta mena d'escriptors (professionals de discursos judicials, autors de genealogies i cronistes locals) presentaven els esdeveniments, segons el mateix Tucídides, d'una manera més atractiva per a un auditori que no pas veritable:

«més propensos a encantar l'orella que no pas a dir la veritat».¹ I d'aquesta designació no se n'escapava pas el mateix Heròdot (484aC-425aC), considerat modernament com el pare de la història. Vicens Vives, per la seva banda, qualificà —injustament— els seus predecessors de «romàntics», que era una manera de desautoritzar-los també per manca de rigor. I no va pas excloure d'aquesta definició una altra gran figura de la nostra historiografia, Ferran Soldevila, sinó que el considerà el principal representant d'aquell grup. Tant l'actitud de Tucídides com la de Vicens evidencien una pràctica que s'ha mantingut com una constant al llarg dels segles. A hores d'ara, doncs, hauríem d'estar prou previnguts davant de desautoritzacions interessades i poc fonamentades. És ben lícit que un historiador (com també fa, posem per cas, un polític) es faci propaganda de si mateix, que negui el pa i la sal a la resta de col·legues precedents i contemporanis, i que es presenti com a l'iniciador d'una nova manera d'entendre la disciplina. Però ja són figures d'un altre paner que la crítica i els historiadors contemporanis o posteriors se la creguin a ulls clucs i rarament ni tan sols matisin afirmacions d'aquesta mena. Perquè aquesta credulitat evidència sovint una desconexió

1 TUCÍDIDES, *Història de la Guerra del Peloponès*, p.61.

flagrant de la pròpia tradició historiogràfica. En aquest punt, doncs, no ens hem de creure d'una manera absoluta ni Vicens ni Tucídides ni tots aquells autors que fan afirmacions d'aquesta mena, per més bons historiadors que siguin. I en el cas d'un i altre, aquesta condició de clàssics de la historiografia és irrefutable, perquè certament van fer aportacions novadores.

Tota aquesta consideració inicial ve a tomb perquè les diferències metodològiques, polítiques i àdhuc personals entre Vicens Vives i Soldevila han estat la base d'una interpretació maniquea i simplista de les relacions que ambdós mantingueren, i de les propostes historiogràfiques i polítiques que un i altre defensaren. En aquest sentit, donar una visió històrica de com evolucionaren les relacions entre tots dos al llarg del temps i intentar definir de manera equànime les respectives propostes pot ser altament clarificador.

Unes relacions que van canviar amb el temps

En una primera etapa, a la dècada de 1930, la relació entre els dos historiadors va estar presidida per la gairebé inevitable confrontació generacional entre un professor consagrat —Soldevila— i un alumne que tenia al cap la intenció de

Amb la fi de la Guerra, Soldevila s'exilià i quan tornà, passà a la resistència cultural antifranquista. Vicens col·laborà amb el règim per trobar un lloc a la universitat

revolucionar la disciplina —Vicens. De fet, trobem una actitud clarament condescendent de Soldevila envers l'actitud agosarada del seu alumne, com s'evidencia en aquest escrit del 23 de febrer de 1936 en què reporta la lectura de la tesi doctoral de Vicens, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*: «Ahir a la tarda, tesi doctoral de Vicens Vives(...) Els deixebles troben que vaig atacar poc, i és ben cert. Ell, però, almenys davant d'algunes preguntes i comentaris, no ho trobà pas. Jo actuava de secretari del tribunal. La qualificació fou, per unanimitat, *magna cum laude*».² Per la seva banda, Vicens, en aquella mateixa època, no va pas estalviar crítiques en la ressenya que el 1935 va fer de la *Història de Catalunya* de Soldevila a la revista dels Estudis Universitaris Catalans, fins al punt de dir que clausurava «una etapa de la nostra historiografia».³ Val a dir que les crítiques del jove Vicens, amb 25 anys, a la síntesi soldeviliana i a la historiografia catalana del moment estaven molt influïdes pel seu mestre Antonio de la Torre (1878-1966) —un professor molt espanyolista que donà suport als militars franquistes durant la Guerra Civil (1936-1939)— i no tenien pas la mateixa base que les que féu en la seva maduresa. Tampoc, pel que fa a l'ideari polític, Vicens defensa-

va aleshores el mateix que defensà en la seva maduresa, ja que, com ha assenyalat Josep Clara (1949), el jove historiador gironí adoptava als anys 1930 una actitud esquerrana, catalanista i anticlerical, malgrat la seva amistat amb de la Torre.⁴ Les diferències entre Soldevila i Vicens no comportaven, en aquell període, una ruptura profunda. Al contrari, foren uns temps de col·laboració mútua al si del Seminari d'Història de Catalunya de la UB —creat al maig de 1936, impulsat per Vicens i presidit per Soldevila—, que es perllongaren fins a la mobilització de Vicens, la tardor de 1937, en les files de l'exèrcit republicà.

L'enfrontament més significatiu entre Soldevila i Vicens es produí arran del final de la Guerra Civil. Soldevila partí cap a l'exili i quan tornà, el 1943, passà a engruixir la resistència cultural antifranquista. Vicens es quedà al Principat i, després d'una lleu depuració administrativa, col·laborà inicialment amb el règim, com a únic camí per tal de trobar un lloc a la universitat i poder continuar l'edició de les seves obres.⁵ Aquest

posicionament enfrontat havia de crear necessàriament moltes dissensions que no es limitaven al pla polític i que es feien extensives a l'àmbit historiogràfic. Uns recels que òbviament encara eren molt vius quan Vicens, acabada la Segona Guerra Mundial (1939-1945), intentà una política d'acostament i d'ajut als nuclis opositors —sobretot al semiclandestí Institut d'Estudis Catalans—, convençut de la necessitat d'una democratització i modernització de l'Estat espanyol que contemplés també un cert reconeixement de la realitat catalana. Aquest acostament al sector democràtic i catalanista no era incompatible —sinó que responia a la seva estratègia política— amb el manteniment de l'amistat amb personatges molt significatius del règim franquista. D'ací que Ferran Soldevila, aleshores un representant molt significatiu de la resistència cultural, escrigués en els seus dietaris, el 8 de març de 1948: «Ha vingut en Vicens. Té solament 38 anys (encara no els té) i ja té el cabell blanc i està envellit. El salva l'aire atlètic (...) És un home que mira de surar amb tots els règims. I ho aconsegueix. Ara ja es prepara per al cas que el franquisme s'enfonsés (...) M'ha ofert ja, per endavant, d'obtenir subvenció per alguns dels estudiants de la Universitat que vénen a la meua classe dels Estudis. També voldria que organitzéssim, conjuntament,

2 SOLDEVILA, *Al llarg de la meua vida*, p.286.

3 *Estudis Universitaris Catalans*, p.166-174.

4 CLARA, «Dos articles de Vicens Vives», p.133-135

5 Sobre la trajectòria intel·lectual i personal de Vicens, vegeu MUÑOZ, *Jaume Vicens Vives. Una biografia intel·lectual*. Pel que fa a Soldevila, PUJOL, *Història i reconstrucció nacional. La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*.

» Des de la catalanitat, Vicens opta per una intervenció de Catalunya en la modernització de l'Estat espanyol, descartant tota vel·leïtat sobiranista o independentista

una mena de Seminari d'Història de Catalunya. Vol fer moltes coses. No diré que tot sigui càlcul. Duu, indubtablement, una empena. Si les circumstàncies li ho permetessin, potser faria fins i tot, de bon grat, catalanisme. Però és d'aquells que s'adapten a les circumstàncies. Base feble, inicialment mal fonamentats».⁶

Les respectives propostes polítiques «de fons»

Certament, com pronosticava Soldevila, Vicens arribà a defensar posicions catalanistes, però els mòbils vicensians no es limitaren a mirar de «surar» en tota circumstància, sinó que anaven molt més enllà. A la dècada de 1950, Vicens havia madurat un ambició pla polític que, a grans trets, tenia l'objectiu d'aconseguir, per mitjà del seu ascendent personal, que la part més jove de la burgesia barcelonina intervingués en una reforma democràtica de l'Estat espanyol i que l'equiparés al bloc occidental. Així, des d'una base d'inequívoca catalanitat, la seva proposta optava clarament per una intervenció de Catalunya en la modernització de l'Estat espanyol i descartava totalment tota

vel·leïtat sobiranista o independentista.

Per fer viable el seu projecte desplegà els contactes personals amb membres de l'oposició catalana —fins i tot de figures significatives de l'exili com el president Josep Tarradellas (1899-1988) o el filòsof Josep Ferrater Mora (1912-1991)— i amb elements del mateix règim franquista —com Rafael Calvo Serer (1916-1988) o Florentino Pérez Embid (1918-1974)— o que se n'havien distanciat sense arribar a oposar-s'hi obertament —com Josep Pla (1897-1981). El nucli, però, que havia de comandar el canvi havia de ser, com s'ha dit, el jove empresariat barceloní. Per formar-lo i orientar-lo, organitzà uns cenacles —com el Club Comodín, posteriorment Círculo de Economía— que, amb el temps, foren decisius en la configuració d'una nova classe empresarial. Així mateix, orientà la seva obra historiogràfica en aquesta direcció. D'aquí va néixer el seu interès per la història econòmica i contemporània, i van aparèixer obres com *Industrials i polítics* o *Notícia de Catalunya*.

Vicens estava convençut de la importància de les elits —ja fossin polítiques o econòmiques— en el decurs històric; una concepció molt pròxima a la defensada per l'historiador britànic Arnold Toynbee (1889-1975). El seu projecte, per bé que reconeixia la realitat catalana, volia trencar radicalment amb

el catalanisme sobiranista del primer terç del segle XX que era vist, tant per ell com pels sectors que volia mobilitzar, com el responsable de la Guerra i la revolució. Per més que aquesta ruptura amb la tradició cultural autòctona fos més aparent que no real, era un element bàsic del seu programa. Així, la seva proposta podia ser assumida tant per determinats sectors catalanistes que aspiraven a un reconeixement de Catalunya i de la llengua catalana, i també a un cert grau de poder polític per al Principat —com el grup de joves entusiastes on hi havia Josep Benet (1920-2008) i Albert Manent (1930)—, com per gent del règim a qui els era presentada com la superació de les reticències catalanes envers un acoblament definitiu de Catalunya dins l'Estat espanyol. Aquest programa ambivalent fou vist, posteriorment, per part de les forces polítiques que menaren la sortida del franquisme, a la segona meitat dels anys 1970, com un referent a seguir. D'aquí que Vicens, durant tot aquell temps —i fins fa poc—, fos vist com un precursor del que fou l'autonomisme de finals del segle XX i, en funció d'això, fins i tot s'arribés a mitificar la seva figura. L'opció política de Vicens i la seva proposta historiogràfica estaven, doncs, estretament unides, com passa amb la majoria dels historiadors de totes les èpoques i nacions. En aquest sentit, és conve-

6 SOLDEVILA, *Dietaris de l'exili i del retorn*, vol II, p.230-231.

Soldevila defensa un projecte normalitzador (autogovern català, institucions culturals, democràcia política i ruptura amb el règim franquista) dut a terme pel conjunt del poble

nient seguir la recomanació de Pierre Vilar sobre la utilitat, abans de llegir un llibre d'història, de «preocupar-se un poc per la història i la cronologia de l'historiador».⁷

L'alternativa de Vicens no era equiparable a la de Soldevila, com tampoc no ho era el paper que havia escollit per incidir en la societat: el de líder polític. Soldevila, en canvi, des de la seva posició d'intel·lectual compromès, però no implicat en l'acció política directa, tenia una concepció menys elitista, més interclassista —frontpopulista, segons Enric Ucelay Da Cal (1948)⁸— i ara podríem dir que més «sobiranista» de l'actuació que calia seguir. En essència, el seu projecte s'emmarcava en un projecte normalitzador (autogovern català, institucions culturals autòctones, democràcia política i ruptura amb el règim franquista) que havia de ser dut a terme no per una elit, sinó pel conjunt del poble català. Era, sens dubte, una posició massa radical en l'expectativa d'una solució política de compromís amb els sectors reformistes del règim dictatorial, tal com propugnava Vicens, i en aquells moments l'opció soldeviliana semblava una posició molt allunyada

de la *realpolitik*. Així mateix, algunes de les principals constants històriques que Soldevila destacava ja des de la primera edició de la seva *Història de Catalunya* eren difícilment païbles en aquell context polític. Com per exemple que Catalunya sempre havia tingut aquest dilema: «o dominar Espanya o separar-se'n».⁹ Una constant que entrava en oberta contradicció amb les constants històriques «d'intervenció hispànica» i de pacte polític remarcades per Vicens.

Similituds i més diferències

Malgrat les divergències dels seus projectes historiogràfics i una inevitable rivalitat personal, Vicens i Soldevila coincidiren en punts fonamentals, com ara en el rebuig a la historiografia espanyola dominant, de matriu castellanista i uniformista, i en la defensa d'una visió plurinacional del passat hispànic. Una coincidència no pas menor, donada la força que té avui la visió uniformitzadora i assimilacionista, especialment vehiculada ara per mitjà dels grans media. Però encara compartien d'altres substantius punts en comú, com ara l'interès per fer compatible l'alta investigació històrica amb la divulgació

⁷ VILAR, *Reflexions d'un historiador*.

⁸ UCELAY DA CAL, «La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català».

⁹ SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, vol. III, p. 1085.

» Soldevila i Vicens són dos clàssics imprescindibles de la historiografia catalana si volem fer avançar la disciplina i equiparar-la a les més desenvolupades d'Europa

o la preocupació per recollir les noves aportacions sorgides del desenvolupament historiogràfic internacional. Una bona prova de la solidesa d'aquestes afinitats ens la dona la col·laboració mútua en diferents projectes editorials. Així, Soldevila publicà *Jaume I; Pere el Gran: els grans reis del segle XIII* en la col·lecció «Biografies Catalanes», dirigida i concebuda per Vicens com una renovada història de Catalunya de caràcter col·lectiu que, per raons de censura, no podia anomenar-se així. Per la seva banda, Vicens havia de redactar el volum sobre els segles XIX i XX de la *Història dels catalans* que dirigí Soldevila i que la mort li impedí d'escriure. La mort de Vicens, el 1960, també frustrà un projecte on tots dos havien d'exposar els episodis més importants de la nostra història i que duia com a títol *Moments crucials de la història de Catalunya*. El llibre no arribà a aparèixer fins al 1962, només amb la meitat dels capítols a què l'historiador gironí s'havia compromès.

Tot aquest seguit de punts en comú i d'afinitats no van eliminar, però, les friccions, que encara aparegueren fins ben bé el mateix moment de la mort de Vicens. Uns mesos abans, Vicens va iniciar, el gener de 1960, una col·laboració a la revista *Serra d'Or* amb l'article «La nova història», on impugnava la historiografia «d'abans de la guerra», a la

qual acusava de romàntica i acientífica. Malgrat que Vicens havia afirmat que se sentia com una anella més de la cadena de la tradició historiogràfica catalana, necessitava —per afirmació personal i per fer viable el seu programa polític— remarcar el seu punt de ruptura amb la historiografia anterior —especialment la de caràcter més sobiranista— i reivindicar -se com a pioner d'una «nova història».

Finalment, cal tenir també present que Soldevila va sobreviure onze anys a Vicens, durant els quals es produïren canvis polítics molt importants que finalment conduïren a la fi de la dictadura franquista quatre anys després de la mort de Soldevila. El programa polític vicensià fou concebut per ser aplicat a la realitat a la dècada de 1950 i no sabem com hauria variat en el context dels anys 1960 i 1970, sobretot si tenim present la importància dels canvis introduïts entre la primera edició (del 1954) i la segona edició (del 1960) de *Notícia de Catalunya*, assaig històric considerat com el manifest més clar de la seva proposta política.¹⁰ Tampoc no podem saber com hauria evolucionat la relació entre els dos historiadors en

aquell període. Pel que fa a Soldevila, sí que sabem la seva evolució fins al 1971. Així, al llarg de la dècada de 1960, introduí canvis importants en la seva obra (significativament a la reedició de la seva *Història de Catalunya*, publicada el 1962-63), que introduïen algunes de les principals propostes vicensianes. Ell mateix també s'adaptà a la lògica política del moment i en una entrevista feta a *Serra d'Or* de 1967 es definí com un «home d'esquerra, més aviat» i «republicà, també», per bé que afegia que l'havien afectat molt unes declaracions del seu amic l'historiador Ramon d'Abadal (1888-1970) en favor del monarca Joan de Borbó com a alternativa democratitzadora.¹¹

Cloenda

Aquesta anàlisi de la confrontació entre Vicens i Soldevila no té altre objecte que el de comprendre els termes de la seva dissensió, que anava més enllà de les picabaralles personals i d'un enfrontament maniqueu entre una «nova» i una «vella» historiografia o entre una proposta «romàntica» i una de «científica». A hores d'ara podem superar, so-

¹⁰ Trobareu una comparativa entre una i altra edició, així com un intent d'explicar les seves raons d'estratègia política a l'hora d'introduir aquests canvis a PUJOL, «Jaume Vicens Vives: Un retrat de maduresa».

¹¹ Reproduïda més modernament a Ferran Soldevila. *Textos d'història i política 1924-1967*, p. 199.

bretot a nivell historiogràfic, els termes d'aquest enfrontament que bàsicament no era sinó el fruit de la situació política i cultural dels anys 1950. Mig segle després som molt més lliures que no els historiadors de les generacions anteriors per tal d'aprofitar, sense prejudicis, allò més adient de les aportacions d'un i altre sense haver de condemnar ningú a la foguera de l'ostracisme o a la desqualificació estèril. Soldevila i Vicens són dos clàssics fonamentals de la historiografia catalana contemporània —i afortunadament no són pas els únics—, dels quals no podem prescindir si volem fer avançar la disciplina i equiparar-la a les més desenvolupades d'Europa. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CLARA, Josep (et. al...). *Epistolari de Jaume Vicens Vives*. Girona: Cercle d'Estudis Econòmics i Socials, 2 vol., [1994-1998]. 2 volums.

CLARA, Josep. «Dos articles de Vicens Vives. A *Revista de Girona*, 1980, núm. 91, p.133-135.

Ferran Soldevila. *Textos d'història i política 1924-1967*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994.

MUÑOZ, Josep M. *Jaume Vicens Vives. Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62, 1997.

MUÑOZ, Josep M. *Àlbum Jaume Vicens Vives 1910-1960*. Madrid – Barcelona: Sociedad Española de Conmemoraciones Estatales – Jaume Vicens Vives, 2010.

PUJOL, Enric. *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*. Catarroja – Barcelona: Afers, 1995.

PUJOL, Enric. *Història i reconstrucció nacional. La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*. Catarroja – Barcelona: Afers, 2003.

PUJOL, Enric. «Jaume Vicens Vives: Un retrat de maduresa». A *Revista de Girona*, núm. 261, 2010, p.88-93.

SIMON, Antoni. *Diccionari d'historiografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.

SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha, [1962-1963]. 3 volums.

SOLDEVILA, Ferran. *Dietaris de l'exili i del retorn*. València: Editorial 3i4, [1995-2000]. 2 volums.

SOLDEVILA, Ferran. *Al llarg de la meua vida*. Barcelona: Edicions 62, 1970.

TUCÍDIDES. *Història de la guerra del Peloponès*. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1953.

UCELAY DA CAL, Enric. «La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català». A *La historiografia catalana. Balanç i perspectives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p.53-89.

VICENS VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1960.

VICENS VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya. Nosaltres els catalans*. Barcelona: Vicens Vives, 2010. Volum 1.

VILAR, Pierre. *Reflexions d'un historiador*. València: Universitat de València, 1992.

EXPLORADOR

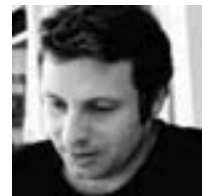
Nicaragua, nicaragüita...

VISTA PRÈVIA

Fins a cert punt, encara avui, Nicaragua juga un paper mitològic en la iconografia de l'esquerra europea de tradició marxista. El triomf de la Revolució Sandinista el 1979 va significar una de les darreres victòries sobre l'imperialisme dels EUA en el context de la Guerra Freda. Però aquell vell somni, avui ha quedat reduït en això. Un vell somni. Perquè els mateixos que, a diferència d'altres processos revolucionaris, van sotmetre el seus ideals a la voluntat popular, avui estrenen una democràcia que el 1990 els va apartar del poder.

Nicaragua és un petit estat situat al centre de l'istme mesoamericà, que té veïnatge amb Hondures al nord, Costa Rica al sud, amb l'oceà Atlàntic a la seva línia de costa oriental i amb el Pacífic a l'occidental. La seva població censada no arriba a sis milions de persones, que es distribueixen de forma desigual al llarg de tres macroregions geogràfiques: la del Pacífic, on es concentra la major part de la població urbana; la central-interior majoritàriament rural; i la costa atlàntica, la menys poblada i amb trets identitaris, idiomàtics i ètnics diferents (amb presència de pobles creoles, mayagnas, misquitos i ramas), que gaudeix d'una certa autonomia.

Socioeconòmicament es tracta d'un país molt empobrit. El Producte Interior Brut (PIB) per capita el 2008 era de 3.200 dòlars americans. El sector primari és el més important de l'economia, aportant un 71% del PIB, mentre que les manufactures generen el 16% i el 13% restant prové dels serveis. Gairebé el 80% de les exportacions provenen de productes agropecuaris o de l'agroindústria. Arrel d'aquestes dades Nicaragua és, després d'Haití, el país més pobre d'Amèrica Llatina, amb un 42,7% de la població sota el llindar de la pobresa, amb un coeficient de Gini de 0,473 i en la posició 124 (sobre 177 països) de desenvolupament humà, segons el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD). Amb tot, Nicaragua ha tingut —i encara té— una certa rellevància en l'escenari internacional fruit d'una dinàmica política extremadament singular, on destaca l'experiència revolucionària de la dècada de 1980.

Salvador Martí
Professor de Ciència Política
de la Universidad de Salamanca i membre del CIDOB
smart@usal.es

» Nicaragua és, després d'Haití, el país més pobre d'Amèrica Llatina, amb un 42,7% de la població sota el llindar de la pobresa

La Revolució Sandinista i el seu desenllaç

Nicaragua va fer la seva aparició en el radar polític mundial arran del triomf d'un procés revolucionari el 1979 que va enderrocar el règim dinàstic, autoritari i repressor de la família Somoza. Aquest procés, conegut com la Revolució Sandinista, va tenir una especial rellevància a causa d'uns trets que la van fer «diferent» a d'altres experiències: la seva manca de dogmatisme, un lideratge col·lectiu, un posicionament internacional autònom, una opció de desenvolupament inclosiu basada en una economia mixta i l'amplitud de la coalició revolucionària —que agrupava a marxistes, antiimperialistes, socialdemòcrates i cristians de base.

Amb aquesta caracterització, la Revolució va ser receptora d'una immensa onada de solidaritat internacional, sobretot després que el 1981 —amb l'arribada de Ronald Reagan (1911-2004) a la presidència dels EUA— comencés a patir una agressió financera i bèl·lica —a través d'un exèrcit irregular conegut com la *Contra*—, fent pujar la temperatura de la Guerra Freda (1947-1991).

Va ser llavors quan centenars de milers de persones d'arreu del món van prendre part per qui representava David contra Goliath, i van construir una de les xarxes de solidaritat internacio-

nal més extenses de la història recent. Escriptors de la talla de Julio Cortázar (1914-1984), Eduardo Galeano (1940) o Salman Rushdie (1947) van defensar la causa sandinista, com també ho va fer molta societat civil organitzada d'arreu, inclosa la catalana.

Però la Revolució Sandinista només va ser un episodi més d'una dinàmica crònica d'inestabilitat que ha caracteritzat la vida política de Nicaragua. Per començar, cal dir que Nicaragua va ser el país on es va plantejar construir el canal interoceànic a inicis del segle XX, fet que va suposar l'omnipresent atenció dels EUA vers aquest país, arribant a patir tres invasions nord-americanes (1909-10, 1912-25, 1926-33), que culminen, en els dos darrers períodes d'intervenció, en territori administrat directament des de Washington. Amb aquests antecedents i amb una propensió al conflicte intern (entre faccions polítiques) els EUA van donar suport a la instauració d'un règim «dòcil» als seus interessos, el règim dels Somoza, que va passar de pare, —Anastasio Somoza García (1896-1956)— a fills —Luís Somoza Debayle (1922-1967) i Anastasio Somoza Debayle (1925-1980)— i que va durar des de 1936 fins el 1979, any que, com hem vist, va triomfar la Revolució sota el lideratge de la guerrilla del Frente Sandinista de Liberación Nacional (FSLN).

L'FSLN va iniciar una experiència transformadora amb canvis profunds a l'estructura productiva i el format institucional. En aquest context —i enmig d'una guerra promoguda pels EUA— el 1984, el FSLN va optar per convocar les primeres eleccions plurals de la història del país. Fruit d'aquestes eleccions, el 1987 es va redactar una Constitució que consagrava la celebració d'eleccions periòdiques, malgrat el clima bèl·lic i la profunda crisi econòmica que patia el país.

El 1990 una coalició opositora de catorze partits, liderada per Violeta Barrios de Chamorro (1929), va guanyar les eleccions contra pronòstic. Aquest resultat va suposar el desmantellament de la Revolució i el retorn a una economia de mercat, però també va portar la fi de la guerra. A partir d'aleshores les prioritats del govern van ser pacificar el país i desmobilitzar els contras, consolidar l'Estat de Dret i fer créixer i establir l'economia. Dels reptes exposats, el creixement econòmic i la cohesió social van ser els que van obtenir un menor èxit.

Des de 1990 fins avui s'han celebrat tres eleccions presidencials i legislatives (les de 1996, 2001 i 2006). En les dues primeres va guanyar l'opció liberal (antisandinista) i la darrera, al novembre de 2006, va guanyar el qui durant els anys 1980 va ser el president de la República: Daniel Ortega (1945).

El sandinisme es singularitza per la manca de dogmatisme, el lideratge col·lectiu, una posició internacional pròpia, l'economia mixta i l'amplitud de la coalició revolucionària

El retorn de Daniel Ortega

Després de setze anys a l'oposició, les eleccions de 2006 van tornar a donar la presidència de la República a Ortega. Les eleccions de 2006 van ser excepcionals perquè van canviar la dinàmica de competència partidària bipolar —entre sandinistes i antisandinistes—, i amb l'oposició dividida l'FSLN va retornar al poder amb un 37% del sufragi.

Els elements que expliquen el retorn de l'FSLN són:

- a) El pacte que va signar el 2000 Ortega amb el llavors president, Arnoldo Alemán (1946), pel qual van transformar elements clau de l'Estat de Dret, en benefici d'ambdós, com la possibilitat de guanyar la presidència de la República amb una majora simple dels vots.
- b) La divisió del sector antisandinista en dos candidats que van repartir-se el vot per la meitat.
- c) El discurs conciliador d'Ortega.
- d) Les promeses de polítiques socials, ajudes i subsidis a la població més necessitada en un context de pobresa i després de setze anys de polítiques neoliberals.

Amb tot, l'administració Ortega, si bé ha dut a terme polítiques socials que estan incidint en la reducció de la pobre-

sa i que han beneficiat als sectors de la població més necessitada —a través dels programes *Hambre Cero*, *Usura Cero* y *Desempleo Cero* finançats majoritàriament a través de l'empresa Alba de Nicaragua S.A. (Albanisa)—, també cal dir que amb el seu govern no ha canviat la lògica econòmica neoliberal, a la vegada que ha incrementat novament la polarització política del país.

Des de fa tres anys, el clima polític nicaragüenc torna a ser tens. Fins i tot hi ha qui tem per la salut de la democràcia. Des del 2000, arran del pacte esmentat, sembla consolidar-se un model polític en el que els mecanismes institucionals de control del poder —i més concretament al president de la República— han perdut la seva utilitat, donant forma a un tipus de règim que pot qualificar-se de democràcia delegativa.

Tres esdeveniments ocorreguts darrerament corroboren aquesta dinàmica. El primer és la poca transparència amb què es van celebrar, el novembre de 2008, les eleccions municipals i en les que, oficialment, l'FSLN va guanyar l'alcaldia de gairebé tots els municipis del país. El segon va ser l'aprovació, el gener de 2010, d'un decret presidencial, el *Decretazo*, que prorroga el mandat a 22 alts funcionaris, garantint així el control per part de l'FSLN d'institucions clau com la Corte Suprema de Justicia

>> El 1990, una coalició opositora va guanyar les eleccions, demantellant la Revolució i retornant a l'economia de mercat, posant fi al conflicte amb els EUA

o el Consejo Supremo Electoral. I el tercer és la decisió, l'octubre de 2010, de la Corte Suprema de Justicia —reunida sense el quòrum necessari i de forma irregular— de modificar un article de la Constitució per possibilitar la reelecció d'Ortega.

En aquest context, Ortega, de la mà de l'FSLN, té molt d'avantatge per a continuar en el poder si es presenta a les eleccions programades pel novembre de 2011, ja que el *Frente* té una maquinària robusta i sòlida, el control d'una part important dels mitjans de comunicació no escrits, pactes amb poderosos sectors empresarials, diners de lliure disposició que aporta l'Albanisa, el control de la Corte Suprema de Justicia i del Consejo Supremo Electoral, i el suport dels sectors socials organitzats que s'han beneficiat de les polítiques socials. I tot plegat en un context on l'oposició està dividida i sense cap projecte consistent ni alternatiu. Així doncs, potser no s'ha de parlar només del retorn d'Ortega, sinó de la instal·lació d'aquest al govern.

Un país vulnerable

Malgrat els múltiples canvis exposats, hi ha coses que no han canviat en els darrers anys. Una d'elles és la dependència de l'economia de Nicaragua de

la cooperació internacional que, des dels anys 1980, és vital per al funcionament del país.

En aquest sentit, cal assenyalar que Nicaragua ha estat i és un dels països en vies de desenvolupament amb un major volum d'ajuda internacional per capita del món. Entre el 2001 i el 2009, el volum de l'ajuda —entre donacions i préstecs— que va arribar al país va ser de 5.352,6 milions de dòlars, amb una mitjana de 594,73 milions de dòlars anuals. Aquesta ajuda va significar el 2003 una transferència de 178 dòlars per capita en cooperació i va representar el 13,1% del PIB i el 68% de la inversió pública segons les dades del Banc Mundial. Si a això exposat s'hi afegeix el dèficit crònic que té Nicaragua a la seva balança comercial i els baixos nivells d'inversió estrangera directa, es fàcil suposar que Nicaragua depèn estructuralment de l'ajuda internacional per fer front al seu dèficit comercial.

D'aquesta ajuda, el 46,2% va correspondre a préstecs. I d'aquests, el 85,8% va provenir d'organismes multilaterals com són el Banc Interamericà de Desenvolupament, el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional i el Banc Centreamericà d'Integració Econòmica. La resta va ser atorgada per cooperants bilaterals, on l'Estat espanyol, Taiwan, Corea del Sud i Alemanya van tenir un paper protagonista. Respecte

A les eleccions de 2006 va guanyar qui durant els anys 80
va ser el president de la República: Daniel Ortega.
L'FSLN va retornar al poder amb un 37% del sufragi

a les donacions, els cooperants multilaterals van ser els més rellevants amb un 75% d'aquestes, destacant la UE, el Programa Mundial d'Aliments, la Unicef i el PNUD, mentre que dels bilaterals destaquen, per ordre d'importància, els EUA, Japó, Suècia, Dinamarca, Alemanya, l'Estat espanyol, Suïssa, Finlàndia i Noruega. A la vegada, també cal fer esment a la cooperació no governamental que, si bé no mou una quantitat tan voluminosa de recursos, sí que té una notable incidència social i política pel fet que té una llarga trajectòria en el país i una important presència en el teixit social.

Del que hem exposat, és fàcil endevinar el rol cabdal de la cooperació internacional, que a dia d'avui és una peça fonamental del combat contra la pobresa, malgrat també es comenci a percebre com una part del mateix problema. En aquest sentit, cal ser conscients que el 85% de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament ve lligada a l'oferta dels països donants, tot condicionant l'autonomia de l'Estat a l'hora d'establir les seves prioritats i projectes, a la vegada que distorsiona el mercat laboral i força processos productius. Evidentment, aquest debat —el de l'ajuda al desenvolupament— no és senzill ni pot resoldre's de forma maniquea, però és cert que, més aviat que tard, caldrà analitzar-lo amb atenció.

Finalment, abans d'acabar, cal apuntar tres fenòmens més de gran rellevància pel futur del país i de retruc, de tota la regió. Ens referim a les migracions, la vulnerabilitat mediambiental i l'amenaça de la violència. Respecte a les migracions, Nicaragua ha patit —com la resta de països de l'àrea— un important flux migratori de joves a la recerca d'un futur millor. En aquest cas, però, la migració nicaragüenca ha diversificat el seu destí i, a més dels EUA, s'ha desplaçat majoritàriament a la veïna Costa Rica, on hi viuen i treballen gairebé un milió de nicaragüencs.

Pel que fa al mediambiental, a Nicaragua, com a tots els països empobrits, s'han malbaratat els recursos ecològics fins al punt que en un període de 30 anys ha desaparegut pràcticament la frontera agrària i, amb aquesta, s'ha exterminat biodiversitat, s'han extingit aqüífers i s'han privatitzat recursos que són patrimoni de la humanitat.

Per acabar, cal anotar que si bé ha desaparegut pràcticament la violència motivada per motius polítics, amb la pobresa, la manca d'oportunitats, la fàcil disponibilitat d'armes lleugeres i la penetració de les xarxes del crim organitzat s'ha incrementat la violència associada a la descomposició social —generalment impulsada per grups de joves (coneguts com *maras* o *pandillas*) sense cap relació amb les guerres de

la dècada de 1980. Amb tot, a Nicaragua, aquesta violència no ha arribat al nivell dels seus veïns del nord (El Salvador, Hondures, Guatemala o Mèxic). Els motius pels quals el crim organitzat no ha penetrat amb tanta intensitat a Nicaragua és un tema de reflexió de molts analistes, si bé tothom reconeix que hi ha dos elements al país —producte de la Revolució— que la fan diferent a la resta: l'existència d'una policia de proximitat que respecta els drets humans i no és corrupte, i la presència d'un capital social en els barris humils que promou la solidaritat horitzontal i la inclusió. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CARDENAL, Ernesto. *La revolución perdida*. Madrid: Trotta, 2004.

MARTÍ, Salvador. «The Adaptation of the FSLN: Ortega's Leadership and Democracy in Nicaragua». *A Journal of Latin American Politics and Society*. Miami: University of Miami Press, 2010.

MARTÍ, Salvador. «El regreso del FSLN al poder: ¿Es posible hablar de realineamiento electoral en Nicaragua?». A *Revista Política y Gobierno*, vol. 25 (1). Mèxic DF: CIDE, 2007.

MARTÍ, Salvador. *Rebel·lions, bananes i volcans. Política i societat a Amèrica Central*. Vic: Eumo Editorial, 2001.

MARTÍ, Salvador. *La revolución enredada. Nicaragua 1977-1996*. Madrid: Ediciones La Catarata, 1997.

MARTÍ, Salvador i CLOSE, David. (eds.). *Nicaragua y el FSLN, 1979-2009. ¿Qué queda de la revolución?*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2009.

PERALES, Iosu. *Los buenos años: Nicaragua en la memoria*. Barcelona: Icaria, 2005.

RAMÍREZ, Sergio. *Adiós muchachos*. Madrid: Alfaguara, 2002.

RUSHIDE, Salman. *La sonrisa del jaguar. Un viaje a Nicaragua*. Madrid: Alfaguara, 1988.

WALKER, Thomas. *Nicaragua: Living in the Shadow of de Eagle*. Oxford: Westview Press, 2004.

ENLLAÇOS

Govern de Nicaragua
<http://www.presidencia.gob.ni/>

Envio. Revista digital sobre Nicaragua
<http://www.envio.org.ni/>

El Nuevo Diario
<http://www.elnuevodiario.com.ni/>

La Prensa
<http://www.laprensa.com.ni/>

Programa de les Nacions Unides
per al Desenvolupament - Amèrica Llatina
<http://www.undp.org/spanish/latinamerica/index.shtml>

DOTADA AMB
3.000 €

**BECA
D'ESTUDIS
FEMINISTES
NATIVITAT
YARZA
2011**

www.irla.cat/becayarza2011

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

FINESTRA

En defensa de la política

Matthew Flinders

Sheffield, 5 de maig de 2010

La passada primavera, Matthew Flinders, professor de Ciència Política a la Sheffield University, va pronunciar una conferència tant necessària com útil per a tota societat democràtica. L'objectiu, llançar un elogi de la política i dels polítics en un moment en què els hi exigim tot i són blanc de les nostres ires, per la crisi econòmica mundial i per la crisi de relacions amb l'Estat. Flinders revisita i reactualitza els plantejaments de Bernard Crick per concloure que la política és més necessària que mai.

Vull trencar una llança a favor de la política! Això semblava una idea fantàstica fa dotze mesos però, davant de 500 persones (amics, familiars i companys) i després de l'aparició d'encara més casos de parlamentaris que no declaren viatges a l'estranger i d'exministres protagonistes de tràfic d'influències, la idea de mirar de defensar els polítics i lloar la política sembla, de sobte, una idea terrible. I és, precisament, per la poca confiança de què gaudeix la política que aquest article té tanta importància. La política democràtica és important perquè assoleix moltes més coses de les que creiem pel mèrit que normalment li atribuïm. La primera persona a qui vaig parlar sobre el títol del meu article inaugural viu a l'altre extrem del planeta, a Austràlia. De seguida em va contestar el correu electrònic per dir-me que «Ja se t'ha avançat algú en aquest tema uns 50 anys: Crick... Mala sort!». M'agradaria tranquil·litzar tots aquells a qui potser també amoïni que el títol i el tema que ens ocupa no sigui tan original com jo pensava. Sóc ben conscient de l'existència del clàssic llibret de Bernard Crick (1929-2008) *En defensa de la política*,¹

i el torno a esmentar per la simple raó que ofereix uns arguments més adients per avui en dia que per l'època en què es va publicar (1962). A més, escriure entre els límits del treball de Crick, primer professor de Política a la Universitat de Sheffield, càrrec que va ocupar entre 1965 i 1971, fa possible una relació directa amb el patrimoni i la història del departament que ha estat la meva llar intel·lectual al llarg de la meva carrera professional.

Vivim una època estranya i difícil. Les enquestes d'opinió pública suggereixen que una gran part de la població se sent més desconfiada, apàtica, escèptica i desil·lusionada que mai amb la política. La «política» ha esdevingut, per un bon grapat de persones i no només per uns quants, una paraula bruta que evoca nocions de sordidesa, corrupció, avarícia i ineficiència. El dia abans de les eleccions generals és impossible negar que el New Labour ha fracassat en l'objectiu de reconstruir la confiança de la població en la política:

- El 95% de la població no confia en els polítics.
- El 75% creu que la política s'ensorra a la Gran Bretanya i que necessita

* Aquesta és una versió lleugerament revisada de la classe inaugural que l'autor va impartir a la Sheffield University el 5 de maig de 2010, un dia abans de les eleccions generals del Regne Unit.

L'article original va ser publicat amb el títol «In Defence of Politics» a *The Political Quarterly*, juliol-setembre 2010, vol. 81, núm. 3, p.309-325. © Matthew Flinders 2010 © The Political Quarterly Publishing Co. Ltd. 2010. Reproduït amb el permís de Blackwell Publishing Ltd.

Traducció de Mireia Bartolomé-Sanz.

¹ En castellà a: CRICK, *En defensa de la política*.

» La política ha esdevingut per a un bon grapat de persones una paraula bruta que evoca nocions de sordidesa, corrupció, avarícia i ineficiència

- una reforma considerable i urgent.
- Més del 75% de la població creu que la majoria dels parlamentaris guanyen importants quantitats de diners amb l'ús indegut dels fons públics.
 - El 65% de la població creu que els parlamentaris posen els seus propis interessos davant dels del partit, dels constituents o del país.²

Permeteu-me alçar la veu i parlar en defensa de la política; permeteu-me donar la cara, refutar el sentiment antipolític actual i dir ben clarament que la gran majoria de polítics pateixen un excés de feina i reben un sou inferior al que mereixen, que els funcionaris acostumen a fer una feina fantàstica, malgrat les enormes pressions que suporten, i que, més àmpliament, la política ofereix molt més del que la majoria de gent reconeix o comprèn. La política pot afectar i modelar i, de fet, afecta i modela la vida de les persones; salva vides. Crea un sentiment de tasca col·lectiva, suport social i un sentit d'humilitat. No hem de permetre que el nostre sistema polític esdevingui sinònim de fracàs perquè l'apatia i la desconfiança de la població posa un enorme pes sobre aquells que actuen en nom de la

societat, per tal de mirar de resoldre les conseqüències del seguit de crisis (social, econòmica, mediambiental...) que la política pateix cada cop amb més freqüència.

Permeteu-me ser encara més agosarat. Si al Regne Unit féssim una anàlisi dels costos i els beneficis del sistema de despeses dels parlamentaris que va destapar el *Telegraph* el 2009, probablement obtindríem un balanç de situació negatiu. El sensacional enfocament de degoteig per cobrir aquest cas va ser l'equivalent polític del napalm o d'un bombardeig per saturació, i sembla que ha deixat tots els polítics com a components dèbils i pansits d'un panorama polític força desanimat. Als EUA les grans expectatives que van impulsar Obama al càrrec de president i les promeses de canvi i nous començaments són ara una gran preocupació no només per al president com a persona, sinó també per al sistema polític en un sentit més ampli. Com a tal, és important adonar-se que l'objectiu del meu article —la defensa de la política— té sentit molt més enllà de les fronteres britàniques.

No dic que la política democràtica, tal com la coneixem, sigui perfecta. Sovint els polítics prometen massa i ofereixen massa poc, i alguns polítics han fet un mal ús del seu càrrec per enriquir-se. Però no permetré que el comportament

d'uns quants destrueixi els assoliments de la majoria (la majoria de polítics i funcionaris són justos; només uns pocs són justament terribles). Faríem molt millor si respectéssim els polítics, tot i ser imperfectes. Efectivament, hem d'examinar molt detalladament les raons d'aquells que ho farien millor o d'aquells que aparentment es girarien d'esquena totalment a la política. Així mateix, hem de reptar tots aquells que es queixen dels polítics però que després exigeixen més i més a les institucions de l'Estat. La política pot marcar i, de fet, marca una diferència positiva en la vida de les persones. I ofereix molt més del que es pensen els «ciutadans més crítics» dels EUA, del Regne Unit i d'altres «democràcies desencantades». La política pot marcar i, de fet, marca una diferència positiva en la vida de les persones.³

Els valents (o beneïts) que gosen esperonar l'opinió pública sovint es troben sols en la seva tasca, però en el meu article de defensa de la política seguiré una línia argumental que ja han seguit en els darrers anys, de maneres lleugerament diferents i des de perspectives diverses, alguns amics i companys meus (com ara Andrew Gamble, Gerry Stoker, Tony Wright i, més recentment, Peter Riddell). Però m'agradaria ampliar i aprofundir en el panorama;

2 Ipsos/MORI, *Blair's Britain: The Political Legacy*.
Ipsos/MORI, *Audit of Political Engagement*.

3 NORRIS, *Critical Citizens*.

L'apatia, la ira i la frustració de la població pel funcionament de la política democràtica semblen haver arribat molt més enllà del que és sa

vull treure una mica més el nas i suggerir que la població ha esdevingut políticament decadent pel que fa al que espera de la política, del comportament dels polítics i de les seves pròpies responsabilitats dins de la societat.⁴ Vull dir que la gent «odia la política» perquè simplement no l'entén; i, generalment, els mitjans no ajuden a comprendre-la (o professors universitaris de política en aquest sentit). També hi pot haver un factor demogràfic en joc: es podria dir que aquest clima actual està arrelat en una generació acomodada i curta de mires i, per això, ha oblidat les alternatives de la política democràtica. Les persones que recorden les dues guerres mundials, que van ennegir la primera meitat del segle XX, possiblement compreguin millor i de manera més personal per què la política és important i per què de vegades cal alçar-se per defensar-la. L'experiència de viure aquella època o de perdre els éssers estimats va forjar un gran sentiment col·lectiu en la política democràtica i en la capacitat de l'Estat. I també va ensenyar a moltes persones que mai no s'ha de donar res per fet. El que m'amoïna és que, malgrat el dolor i el patiment que van causar les dues guerres mundials, sembla que ha-

guem oblidat aquesta informació bàsica i que al seu lloc haguem creat una espècie de «paradeta política» en què els polítics tenen molts pocs incentius per dir la veritat i on massa gent dóna per feta la política i tot allò que ofereix.

La política és convenient perquè generalment garanteix l'estabilitat i l'ordre, i evita l'anarquia o els governs arbitraris. A tots aquells que diuen que la política democràtica s'ensorra els aniria molt bé llegir *Blood River*, de Tim Butcher, una ressenya del seu viatge recent per Àfrica i la violència salvatge, la manipulació, la pobresa i l'extorsió que hi va trobar. La meua participació a projectes de recerca internacionals i, més recentment, el meu treball per al Ministeri britànic de Relacions Exteriors i de la Commonwealth al sud-est asiàtic han destacat el fet que, d'acord amb els estàndards internacionals, els polítics i els funcionaris del Regne Unit es troben entre els més honestos del món. No vull dir que l'escàndol de les despeses dels parlamentaris i altres polèmiques recents relacionades amb els viatges a l'estranger i el comportament d'exministres sigui irrellevant, però és important posar les coses en perspectiva.

No obstant això, com a part d'aquesta batalla contra el clima antipolític, els polítics necessiten redescobrir urgentment el valor i la capacitat morals per parlar amb l'autoritat i el pes dels seus

predecessors. Al nucli d'aquesta descoberta s'ha d'acceptar que «la primera tasca del govern és governar», com va dir Churchill, «que de vegades pot exigir la tolerància deliberada de la impopularitat». I malgrat aquesta paradoxa, el que vull col·locar al centre d'aquest article és el que podríem dir-ne «la paradoxa del govern»: la necessitat que tenen els polítics de guanyar i conservar el suport popular davant de la necessitat més bàsica que de vegades tenen de negar i rebutjar les demandes de la població o prendre decisions impopulars. Es podria dir que aquesta paradoxa del govern no és tan extrema com podríem pensar: la gent no és beneïta. La gent comprèn que, després de la crisi financera internacional, la situació econòmica no és positiva i que s'hauran d'aplicar importants retallades al sector públic arreu del món, de la mateixa manera que és conscient que respondre al canvi climàtic requereix fer canvis significatius en l'estil de vida. I, tot i així, la població també pot ser egoïsta fins al límit. El que m'amoïna és que la negativitat actual, les expectatives que tenim i el gran buit que ha sorgit entre els governants i els governats ens ha fet perdre el sentit del que podria ser.

De la mateixa manera que l'obra original *En defensa de la política* de Crick es va escriure «en un sospir profund en un moment concret», amb aquest

⁴ GAMBLE, *Politics and Fate*; STOKER, *Why Politics Matters*; WRIGHT, «Doing Politics Differently»; i RIDEEL, «In Defence of Politicians—In Spite of Themselves».

>> El clima actual està arrelat en una generació acomodada i curta de mires, i per això ha oblidat les alternatives de la política democràtica

Taula 01

Bernard Crick <i>En defensa de la política</i> 1962	Matthew Flinders <i>En defensa de la política</i> 2010
1 La naturalesa de les normes polítiques en el segle XX	1 La naturalesa de les normes polítiques en el segle XXI
2 Una defensa de la política contra la ideologia	Una defensa de la política contra ella mateixa
3 Una defensa de la política contra la democràcia	Una defensa de la política contra el mercat
4 Una defensa de la política contra el nacionalisme	Una defensa de la política contra la despolitització
5 Una defensa de la política contra la tecnologia	Una defensa de la política contra els mitjans
6 Una defensa de la política contra els seus amics	Una defensa de la política contra les crisis
7 Lloança de la política	Lloança de la política

article va passar el mateix. El vaig idear i escriure, en gran part, durant un trajecte de deu hores i mitja amb tren d'Exeter a Sheffield, el 18 de desembre de 2009. Des de llavors, he mirat d'afinar i desenvolupar els meus arguments, però la meua ambició no ha estat fer una seqüela del text clàssic de Crick, sinó escriure un text complementari que projecti i amplii el seu argument adaptat al segle XXI. I és que la simple cerca d'aquell autor de restaurar la confiança en la política i de fer remou-

re les entranyes del clima antipolític és més important avui en dia que fa gairebé 50 anys. Tanmateix, si la imitació és la millor manera de lloar, estic content d'admetre que he mirat d'imitar el llibre fonamental de Crick pel que fa a l'estructura i a l'estil. Les segones parts, com certificarien els cinèfils, no acostumen a ser tan bones com l'original i, en aquest sentit, anticipo que moltes persones em criticaran per fer-ho directament a partir del treball de Crick —fins i tot sento com afilen els llapis—,

i no parlem ja de gosar alabar la política i defensar els polítics! Però és precisament això el que intento fer quan adapto l'estructura de *En defensa de la política* de Crick, tal com mostra la taula 1, per tal d'estructurar aquest article.

L'objectiu d'aquest article no és discutir cadascun dels temes en un article independent. La meua intenció tan sols és fer una pinzellada dels meus arguments i centrar-me en la naturalesa variant de les normes polítiques i del que anomeno «la política d'expectatives de la població», que actua d'enllaç per unir cadascuna d'aquestes seccions. Per tant, començaré per presentar la naturalesa de les normes polítiques en el segle XXI.

La naturalesa de les normes polítiques en el segle XXI

Començaré per explorar de quina manera la naturalesa de les normes polítiques i els reptes de govern han canviat des de la meitat del segle XX. Amb això vull destacar breument deu aspectes. El primer canvi i el més elemental en la naturalesa de les normes polítiques té a veure amb els nivells de *confiança de la població* (1) en la política. El compromís de la gent amb el concepte de «democràcia» continua sent alt, mentre que la fe en el funcionament quotidià

La gran majoria de polítics pateixen un excés de feina i reben un sou inferior al que mereixen. La política ofereix molt més del que la majoria de gent reconeix o comprèn

de la política ha baixat. No ens equivoquem si diem que els polítics mai han gaudit de popularitat i que sempre s'han qüestionat els seus motius, i fins a cert punt una població suspicax i cautelosa és una població sana i connectada. La paradoxa de la situació que vivim actualment és que, malgrat que la democràcia ha sorgit a grans parts del món a dècades recents (Europa de l'Est, sud d'Europa i grans parts d'Amèrica del Sud), l'apatia, la ira i la frustració de la població pel funcionament de la política democràtica semblen haver arribat molt més enllà del que és sa.

Com veurem després, aquesta negativitat ha creat *un clima o context antipolític* (2) que sembla haver minat la integritat moral dels polítics. Les funcions, les responsabilitats i les decisions es deriven cada cop més dels polítics electes a tot un seguit de científics, tecnòcrates, jutges o eticistes amb la idea que la professionalització o la «despolitització» en la presa de decisions farà possible obtenir decisions «millors». Però aquesta disminució o empetitiment de la política implica una certa inquietud de sortir d'una situació dolenta per entrar en una de pitjor per a aquells que volen revitalitzar la política democràtica. Entre d'altres canvis que han afectat la naturalesa de la política per avançar més ràpidament en les dècades recents trobem: el desenvolupament de *noves for-*

mes de tecnologia de la informació i de la comunicació (3) com ara Internet, Twitter, blocs...; patrons canviants de polítiques de propietat, distribució i edició en l'àmbit dels *mitjans* (4); *avenços científics* (5) relacionats, entre altres coses, amb tecnologia de cèl·lules mare, embriologia humana, clonació i xenotrasplantaments que impliquen noves oportunitats, decisions i demandes regulatòries a l'agenda política; alhora, la topografia de la política, el *paisatge institucional* (6) a través del qual les funcions polítiques s'han tornat cada cop més complexes i interdependents, en una època en què els reptes als quals fan front els polítics i els responsables de la presa de decisions són més greus i urgents que mai. En un sentit més ampli, els estàndards de conducta i comportament ara estan més exposats a la llum pública i a l'escrutini dels mitjans a causa de *l'èmfasi en la transparència* (7) i, també, a través del creixement d'una indústria regulatòria de processos de queixes, personatges poc fiables i organismes de control polític. Alhora, les *expectatives de la població* (8) pel que fa a la política en relació amb el comportament dels polítics i els estàndards de servei que presta l'Estat augmenten en un període en què, no només els recursos per satisfer aquestes demandes (suport públic, capacitat financera...) semblen escassos, sinó que també els reptes que encaren els polí-

tics són ara més complicats i espinosos (assumptes de seguretat, esgotament dels recursos, escalfament del planeta...).

Quan poso èmfasi en el canvi cap a la transparència, la creació de nombrosos organismes d'investigació i l'augment de les expectatives de la població no intento defensar els polítics o funcionaris que fan un ús incorrecte del poder que tenen, que menteixen o que emprenen pràctiques corruptes —o moralment discutibles—, sinó que miro de posar les coses en perspectiva. Atacar la «política» en general, i els «polítics» en particular, està esdevenint un sagrant esport nacional a molts països. Molt pocs polítics o funcionaris públics utilitzen incorrectament el poder que tenen, menteixen o emprenen pràctiques corruptes, almenys no als països que semblen haver perdut la fe en la política, però si els tractem com si ho fessin correm el risc de destruir «una gran activitat humana civilitzada», com Crick defensa, «allò que hem de valorar gairebé com una perla impagable a la història de la raça humana».⁵ Aquesta definició em porta a un altre canvi especialment significatiu en la naturalesa de la política: *el paper i la influència de la ideologia* (9). Dit d'una manera ben simple: fa 50 anys els polítics també

5 CRICK. *In Defence of Politics*, p.1.

No permetré que el comportament d'uns pocs destrueixi els assoliments de la majoria. La majoria de polítics i funcionaris són justos; només uns pocs són justament terribles

podrien haver patit una manca de recursos, però almenys es podria dir que tenien uns fonaments ideològics més clars i estables. La política d'esquerres i de dretes oferia una mena de brúixola o ancoratge moral a través del qual els polítics podien racionalitzar les seves respostes davant dels reptes socials o oferir un discurs de govern relativament coherent.

En cap cas estic defensant, com fan alguns, que estem en una fase històrica «postideològica», sinó que suggereixo que sembla que els polítics hagin perdut les seves xarxes de seguretat política, amb la qual cosa em refereixo al recurs d'una posició ideològica coherent i força clara, sigui liberalisme, socialisme o qualsevol altra variant que aporti sentit de direcció. Potser vaig errat. Es podria dir que els fonaments ideològics de la política dominant no han disminuït, sinó que de fet s'han «estret», alhora que els partits polítics s'han agrupat cada cop més al voltant d'una acceptació força restringida d'una economia de mercat en què el paper legítim i adequat de l'Estat davant del mercat en general no ha estat impugnat, almenys fins a l'arribada de la crisi econòmica internacional de l'any passat. En darre- ra instància, semblaria que el camp de batalla ideològic s'ha reduït tant que els polítics i els mitjans s'han vist obligats a construir encara més límits artificials.

Finalment, un dels canvis menys percebuts que ha patit la naturalesa de la política des que es va publicar *En defensa de la política* de Crick està relacionat amb *la professió acadèmica* (10) mateixa. Correm, i vull dir nosaltres, el risc de despolititzar-nos. Com a disciplina, l'estudi de la política ha estat desinfectat d'alguna manera per la direcció de gestió de la política de l'educació superior. La pressió que condiciona la supervivència a les publicacions en un entorn cada cop més basat en els contractes per obtenir recerca basada en evidències i demostrar l'impacte, alhora que també es fa docència amb grans nombres d'estudiants cada vegada més exigents, afortunadament, sembla haver minat el vigor moral de l'ensenyament i haver disminuït la professió. Espero tornar a aquest tema en algun moment i penso que n'hi ha prou de destacar en aquest punt que, per a mi, un dels avantatges de ser professor és un nivell superior de seguretat personal i professional que aporta la confiança per aixecar-se, fer un pas en- rere i veure el camp d'estudi en conjunt. Així, avui m'agradaria sondejar el terreny i fer afirmacions força agosarades per qüestionar estereotips establerts. Vull parlar a favor d'un canvi paradigmàtic en la manera com veiem i comprenem la política, perquè hi ha una necessitat urgent de ser una mica valents —arriscar-se a provocar un malentès inevitable i

crítiques deliberades— per defensar la política d'aquells que miren de reduir i minar el regne polític i contra aquells que són políticament pessimistes; pessimistes perquè ja no saben apreciar els grans avantatges que ofereix ser membre d'una comunitat democràtica; pessimistes perquè es queixen des de lluny, però alhora es neguen a fer un pas endavant i contribuir-hi positivament. Permeteu-me dir simplement que la política democràtica és més important del que la gent comprèn i reconeix. La política és més important que mai, perquè en conjunt ofereix respostes.

Aquest article, com ja us deveu haver adonat, intenta recuperar la confiança en les virtuts de l'activitat política i, d'aquesta manera, contribuir a reconnectar els governants amb els governats. No és un tractat sistemàtic o basat en evidències, sinó un intent de respondre el desencantament polític contemporani per mitjà, al seu torn, de la defensa de la política contra ella mateixa, contra el mercat, contra la despolitització, contra els mitjans i, finalment (però no per això menys important), contra les crisis. D'aquesta manera, intenta retornar a l'argument de Crick dins dels límits dels debats i els temes contemporanis, alhora que roman fidel a la força i l'estil intel·lectual de *En defensa de la política* i forja una línia característica d'arguments sobre els límits de la política i la necessitat

de reflectir el sorgiment d'una diferència d'expectatives entre el que prometen els polítics, el que espera la població i el que pot oferir l'Estat d'una manera realista. Aquest és un article que abasta molts aspectes i, com quan pintes en una tela ben grossa, requerirà l'ús d'un pinzell força ample, pel que fa a anàlisis i proves empíriques. Tanmateix, espero que fent èmfasi en algunes de les fites assolides per la política, i gosant nedar a contracorrent de l'opinió pública, podré provocar una reflexió sobre si les institucions polítiques, els processos polítics i els polítics mateixos realment mereixen ser el centre d'un escarn i una burla pública extrema. Després d'haver examinat la naturalesa dels governs del segle XXI, permeteu-me que construeixi el meu discurs al voltant d'aquests reptes, ofereixi la meua primera defensa i el que a primera vista pot semblar un estrany punt de partida: una defensa de la política contra ella mateixa.

Una defensa de la política contra ella mateixa

N'hi ha que diuen que el segle XX va ser el segle democràtic per excel·lència, ja que molts règims prèviament autoritaris d'arreu del món es van transformar en diverses manifestacions d'allò que normalment s'acceptaria com a «democrà-

cia liberal». Efectivament, l'entusiasme que s'amagava darrere d'un sentiment de triomf democràtic era tal que alguns, fins i tot, parlaven de «la fi de la història». N'hi ha que defensen que la democràcia és l'única forma real de fer política, una forma d'organització i comportament de la societat que és innatament superior a altres formes de règim polític. El senzill argument que estic expressant en aquest sentit és que la manca de qualsevol àmplia comprensió per part de la població dels simples objectius (i costs) de la democràcia en la política moderna contindrà inevitablement les llavors de la seva pròpia ruïna, perquè a les arrels de la política democràtica rau una preferència pel benestar col·lectiu enfront el desig individual. Si l'alerta és, com Crick va afirmar originalment, aquesta democràcia, entesa independentment i sense cap comprensió real i sincera del seu èmfasi principal, representa poc més que la destrucció de la política. Sense aquesta acceptació social de la necessitat de limitació, pot sorgir una «diferència d'expectatives» entre les promeses de la política i el que ofereix que provoqui contínuament el cinisme, la desconfiança i l'apatia de la població.

Com seria llavors una comprensió real i sincera de la política i com podria contribuir aquesta a eliminar l'abisme que sembla haver sorgit entre els governants i els governats? Segons el

meu parer, i el dels altres valents que han gosat intentar defensar la política, es construiria una comprensió més precisa i senzilla de la política basada en tres pilars.

En primer lloc, qualsevol valoració de la política democràtica ha de rebutjar les nocions idealitzades de «la república» o «el poble» i rebutjar la visió naïf que qualsevol persona pot identificar i protegir «l'interès comú», quan la realitat és que les societats estan formades cada cop més per una mescla heterogènia de grups socials amb exigències absolutament diferents. Per tant, el paper del polític és ingrat i desagradable, perquè sovint es veuen obligats a robar aquesta persona per pagar aquella altra, i han de decidir quines circumscripcions electorals en concret representaran, protegiran o atacaran en un moment determinat. En aquest sentit, per tant, «el problema real que planteja la política», segons Stoker, «fins i tot a les democràcies, és que està inevitablement destinada a decebre perquè és el complicat procés de prendre decisions col·lectives d'interessos i opinions múltiples i competitives».⁶

Aquesta és, però, la bellesa —no el fracàs— de la política. En segon lloc, la política democràtica gaudeix de l'existència de diferències i de la correcta

6 STOKER, *Why Politics Matters*, p.1.

» La gent «odia la política» perquè simplement no l'entén; i, generalment, els mitjans no ajuden a comprendre-la

assimilació de diferents grups socials i exigències en competició sense haver de recórrer a mètodes de control autoritaris. Per tant, el que dota la política de bellesa com a forma d'organització social és que no només es preocupa pel compliment de les exigències de la societat, sinó que porta el rebuig d'exigències específiques, possiblement basades en el límit de recursos, la impracticabilitat, la justícia, el desig de protegir els interessos dels grups menys afavorits o, fins i tot, de protegir l'oportunitat de viure de generacions futures del comportament perjudicial de les actuals. Per a Crick, «la política sovint es conforma amb menys del que volem, perquè amb freqüència volem viure sense violència o sense por perpètua de la violència d'altres persones que volen altres coses».⁷ El fet que la política sovint ofereix compromisos desagradables, que es prenen decisions que no són òptimes i que els processos burocràtics semblen lents i pesats, i que la política decep inevitablement algunes parts de la població és simplement el preu que paguem per mirar de governar per mitjà del consens.

Finalment, avaluar la política d'acord amb les realitats del fet de governar en lloc d'un sistema de govern idealitzat subratlla el simple fet que els polítics han de poder prendre decisions. La ca-

pacitat de govern és, per tant, un requisit de qualsevol sistema polític. El que vull dir és que no podem lligar el polític de mans i peus i posar més i més límits a la seva capacitat de govern, o sotmetre cada decisió que prenen a una anàlisi forense i, després, atacar-los per fracassar a l'hora de governar amb convicció o emprendre una acció decisiva.

Aquests tres pilars convergeixen al voltant de l'aspecte de les expectatives de la població i és precisament aquest tema que vull col·locar al centre del meu article. Vull dir que un nombre de factors es poden haver combinat per augmentar les expectatives que la població té de la política fins a un punt contra el qual sempre fracassarà. A més, es podria dir que l'estructura d'incentius i sancions associada a les formes convencionals de compromís democràtic encoratgen els polítics a prometre estàndards de comportament, nivells de serveis públics i relacions institucionals que no són realistes ni assolibles; però, amb les expectatives de la població tan altes, la posterior actuació d'aquests polítics debilita la confiança del poble i, per tant, provoca desencantament i apatia. Conseqüentment, aquesta atenció a la creació, la gestió i les patologies potencials de les expectatives de la població implica una manera de comprendre i distingir un impulsor central de la tendència

cap al desencantament polític. Crick va destacar de manera implícita el que jo anomenaria «diferència d'expectatives» quan va detectar una tendència en virtut de la qual els polítics «conduïen a una falsa expectativa». Poden fer que la gent esperi massa, i el desencís d'ideals no reals és un risc ocupacional de la política lliure».⁸ Si «salvar la política d'ella mateixa» està lligat a la gestió de les expectatives de la població, llavors cal reflexionar sobre les evidències i conseqüències d'aquest argument abans de tenir en compte la seva relació amb altres parts d'aquest article.

La noció d'una «diferència d'expectatives» no és purament acadèmica. Aquest terme el va encunyar David Miliband quan ocupava el càrrec de director de la Unitat de Polítiques del Primer Ministre (1997-2001) i fa referència a la diferència que hi ha entre les promeses dels polítics i les expectatives que té la població pel que fa al que la política i l'Estat podrien i haurien d'oferir, d'una banda, i el que la política i l'Estat podrien oferir de manera realista en funció dels recursos de què disposa, de l'altra. L'aspecte important de l'enfocament que fa Miliband d'aquest dilema radicava en la seva acceptació del fet que, tot i que l'agenda de modernització del servei públic del govern en pogués mi-

7 CRICK, *In Defence of Politics*, p.73.

8 CRICK, *In Defence of Politics*, p.70.

llorar lleugerament l'actuació, mai no eliminaria la diferència. Segons Miliband, el paper més important dels ministres no era tirar endavant reformes, sinó suprimir (o almenys no augmentar) les expectatives de la població. L'atenció que rep aquesta «diferència d'expectatives» suggereix que els polítics tenen tres opcions principals: opció 1, augmentar l'oferta (pujar el nivell inferior); opció 2, reduir la demanda (baixar el nivell superior); i opció 3, una combinació de les opcions 1 i 2 (reduir la diferència entre la part superior i l'inferior).

En aquest context, la posició força complicada dels polítics s'entén una mica més bé; augmentar l'oferta, pel que fa a recursos financers, no és una opció després de la crisi econòmica internacional, i reduir la demanda és molt fàcil de dir (però no de fer) en el context de competició electoral. Dur el tema de les expectatives de la població una mica més enllà ens permet de plantejar-lo com a forma de connexió i, com a tal, es pot dividir en almenys dues formes diferents: hi ha expectatives de la població sobre el comportament polític i expectatives de la població sobre el comportament públic. Es podria dir que la necessitat d'assegurar i mantenir el suport públic fa difícil que els polítics imposin les seves opinions sobre les responsabilitats de la població en relació amb els serveis públics. Efectivament, els polítics

i els funcionaris que s'han posicionat a favor de posar més èmfasi en els deures i les responsabilitats dels membres de la població per a la societat en conjunt —com ara mostrar evidències d'adoptar un estil de vida més saludable abans d'un tractament mèdic; assegurar que els nens dormen bé a les nits i gaudeixen d'un bon esmorzar al matí abans d'anar a l'escola; o introduir incentius per reciclar— s'arrisquen a empenyar aquells dels quals depenen els seus vots. Reduir —o almenys recalibrar— les expectatives de la població o bé promocionar un canvi de comportament significatiu és, per tant, més difícil del que la majoria de la gent pensa. Així, la principal estratègia de l'art de governar que s'utilitza en molts països en un intent de «reduir la diferència» s'ha centrat els darrers anys a augmentar l'oferta a través de l'absorció de principis de mercat en l'esfera pública i política, un punt que em porta a la tercera part del meu article i a la defensa de la política contra el mercat.

Una defensa de la política contra el mercat

La política no s'interpretaria com un fracàs amb tanta freqüència i la gent no la detestaria tant si es jutgés d'acord amb un seguit d'expectatives més realistes. Aquest és essencialment l'argu-

ment que miro de defensar, i en aquest apartat vull posar sobre la taula que la incursió de valors, relacions i institucions basats en el mercat dins de l'esfera pública ha tingut un paper en els danys causats a la confiança de la població en la política perquè no han pogut reconèixer l'essència bàsica de la política democràtica, en general, i perquè promocionen expectatives poc realistes sobre el que l'Estat pot i ha d'oferir, en particular.

A les conferències de Reith de 2009, el professor Michael Sandel va defensar l'argument que els polítics i altres actors socials influents havien acceptat i perpetuat equivocadament una creença per la qual les institucions del sector públic s'havien d'estructurar i gestionar per emular un mercat competitiu que funcionés bé. Jo també he defensat que no s'hauria de modelar automàticament d'acord amb el sector privat, però criticar la captura gradual de l'esfera pública per part del mercat no és gaire original. Graham Allison va escriure el seu gran article fa més d'un quart de segle sobre les diferències innates entre el sector públic i el sector privat pel que fa a valors, assumpcions i ambicions.⁹ Més recentment, David

9 ALLISON, «Public and private management: are they fundamentally alike in all unimportant respects?»

» La necessitat que tenen els polítics de guanyar suport popular davant de la necessitat de prendre decisions impopulars és la paradoxa del govern

Marquand —el tutor del meu doctorat abans que marxés a Oxford— ha desenvolupat aquests temes al seu llibre *The Decline of the Public*.

Tanmateix, en el context de la crisi financera internacional, aquests debats sobre la relació entre els modes públic i privat de governar han adquirit més importància. Les assumpcions que abans eren segures s'han sotmès a proves d'estrès, no davant de destrucció, sinó d'una manera que planteja preguntes sobre febleses i errors duradors. *L'espectre en el banquet*, per utilitzar el títol del llibre d'Andrew Gamble sobre el tema, sempre ha estat el risc de crisi, però vull remenar una mica les coses i dir que aquells que gosen defensar la política mai no haurien de desaprofitar una bona crisi.¹⁰ La crisi financera internacional ha creat un escenari de debat polític en què les idees relacionades amb els avantatges i inconvenients respectius dels modes públic i privat de govern i de presa de decisions es poden revisar.

Ja he representat el meu paper en altres llocs en aquests debats i no vull tornar a parlar del meu treball de la manera en què els conceptes dominants del «bon govern» sovint han amagat la imposició de nocions altament normatives basades en el mercat (la lògica de la contestabilitat, la lògica del mercat,

l'existència de «lògica escindida»...) en el sector públic. El que vull destacar en aquest sentit és que el que podríem definir com la «lògica de l'Estat», la «lògica de la política» o la «lògica de la provisió col·lectiva» ofereix molt més del que s'ha reconegut normalment. El meu argument és que la política «posterior a les crisis» pot oferir un espai creatiu on anar més enllà dels debats prosaics i perennes de sempre (l'Estat gran vs. l'Estat petit) i, al seu lloc, facilitar un debat més sofisticat sobre «l'Estat més intel·ligent», els límits del qual romanen borrosos. El concepte de «l'Estat més intel·ligent» és un tema que estic estudiant actualment amb companys de l'Institute for Government i de l'Institute for Public Policy Research i, per tant, encara no tinc respostes sobre aquest assumpte.

No obstant això, el que puc fer és parlar d'algunes maneres en què qual-sevol intent de construir un «Estat més intel·ligent» ha de reconèixer que la comercialització i la mercantilització de l'Estat va tenir un paper clau en l'afèbliment de la confiança de la població en la política. Va emfatitzar l'individualisme, l'elecció personal i els beneficis materials, alhora que no feia massa per promoure o salvaguardar les facetes d'esforços col·lectius (l'esperit del sector públic, la ciutadania, la memòria institucional...), la construcció de les

quals va requerir 50 anys. Té més relació amb l'argument d'aquest article la manera que la cultura de la gestió pública ha cultivat i continua cultivant «ciutadans-consumidors», als quals s'encoratja per esperar el nivells de servei que normalment esperarien del sector privat, i per tant, s'inflen les expectatives de la població molt més enllà del que l'Estat o la política mai havia pretès, esperat o pogut oferir.

Aquest és l'equivalent polític de l'autodestrucció.

La política democràtica i el paper de l'Estat està construït i roman dret gràcies al racionament externalitzat en què determinades decisions sobre l'assignació de recursos —i el pagament corresponent— les imposa i executa l'Estat. Aquest sistema de racionament externalitzat de vegades pot semblar massa centralitzat, controlador i fins i tot injust, però s'ha establert i mantingut d'acord amb (1) una lògica coherent basada en la necessitat de protegir determinats recursos compartits; (2) la necessitat d'evitar conseqüències socials inferiors, protegir les llibertats individuals i evitar els polissons; i, per últim, però no per això menys important, (3) la visió que alguns recursos són massa importants per deixar-los a l'atzar del mercat. Així, formar part d'una comunitat política democràtica implica l'acceptació que algunes persones s'en-

10 GAMBLE, *The Spectre at the Feast*.

Els polítics han de fer front a unes expectatives enormes de la població amb uns recursos escassos i en un context on els reptes són ara més complicats i espinosos

duran més del que han aportat i que no tothom rebrà el nivell de servei que li agradaria. La concepció dels ciutadans com a consumidors té el risc més aviat d'explotar que no pas de remodelar les expectatives de la població perquè, tal com exposa Gerry Stoker, «el discurs i la pràctica de la presa de decisions col·lectiva ocupa un seient incòmode al costat del discurs i la pràctica de l'elecció individual, l'expressió personal i la satisfacció de necessitats i desitjos basada en el mercat. Per tant, sembla que la propensió a decebre és un tret inherent de l'art de governar fins i tot en les societats democràtiques».¹¹

Però la comercialització de l'esfera pública ha fet molt més que això: ha erosionat un sentit de solidaritat i creença humana en la utilitat de l'acció col·lectiva i, d'aquesta manera, ha servit per reduir els mèrits del compromís democràtic. Es podria dir que l'arquitectura de la política democràtica ha sobreemfatitzat els drets individuals i per això ha creat un públic menys deferent i més consumista que es considera més client que no pas ciutadà. Aquest fet es reflecteix en aquelles persones que reafirmen els seus drets d'una manera egoista sense tenir en compte els drets dels altres. Un argument més ferm i agosarat, i que estic segur que Bernard

Crick hauria emès, és que el sector públic és una expressió civilitzada i humana del sentiment col·lectiu, dels reptes compartits i d'un destí comú que no s'hauria de veure automàticament com a inferior al mercat. No només qui guanyi les eleccions generals haurà de reconèixer aquest fet si han de construir un «Estat més intel·ligent», sinó que també hauran d'acceptar que el paper dels polítics electes implica prendre decisions difícils i sovint ingrates, tema que em porta a fer una defensa de la política contra la despolitització.

Una defensa de la política contra la despolitització

El clima polític arriba fins a tal punt que actualment molts experts, fins i tot els polítics, defensen la reducció del paper dels representants electes i aposten més fermament per les habilitats i els coneixements del que anomenaria l'«elit il·lustrada». Si els polítics dels partits es mouen pel propi interès, són irracionals, corruptes i manquen d'habilitats especialitzades (i així continua l'argument), per què no hauríem de transferir els poders de presa de decisions a científics, enginyers, tecnòcrates, eticistes i jutges (no vinculats a partits)? Aquesta preferència per la delegació política ha estat promocionada

per grups de pressió, grups de pensament, el Banc Mundial i les Nacions Unides com a mètode, no només per augmentar l'eficiència i la receptivitat de l'Estat, sinó també, paradoxalment, com a mètode de reconstrucció de la confiança de la població en la política. Per tant, la despolitització, és a dir, la transferència de responsabilitat dels polítics electes pel que fa a àrees principals de política pública, ha sorgit com un element central de la política i el govern moderns arreu del món.

Jacques Rancière podria haver-la encertat quan va dir que «la despolitització és la tasca més antiga de la política»,¹² però el meu objectiu és plantejar com ho farem per revitalitzar la política si els mateixos polítics cada cop més neguen la seva pròpia capacitat de marcar la diferència. Que potser un assumpte esdevé menys polític pel que fa a l'impacte social i econòmic si les decisions es prenen més enllà de l'àmbit dels nostres polítics electes? No. És possible que l'escenari canviï, però la política és la mateixa. La despolitització és una tendència perillosa; l'empetitiment i el buidament gradual de l'esfera política a favor de l'esfera emergent d'organismes, consells i comissions és una amenaça per a la política democràtica, no n'és la salva-

11 STOKER, «Politics in mass democracies», p.181.

12 RANCIÈRE, *On the Shores of Politics*, p.19.

La política d'esquerres i de dretes oferia un ancoratge moral a través del qual es racionalitzaven les respostes als reptes socials i s'oferia un discurs de govern coherent

ció. Colin Hay, un home alegre que em fa sentir molt orgullós de tenir-lo com a amic i company, ha examinat en el seu llibre guardonat *Why We Hate Politics*¹³ la relació entre la despolitització i les actituds públiques del polítics. En aquest punt del meu article m'agradaria relacionar breument la despolitització amb dos aspectes importants: de nou les expectatives de la població i el tema del lideratge polític.

Per als polítics, l'oportunitat de transferir les decisions o àrees difícils de política és una manera de tractar la pressió que exerceixen les expectatives de la població. Tal com Tony Wright va afirmar al seu article de 2009 a *Political Quarterly*, la política és «una activitat desagradable d'acomodar interessos en conflicte, triar entre opcions enfrontades, negociar concessions impopulars i assumir responsabilitats de decisions que sovint poden representar l'opció menys dolenta». Si la població, els grups de pressió, els periodistes o els membres de l'oposició no saben o no volen entendre aquest concepte bàsic, és sorprenent, aleshores, que els polítics mirin de restringir l'esfera de la qual poden ser responsables personalment? És sorprenent que a les eleccions generals serem testimoni de la major renovació de parlamentaris de

la història moderna! Sens dubte, a alguns parlamentaris els hauríem de dir «adéu Andreu!»,¹⁴ però la majoria se'n va no perquè han fet un ús incorrecte del sistema de despeses, sinó perquè simplement s'han cansat de treballar en un context polític de poca confiança, grans culpes i atacs continus.

Els problemes a què ens enfrontem no són senzills i (la majoria de) els polítics no són ximplers. Els agitadors antipolítics són una injustícia per a la societat quan suggereixen que simplement necessitem eradicar els polítics dels partits a través d'una mescla de participació ciutadana i govern tecnocràtic. Hi ha ben poques proves que demostrin que la població vulgui participar, i encara menys proves que demostrin que els tecnòcrates o els jutges puguin oferir respostes inequívokes a les qüestions socioeconòmiques complexes. Tal com va afirmar Crick amb la seva habitual elegància literària, l'home que digui que pot governar més enllà de la polis és «un Déu o una bèstia». Aquesta noció de déus o bèsties ens porta a la relació entre la delegació de la política i el lideratge polític. Poques persones mirarien de deïficar els polítics amb el clima actual; la majoria els definiria com a bèsties (tot i que jo, naturalment, no ho faria). Però crec que la reacció gairebé visce-

ral dels polítics per respondre als nous reptes o incidents socials creant un nou organisme especialista que assumeixi la responsabilitat reflecteix una pèrdua de confiança entre la nostra elit política. Els polítics, especialment però no exclusivament els del Regne Unit, sembla que han perdut el valor i la confiança a l'hora de prendre decisions difícils. On són els polítics amb ganes d'alçar-se i defensar el seu paper? El valor moral i el lideratge polític és un tema sobre el qual parlaré més endavant. Tanmateix, per tal de comprendre millor la posició dels polítics i preparar una defensa eficaç de la política ara necessitem centrar-nos (gosaré dir-ho) en els autèntics pecadors.

Una defensa de la política contra els mitjans

Ara que centrem l'atenció en els mitjans, no m'avergonyeixo de la meva manca de compostura i de la meva habilitat per parlar sense embuts. Si veritablement volem entendre la manera com es manipula, es maltracta i s'explota la població, llavors crec que hem de mirar el periodisme i els mitjans, no només els polítics i la política.

En aquesta època moderna és curiosa la paradoxa que es produeix ara que disposem de més espai que mai per als mitjans i, no obstant això, els contin-

13 HAY, *Why We Hate Politics*.

14 NT: traducció de l'expressió «good riddance»

guts que ofereixen tenen normalment menys debats i de menor qualitat. Es plantegen pocs temes en profunditat o d'una manera que atregui grans audiències: dominen els temes de conversa —i normalment els mateixos a tots els mitjans—, i no tant els problemes d'interès social. Els talls de frases soltes d'emissions, per la seva naturalesa mateixa, són el contrari de la informació i els debats imparcials. He perdut el compte de la quantitat de vegades que en els darrers mesos els periodistes m'han demanat que els digui una llista dels «deu pitjors organismes semiautònoms», m'han demanat l'opinió sobre «els escàndols de la Cambra dels Comuns» o m'han ofert grans quantitats de diners per afegir el meu nom a articles escrits per algú altre.

Aquesta tendència no pot portar res de bo, però té conseqüències polítiques importantíssimes a causa de la manera com les forces del canvi tecnològic i de la competència intensa han posat més esforç en la velocitat que en la precisió, en l'hostilitat més que en l'equilibri i en una tendència que mai de la vida ha de permetre que la veritat es creui pel camí d'una bona història. No estic sol en la defensa d'aquest argument, ja que hi ha cada cop més periodistes que han reflexionat sobre la decadència gradual, però constant, de la seva professió. John Lloyd, per exemple, ha

escrit àmpliament sobre la manera com els mitjans han passat d'analitzar els excessos de la política a una pràctica alternativa dedicada al desprestigi dramatitzat dels polítics de manera individual i a una indiferència furiosa i calculada de les complexitats reals que implica l'elaboració de polítiques.¹⁵ Thomas Patterson tracta temes similars en el seu llibre *Out of Order* i fa una convincent crítica de la dominació que els mitjans tenen en el procés polític dels EUA.¹⁶ El 2007 Jeremy Paxman va utilitzar la Conferència MacTaggart per afirmar que els periodistes cada cop més traïen «les persones a qui haurien de servir». A més d'apuntar aquest canvi general en la naturalesa del periodisme, també va tractar un assumpte d'importància directa per al tema d'aquesta conferència sobre les «expectatives de la població» i va emfatitzar el que ell va anomenar les «expectatives exagerades», que havia estat conseqüència del sorgiment de les notícies les 24 hores, els set dies a la setmana. Va confessar que alguns dies, en el seu càrrec de presentador de *Newsnight*, si hagués estat realment sincer, hauria començat el programa dient molt clarament «Avui no ha passat gaire res. Si jo fos vostè, aniria a dormir». No obstant això, en

el clima actual els «comentaristes experts» dels mitjans no poden acceptar aquests clíxés: «la notícia s'ha de moure, s'ha de desplegar constantment... En aquest context fins i tot el mínim desenvolupament es comenta com si fos un comunicat de premsa que anuncia el proper segon que es produirà». Si no hi ha cap notícia, caldrà inventar-ne una; vet aquí el creixement de la cultura dels famosos i de la telereialitat.

Hugh Cudlipp, una de les grans figures del periodisme britànic i editor del *Daily Mirror* en el moment en què Crick escrivia *En defensa de la política*, una vegada va dir que «un tabloide s'hauria d'esforçar, més diligentment potser que un 'diari seriós', perquè s'acceptés com a madur, estable i just en les seves actituds respecte els problemes de les persones i de la població». La distància que han recorregut els mitjans des d'aquesta posició i, el que és especialment important per al tema central del meu article, és que els mitjans, en totes les formes que tenen, han estat envaïts per una cultura de negativitat que no fa més que fer-me sentir que han corroït la confiança de la gent i la comprensió de la política. Com va destacar Alistair Campbell quan va pronunciar la Conferència Cudlipp el 2008, «el fracàs, segons es pensa, és el que ven i el que la gent vol sentir i llegir. Jo no n'estic gaire segur. Gran Bretanya no és el cas perdut, ni la seva política i

15 LLOYD, *What the Media Are Doing to Our Politics*.

16 PATTERSON, *Out of Order*.

» La política democràtica gaudeix de la correcta assimilació de diferents grups socials i exigències en competició sense haver de recórrer a mètodes de control autoritaris

els seus serveis públics els fracassos lamentables que es transmeten als mitjans». ¹⁷ Robin Cook, que vaig conèixer i respectar a través de la meua feina amb la Hansard Society, citava un estudi que mostrava una proporció variant de cobertures positives a negatives de temes i esdeveniments a la premsa nacional. Durant la dècada de 1970 la proporció era de tres notícies positives i una de negativa, mentre que amb l'arribada del nou mil·lenni la proporció havia canviat a una notícia positiva per cada divuit de negatives.

La meua intenció en aquest sentit no és negar l'existència de problemes en relació amb el nostre sistema polític, sinó simplement emfatitzar la influència corrosiva dels mitjans amb negativitat constant que informen sobre la confiança que la població té en la política. Em posiciono a favor d'un canvi cap a un «periodisme cívic» que: no alimenti notícies especulatives poc fidels a la realitat; no amplifiqui incidents específics fins a convertir-los en fracassos sistèmics; no se centri en les ambicions que no s'han assolit, en lloc d'en la majoria que sí que s'han aconseguit; i encara que el periodisme cívic hauria de ser «just», en el sentit de correcte de continguts, no necessitaria ser immediat, en el sentit de ser el primer

a anunciar una notícia. ¹⁸ Permeteu-me que vagi més enllà i encaixi aquesta crítica als mitjans amb el meu primer tema sobre el mercat. Els mitjans estan cada cop més amoïnats amb el que es pot denominar mercantilització de temes socials per tal de protegir i ampliar les quotes de mercat.

Fa uns mesos vaig participar en un esdeveniment públic que tractava el tema de «S'ensorra la política després de l'escàndol de les despeses dels parlamentaris?», juntament amb periodistes del *Telegraph* i de la BBC. Potser no us sorprendrà saber que vaig ser jo qui va suggerir simplement que, si ens allunyéssim una mica i analitzéssim la posició de tots els parlamentaris, trobaríem un petit nombre de parlamentaris que poden haver incomplert la llei; un segon gran grup d'entre 40 i 50 parlamentaris que clarament ha fet un ús incorrecte de l'esperit, si no de la lletra, del sistema; i un grup encara més nombrós de possiblement 200 parlamentaris als quals se'ls ha demanat que facin pagaments a causa d'una combinació d'incompetència administrativa, confusió sobre l'abast de les despeses legítimes i el raonament retrospectiu força agressiu de Sir Thomas Legg (aquest és un punt que va subratllar Peter Riddell fa només un parell de mesos quan mirava d'establir

la seva pròpia defensa de la política). ¹⁹ Si sumem els membres dels tres grups, veurem que l'«escàndol», l'«ensorrament» de la democràcia britànica, no inclou ni la meitat dels membres de la Cambra del Comuns. No ens enganyem: la cobertura que va fer el *Telegraph* de l'escàndol de les despeses dels parlamentaris tenia a veure amb fons públics, mentre que la cobertura que els tabloides van fer del cas de Madeleine McCann es va centrar en la preocupació per una menor. La paraula «Madeleine» ven, i la paraula «fosc» també. A mi, personalment, m'agradaria veure quants periodistes actuals podrien fer front a les pressions que implica ser parlamentari o si podrien pensar a llevar-se al matí pel sou d'un diputat sense càrrec al govern. Però, més àmpliament, vull posar èmfasi en el fet que les implicacions polítiques i la influència corrosiva de la informació purament negativa tenen conseqüències molt simples i franques pel que fa a l'afebliment de la confiança de la gent en la política i a dissuadir els ciutadans a participar en els serveis públics.

Però ara m'agradaria passar a un altre tema —ja sento un Red Deer ²⁰ que

17 CAMPBELL, *The Cudlipp Lecture*.

18 LLOYD, *What the Media Are Doing*.

19 RIDELL, *In Defence of Politicians*.

20 Establiment públic que hi ha a prop de la Sala de Conferències de St. George de Sheffield on normalment es prenen refrigeris després de les conferències.

se m'acosta—. L'enfocament que els mitjans fan de la política s'expressa cada cop més amb un llenguatge d'extrems, de manera que queda poc espai a la cobertura actual de la política per a tons grisos. La política es retrata com un escenari format per distincions binàries —sants i pecadors, triomfs i desastres, salvadors i fracassats, herois i anònims, cavallers i truans— i, en conseqüència, els problemes estranyament es despolititzen dins del discurs polític, alhora que els tons grisos més interessants que provoquen debats i ofereixen opcions reals gairebé no es mostren. Naturalment, l'enfocament generalment cínic de la manera d'informar dels mitjans que he destacat en aquesta part de l'article crea una predisposició cap a la banda negativa de cadascuna d'aquestes parts i un èmfasi en la paraula més sobreutilitzada en la informació sobre política: crisi.

Una defensa de la política contra les crisis

Si la política està en crisi, sembla llavors que ho ha estat durant algun temps. *La crisi de la democràcia*, per exemple, era el títol de l'informe final de la comissió trilateral sobre la desafecció política a l'Europa Occidental, als EUA i al Japó durant la dècada de 1970. Això no em

serveix per negar la rellevància contemporània de respondre al declivi aparent de la confiança de la població en la política, però almenys ajuda a mantenir les coses en perspectiva. També es pot utilitzar com a base d'aquells que diuen que el terme «crisi» està en perill de sobreús en el sentit que s'ha aplicat tan àmpliament els darrers anys que ha perdut el seu significat en un món obessionat amb la hipèrbole.

Durant algun temps la ciència política ha explicat exemples de canvi ràpid en referència al paper de les crisis perquè les assumpcions dominants sobre l'eficàcia de determinats plans de govern es poden desestabilitzar a causa d'una crisi que, al seu torn, redueix la capacitat del govern en qüestió per evitar reformes, alhora que també augmenta els recursos dels defensors de les reformes. Un dels reptes que suposa governar en el segle XXI és que sembla que les situacions de crisi s'hagin convertit en la norma, no en l'excepció. Gairebé no passa un dia sense que els polítics hagin de fer front a crisis (vaques boges, grip aviari, bloqueig de combustible, pedòfils, vandalisme salvatge, col·lapses econòmics, complots terroristes, erupcions volcàniques...) i, com Chris Mullin reconeix lacònicament als seus diaris, fins i tot en períodes de relativa calma els polítics saben que «només és qüestió de temps perquè s'organitzi

una nova crisi».²¹ I, no obstant això, en realitat la majoria d'aquests problemes no són crisis, sinó elements del ritme general, alts i baixos, de la política. Per sort, els esdeveniments que jo consideraria crisis (guerres civils, desastres naturals, invasions...) són escassíssims en aquelles democràcies establertes que semblen més desencisades.

Però el que revela aquesta atenció en les crisis és el paper dels mitjans i els partits de l'oposició a l'hora d'articul·lar-ne les narratives, d'ampliar-ne els riscos i d'augmentar les expectatives que la població té de la política per tal de posar pressió en els polítics de torn. Dit d'una manera lleugerament diferent, les crisis no passen com a tals, sinó que els incidents o problemes s'han d'elaborar socialment per part dels comentaristes socials i articular-se com a tals. La frase «Crisi, quina crisi?», per exemple, s'ha arrelat a la cultura política gràcies a la resposta de Jim Callaghan a una pregunta sobre l'Hivern del Descontentament que va contribuir a ensorrar el govern laborista el 1979. Tot i que la frase va reforçar el sentiment popular que el govern havia perdut el contacte amb el país, en realitat el Primer Ministre mai no ho va dir, sinó que va ser una creació d'un periodista que

²¹ MULLIN, *A View from the Foothills: The Diaries of Chris Mullin*, p.111.

» No podem lligar el polític de mans i peus o sotmetre cada decisió a una anàlisi forense i després atacar-los per fracassar a l'hora de governar amb convicció

treballava per a *The Sun*. Si fa 30 anys amb prou feines els fets arribaven a ser presents a les notícies bones, la presió que tenen els periodistes per oferir «notícies d'última hora» avui en dia crea una potent tendència cap a «l'exageració de la crisi», en què fins i tot el tema més insignificant es pot ampliar ràpidament per convertir-se en un exemple de fracàs sistèmic.

Per què, doncs, és important aquest èmfasi creixent en les crisis?

En primer lloc, és important perquè esgota i distreu els polítics i els alts càrrecs de la gestió estratègica de llarg termini que requereixen els serveis públics. No fer res no acostuma a ser una opció, fins i tot quan no queda clar com podria ser exactament una resposta efectiva. En segon lloc, és important perquè crea un clima constant d'ineshabitabilitat, inseguretat i fracàs polític que, en si, reforça una visió negativa de la capacitat dels polítics per prendre'n el control. Això, en tercer lloc, encaixa amb el fet que independentment de quin sigui l'origen de la crisi, es considerarà que els polítics en són responsables i en ells recauran les culpes. No s'accepten «forces majors», la naturalesa humana o simplement errors. Els polítics saben que quan se'ls considera responsables no es fa cap anàlisi racional de les proves disponibles, sinó un exercici desesperat de culpar i la demanda de

sacrificar el xai. La responsabilitat és una espècie de política de «t'hem enxampat».

Aquesta atenció que dediquem a l'existència del destí s'adapta, en quart lloc, a l'èmfasi que faig en aquest article en la «diferència d'expectatives» a causa de la manera com les notícies relacionades amb la crisi inevitablement col·loquen expectatives no realistes sobre les espatlles dels polítics i dels funcionaris. La saviesa que ens dona l'experiència és fantàstica després d'un esdeveniment. El que fa que el tema de les crisis sigui especialment interessant en un context de democràcies cada cop més «desencisades» és que es pot identificar un element de transferència alhora que la ira i la frustració de la població sobre un problema es pot canalitzar i controlar, fins a cert punt, a través de conductes polítiques. No dispo de cap prova empírica en què basar-me en aquest sentit —ja he dit que volia sondejar el terreny—, però no puc evitar pensar que la increïble indignació pública per l'escàndol de les despeses dels parlamentaris —perquè ha estat un escàndol, no una crisi— estava relacionada fins a cert punt amb una indignació social més profunda pel comportament dels banquers de la City pels incentius en gran mesura impossibles d'identificar. Per tant, els parlamentaris han ofert un parallamps cò-

mode i oportú per a la indignació social; diversos parlamentaris mereixen tot el que els ha passat i, més àmpliament, actuar com a via d'escapament de la ira pública es pot veure com un paper adequat i legítim de la Cambra dels Comuns. Però, alhora, cada persona no més pot suportar una quantitat determinada d'insults i hostilitat abans que es qüestioni la seva capacitat per tenir un paper positiu sense fer un canvi en un context més ampli.

Permeteu-me que introduueixi una petita anècdota per il·lustrar aquest tema. No fa gaire vaig anar a una entrevista per ocupar un càrrec de responsabilitat en el sector públic no relacionat amb cap idea política, i no em va sorprendre gaire que no centressin l'entrevista en la idoneïtat de les meves aptituds i experiència per als requisits del càrrec, sinó en com reaccionaria amb el fet que els mitjans fiquessin el nas als meus draps bruts, que seguissin els meus fills a l'escola i que algú que no conec de res rebés ofertes de grans sumes de diners per explicar històries obscenes. La mescla de vicissituds que modela la naturalesa de la professió de governar al segle XXI (exposat abans) dificulta prou aquesta tasca. Realment necessitem complicar més les coses i afegir més càrregues als polítics i als funcionaris d'aquesta manera? Què guanyem afegint un discurs estrident que ens

Quan es prometen polítiques que no són assolibles, la posterior actuació del govern debilita la confiança del poble i, per tant, provoca desencantament i apatia

anima a veure tots els polítics i funcionaris com a corruptes i poc fiables? El fet de mantenir un estat perpetu de crisi o indignació política i la delegació de la política fora de l'abast del control electoral ens impedeix allunyar-nos de la situació per reconèixer tot el que ofereix la política.

No estic encoratjant els votants perquè segueixin el consell de Bernard Baruch, assessor dels presidents dels EUA Woodrow Wilson i Franklin D. Roosevelt, de «votar el candidat que faci menys promeses perquè serà el que menys decepció causi», perquè amb això permetríem que els pessimistes, els detractors i els deprimits políticament ens robessin el sentit de l'optimisme i esperança que ofereix la política democràtica. Més aviat suggereixo que si la població veritablement creu que la política —i, per tant, els polítics— els estan fallant, això potser ens diu més de les expectatives polítiques que del fracàs dels polítics.

El vincle entre les expectatives poc realistes de la població i les crisis possiblement ha mostrat el seu costat més clar als EUA des de l'elecció d'Obama. La seva campanya es va basar en la promesa d'un canvi radical i característic, ni més ni menys. A mesura que s'acostava la fi de la campanya i, especialment, quan les enquestes d'opinió suggerien que era possible que

Obama guanyés, l'atenció de l'equip de campanya es va reorientar per abaixar les expectatives de la població sobre el que podria aconseguir si sortís elegit. La sobtada crisi financera i la visió d'una profunda i dolorosa recessió va augmentar la urgència al si de l'equip d'Obama per posar la gent de peus a terra, després d'una campanya en què la retòrica i les promeses d'«esperança» i «canvi» de sobte es van veure cara a cara amb la realitat d'una economia molt malmesa. Durant el període de transició després de les eleccions es va continuar intentant apagar les expectatives de la població per mirar d'evitar «un fort canvi d'humor des de l'excitació i l'eufòria cap a la desesperança», com va apuntar un dels assessors senyor d'Obama. En resposta a les preguntes sobre les prioritats immediates un cop al poder, Obama va dir diverses vegades als mitjans d'arreu del món que «els primers 100 dies seran importants, però possiblement els primers 1.000 dies marcaran la diferència [...]». No faré veure que res d'això hagi de ser fàcil, especialment ara».

No ha estat gens fàcil per a Obama ara que els reptes d'assolir el poder sembla que s'han encongit en comparació als reptes de governar. L'eslògan «Yes we can» s'ha convertit, en relació amb molts compromisos, en «encara espero que ho podem aconseguir en

algun moment», i les enquestes d'aprovació han caigut en la mateixa direcció. I, malgrat tot, personalment em sento força alleujat que Obama no sigui Superman (moltes persones eludeixen les seves pròpies responsabilitats com a ciutadans cercant un súper heroï que prengui el control). I, tot i així, l'elecció d'Obama continua demostrant la capacitat de la política democràtica de renovar-se, de reconnectar amb seccions de la comunitat política a les quals s'havia privat del dret a votar i d'assegurar pactes sobre polítiques ambiciosos que molts es pensaven que mai no es podien assolir. Amb aquests pensaments més optimistes al cap m'agradaria concloure tornant al punt de partida i fer una lloança de la política.

Lloança de la política

En aquest article he mirat de recuperar una mica de confiança en les virtuts de la política com a activitat humana positiva i civilitzada. Per acomplir aquesta tasca, he intentat nedar contra el corrent de l'opinió popular i espero que veieu que almenys no m'he enfonsat en el meu intent d'adoptar el que alguns considerarien una postura valenta, amb valor o imprudent. Però, com va dir Crick, «els

» La política democràtica no ofereix serveis públics personalitzats. És una activitat moral, humana i civilitzada que mai no s'ha erigit com a solució de tots els problemes

homes lliures s'arrisquen». ²² Espero que almenys hagi alimentat l'esperit per provocar una mica de reflexió per fer créixer un enfocament més positiu i constructiu envers els temes polítics. He intentat demostrar que la política importa perquè en conjunt ofereix molt més del que la gent reconeix, i les alternatives són molt pitjor. Permeteu-me que us proposi un punt de referència: «Un pantà enorme, caòtic, mal governat i que no acaba de funcionar correctament; els seus líders històricament s'han preocupat més del pillatge que no pas de governar. Les forces armades estan inflades de menjar, són paràsits, deslleials i generalment inútils excepte per amenaçar les vides i el benestar de tot el que suporta la població civil». ²³ Aquesta descripció recent d'un país africà podria fer que alguns que es queixen del que ofereix la política democràtica s'aturin a reflexionar.

Quan va ser la darrera vegada que us vaueu obligats a subornar una infermera, un funcionari local o un agent de policia per accedir a determinats serveis públics? Per què la gent creu que el Servei Nacional de Salut està en crisi i malgrat això qualifica la seva experiència personal dels serveis com a molt bona en general? Per què sembla que la població desconfia dels parla-

mentaris com a part de la classe política, però tendeix a tenir opinions molt més positives del parlamentari que representa la seva circumscripció? La intenció de la política democràtica no és oferir serveis públics personalitzats en el moment, en el lloc i de la manera que els volem. La política sorgeix del reconeixement de limitacions i d'un compromís per respectar la diversitat; és una activitat moral, humana i civilitzada que mai no s'ha erigit com a solució de tots els problemes o com a «alegria per a tots aquells que estan tristos», però és molt millor que cap altra forma de govern. Quan s'exposa d'aquesta manera sembla potser que el teixit de la política no està tan gastat com molts podrien pensar.

Defensar la política no és gens fàcil. Qualsevol persona que s'arrisqui a defensar els polítics o els processos polítics s'arrisca que el titllin d'irracional, de boig o, encara pitjor, d'amagar aspiracions polítiques. Jo no amago cap ambició amb la política dels partits, però no em puc mantenir al marge i veure com una professió noble —el servei públic es mescla amb una creença en la capacitat de l'acció col·lectiva— l'objectiu constant d'escarn i burla, sobretot quan habitualment es despleguen els arguments antipolítics com un cavall de Troia per a solucions basades en el mercat amb el risc de desfer una es-

fera pública que ens ha costat un segle construir. Fa gairebé 50 anys Bernard Crick va escriure *En defensa de la política* com a rèplica seriosa i intel·ligent adreçada a aquells que condemnaven els assoliments i els principis de la política democràtica, però el seu argument és fins i tot més rellevant avui en dia.

Ara que s'acosta el final del meu article potser veiem aquest moment com la calma que precedeix la tempesta. A curt i mitjà termini la política se centrà en la gestió del procés de reduir les expectatives que té la població sobre el que l'Estat pot i hauria d'oferir i en la reducció de la «diferència d'expectatives» des de dalt i no pas tant des de baix. Tanmateix, cal recordar que les crisis també porten oportunitats i com a tals mai no s'haurien de desapropiar. La crisi financera internacional obligarà molts governs a plantejar qüestions complicades sobre el futur dels serveis públics i el que és realista esperar que faci l'Estat al segle XXI. Els polítics hauran de prendre decisions difícils, però hi ha l'oportunitat d'utilitzar aquests reptes per tal de generar un seguit d'oportunitats més realistes entre la població. Al Regne Unit les eleccions generals també oferiran noves esperances amb l'arribada de nous parlamentaris amb una reputació irreprotxable, lluny de les acusacions d'escàndols i corrupció. Sens dubte, tinc la impressió que la po-

22 CRICK, *In Defence of Politics*, p.28.

23 MULLIN, *View from the Foothills*, p.477.

blació desitja una versió més optimista, equilibrada i informada de la política, sobretot pel que fa al que pot oferir en el futur.

El deute que tinc amb Bernard Crick és gran, però per concloure el meu article inaugural m'agradaria remuntar-me no 50 anys enrere, a la *Defensa* de Crick, sinó gairebé exactament 100 anys, a un discurs pronunciat el 23 d'abril de 1910 amb ira i passió per Teddy Roosevelt. L'home a l'arena continua sent la renyina més autoritària per a aquells que es queixen des de fora sobre el fracàs de la política.

«El que compta no és el crític, no és la persona que assenyala com els forts ensopeguen o com la persona d'acció ho podria haver fet millor. El mèrit correspon a qui està a l'arena, amb la cara plena de sorra, suor i sang; que lluita amb valentia; que s'equivoca i torna a començar una vegada rere l'altra, perquè no hi ha esforç sense errors ni imperfeccions, però que s'esforça per passar a l'acció, que coneix l'entusiasme i la gran devoció, i que es compromet amb una causa justa».

És amb aquesta actitud que m'agradaria que rebutgéssiu el simple fatalisme que durant tant de temps ens ha amagat els mèrits de la política i que en el futur trenqueu una llança en el seu favor. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ALLISON, Graham. «Public and private management: are they fundamentally alike in all unimportant respects?». A PERRY, James i KRAEMER, King (ed.). *Public Managemet*. Palo Alto: Mayfield, 1983, p.72-93.

BUTCHER, Tim. *Blood River*. Londres: Chatto & Windus, 2007.

CAMPBELL, Alistair. *The Cudlipp Lecture* [en línia]. Londres: *The Independent*, 2008. Consultable a: <<http://www.independent.co.uk/news/media/alastair-campbell-the-cudlipp-lecture-775278.html>>.

CRICK, Bernard. *In Defence of Politics*. Londres: Penguin Books, 1962.

CRICK, Bernard. *En defensa de la política*. Barcelona: Tusquets, 2001.

GAMBEL, Andrew. *Politics and Fate*. Cambridge: Polity, 2000.

GAMBEL, Andrew. *The Spectre at the Feast*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.

HAY, Colin. *Why We Hate Politics*. Cambridge: Polity, 2007.

Ipsos MORI. *Blair's Britain: The Political Legacy*. Londres: Hansard Society, 2008.

Ipsos MORI. *Audit of Political Engagement*. Londres: Hansard Society, 2010.

LLOYD, John. *What the Media Are Doing to Our Politics*. Londres: Constable, 2004.

MARQUAND, David. *The Decline of the Public*. Cambridge: Polity Press, 2004.

MULLIN, Chris. *A View from the Foothills: The Diaries of Chris Mullin*. Londres: Profile, 2009.

NORRIS, Pippa. *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

PATTERSON, Thomas. *Out of Order*. Nova York: Vintage, 1994.

RANCIÈRE, Jacques. *On the Shores of Politics*. Londres: Verso, 1995.

RIDELL, Peter. *In Defence of Politicians—In Spite of Themselves* [en línia]. Londres: Hansard Society, 2010. Disponible a: <http://www.hansard-society.org.uk/blogs/recent_events/archive/2010/02/24/2376.aspx>.

STOKER, Gerry. *Why Politics Matters*. Londres: Palgrave, 2006.

STOKER, Gerry. «Politics in mass democracies». A *Representation*, 2007, vol. 42, núm. 3, p.181.

WRIGHT, Tony. «Doing Politics Differently». A *The Political Quarterly*, 2009, vol. 80, núm. 3, p.319-328.

Nelson Mandela
Líder polític sud-africà contra l'apartheid

«No estic preparat per vendre el dret de naixement d'un poble a ser lliure»

El 31 de gener de 1985 el President de l'Estat de Sudàfrica, Pieter Willem Botha, en una intervenció al Parlament, va oferir a Mandela la llibertat a condició que «rebutgés la violència de forma incondicional com a arma política».

Aquesta va ser la sisena oferta de llibertat feta a Mandela. Ofertes anteriors tenien com a condició que Mandela marxés a viure al bantustan de Transkei. Les va refusar totes donant a entendre que rebutjava els bantustans i tothom qui col·laborés en el seu establiment i manteniment.

La resposta de Mandela a l'última oferta va ser llegida en nom seu per la seva filla Zinzi en un míting massiu a l'Estadi Jabulani, a Soweto, el 10 de febrer de 1985.

«El divendres, la meva mare i el nostre advocat van veure el meu pare a la presó de Pollsmoor per obtenir la seva resposta a l'oferta de Botha de llibertat condicional. Les autoritats carceràries van intentar aturar la formulació d'aquesta declaració, però ell no va acceptar-ho i va deixar clar que us faria arribar el missatge a vosaltres, el poble.

»Estrangers com Bethell d'Anglaterra i el professor Dash d'EUA han estat autoritzats les últimes setmanes per Pretòria a veure el meu pare sense restricció, tot i que Pretòria no us pot autoritzar a vosaltres, el poble, a sentir directament allò que ell ha de dir. Ell hauria d'estar present aquí per dir-vos què pensa d'aquesta declaració de Botha. No li està permès fer-ho. La meva mare, que també va sentir

les seves paraules, tampoc no està autoritzada a parlar-vos avui.

»El meu pare i els seus camarades a la presó de Pollsmoor us envien una salutació a vosaltres, el poble que estima la llibertat de la nostra tràgica terra, amb plena confiança que continuareu amb la lluita per la llibertat. Ell i els seus camarades a la presó de Pollsmoor envien les més efusives salutacions al bisbe Desmond Tutu. El bisbe Tutu ha deixat clar al món que el Premi Nobel de la Pau us pertany a vosaltres, que sou el poble. El saludem.

»El meu pare i els seus camarades a la presó de Pollsmoor estan agraïts al Front Democràtic Unit, que sense dubtar-ho els va deixar el seu local perquè poguessin parlar-vos avui. El meu pare i els seus camarades desitgen comunicar-vos això, al poble, primer. Tenen clar que són responsables de vosaltres i només de vosaltres. I que hauríeu de sentir les seves opinions directament i no a través d'altres. El meu pare no parla només per ell mateix i pels seus camarades a la presó de Pollsmoor, sinó que espera poder parlar també per tots aquells empresonats per oposar-se a l'apartheid, per tots aquells que han estat expulsats, per tots aquells que estan a l'exili, per tots aquells que pateixen sota l'apartheid, per tots aquells que s'oposen a l'apartheid i per tots aquells que estan oprimits i explotats.

»En tota la nostra lluita hi ha hagut titelles que han afirmat parlar per vosaltres. Han fet aquesta afirmació, tant aquí com a l'estranger. No tenen cap importància. El meu pare i els seus companys no seran com ells. El meu pare diu:

»Sóc membre de l'African National Congress.

* Traducció de Mots i Barrals

Sempre he sigut membre de l'African National Congress i continuaré sent membre de l'African National Congress fins que em mori. Oliver Tambo és molt més que un germà per a mi. Ha estat el meu millor amic i camarada durant gairebé cinquanta anys. Si hi ha algú entre vosaltres que desitja la meua llibertat, Oliver Tambo la desitja encara més, i sé que ell donaria la seva vida per veure'm lliure. No hi ha cap diferència entre la seva opinió i la meua.

»Em sorprenen les condicions que el govern em vol imposar. No sóc un home violent. Els meus companys i jo vam escriure el 1952 a Malan demanant una taula rodona per negociar i trobar una solució als problemes del nostre país, però això va ser ignorat. Quan Strijdom estava en el poder, vam fer la mateixa proposta. De nou va ser ignorada. Quan Verwoerd estava en el poder vam demanar una convenció nacional perquè tota la gent a Sudàfrica decidís sobre el seu futur. Això, també, va ser en va.

»I va ser llavors, quan qualsevol altra forma de resistència s'esvaïa per a nosaltres, que vam passar a la lluita armada. Let Botha mostra que és diferent a Malan, Strijdom i Verwoerd. Deixem-lo que renunciï a la violència. Deixem-lo que digui que desmantellarà l'apartheid. Deixem-lo que aixequi

la prohibició de l'organització del poble, l'African National Congress. Deixem-lo que alliberi tots aquells que han estat empresonats, expulsats o exiliats per oposar-se a l'apartheid. Deixem-lo que garanteixi la lliure activitat política perquè la gent pugui decidir qui els governarà.

»Desitjo la meua llibertat de tot cor, però em preocupa encara més la vostra. Massa persones han mort des que vaig anar a la presó. Massa persones han sofert per l'amor a la llibertat. La dec a les seves vídues, als seus orfes, a les seves mares i als seus pares que han patit i han plorat per ells. No només he sofert jo durant aquests anys llargs, solitaris i perduts. No estimo la vida menys que vosaltres. Però no puc vendre el meu dret de naixement, i tampoc estic preparat per vendre el dret del naixement d'un poble a ser lliure. Estic a la presó com a representant del poble i de la vostra organització, l'African National Congress, que va ser prohibit.

»Quina llibertat tinc si l'organització del poble encara està prohibida? Quina llibertat tinc si puc ser arrestat per un delictes de pas? Quina llibertat tinc per viure la meua vida en família amb la meua estimada esposa que encara està a l'exili a Brandfort? Quina llibertat tinc si haig de demanar permís per viure en

una zona urbana? Quina llibertat tinc si necessito un segell en el meu passaport per buscar feina? Quina llibertat tinc si la meua ciutadania sudafricana no és respectada?

»Només els homes lliures poden negociar. Els presoners no poden signar contractes. Herman Toivo, en ser alliberat, mai no va poder garantir res, ni tampoc va ser cridat a fer-ho.

»No puc donar ni faré cap promesa en un moment en què tu i jo, el poble, no som lliures.

»La vostra llibertat i la meua no es poden separar. Tornaré.» ◀

Aureli Argemí
President del CIEMEN
ciemen@ciemen.cat

Le nazioni proibite, de Sergio Salvi

Segurament el llibre que em va causar més impacte a l'hora d'elaborar el meu projecte de fundar una entitat dedicada al coneixement dels pobles marginats, a la defensa del reconeixement dels seus drets i a la formació d'una xarxa de cooperació entre ells, fou *Le nazioni proibite* de Sergio Salvi.

M'arribà a les mans el 1974, quan em trobava a Itàlia i cercava com concretar el meu projecte i com trobar les persones que s'hi poguessin interessar. Tot i que ja aleshores hauria volgut crear, en terres catalanes, el Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions (CIEMEN), la situació del nostre país, encara sota el franquisme, m'ho feia impossible. Vaig escollir, provisionalment, Itàlia. Coneixia prou bé el país i havia establert amistat amb força gent des que a finals dels anys 1960 vaig haver de residir a Milà com a secretari de l'abat de Montserrat, Aureli Maria Escarré (1908-1968), exiliat vora d'aquella gran metròpoli. A més, el fet de trobar-me al costat de l'abat Escarré, famós a Catalunya i després també a l'estranger, em permeté de viure una experiència excepcional en el sentit que vaig poder constatar com la gran majoria d'italians, procedents d'arreu, que venien a visitar l'abat Escarré, li retien homenatge per la seva defensa del retorn de la democràcia a l'Estat espanyol, però gairebé tots ells eren ignorants d'allò que significaven les seves posicions, especialment perseguides per la dictadura franquista, a favor dels drets del poble català. La vivència d'aquesta ignorància m'impactà i a poc a poc, em vingué la idea de crear un centre d'informació sobre la nació catalana, la seva situació, les seves reivindicacions... Estava convençut, i

continuo estant-ho, que calia lluitar contra la ignorància, origen d'incomprensions, odis, menyspreus... A la vegada, de la mateixa experiència, en sorgí la idea d'estendre el projecte del CIEMEN envers les altres nacions en una situació semblant a la catalana i també víctimes de la ignorància. O sigui, el CIEMEN, que ha estat l'eix de les meves activitats des d'aquells anys, estava naixent com un fruit madur d'unes reflexions i vicissituds tangibles.

Recordo aquestes circumstàncies per posar en relleu i contextualitzar millor la meua trobada amb *Le nazioni proibite*. Val a dir que aquesta obra era una novetat gairebé absoluta, almenys a Itàlia i a altres indrets d'Europa, on ben pocs autors s'havien entretingut a parlar del tema i menys encara, a escriure'n en un sentit positiu. L'obra de Salvi, cenyida a les nacions prohibides d'Europa, tenia, a més, un to pedagògic, militant i de denúncia. Era vergonyós que un bon nombre de nacions fossin tan maltractades en una «nova» Europa que s'estava reconstruint, després de la Segona Guerra Mundial provocada, sobretot, pel no respecte als drets de molts dels seus pobles. Calia, per tant, que prevalguessin ara els principis de la convivència democràtica i de la promoció dels drets humans col·lectius en els diversos pobles que la integren. Aquest era el desig expressat en les pàgines del llibre de Salvi. Un ideal amputat al si de la gran majoria dels Estats constituïts, on acostumen a aixopugar-se més d'una nació oficialment ignorada o víctima del menyspreu.

En tot cas, el llibre de Salvi m'era un bon instrument per a explicar aquestes realitats, començant per la definició mateixa sobre què és una nació.

El desig de Salvi era que prevalguessin els principis de la convivència democràtica i de la promoció dels drets humans col·lectius en els diversos pobles que integren Europa

Estava escrit en forma de fitxes que corresponien a la majoria de nacions menystingudes en el panorama nacional d'Europa. A molts lectors els podia xocar que en la llista de noms d'aquestes nacions hi figuessin, pel que fa a l'Estat italià, per exemple, el Friül o la Sardenya, que per la majoria dels italians eren considerades simples regions o minories lingüístiques, sense més.

És veritat que en l'obra de Salvi hi trobem llacunes, imprecisions, anàlisis discutibles i errors en la presentació d'algunes de les nacions. Però, com diu ell mateix, tot això és causat perquè va haver de treballar sovint amb escassa documentació i poc fidedigna. Tanmateix, gràcies a la lectura d'aquest llibre se'm despertaren les ganes d'aprofundir en la temàtica, ben ajudat amb la gran quantitat de treballs que s'han anat publicant posteriorment. ◀

Sergio Salvi
(Florència, 1932)

Sergio Salvi és un escriptor, poeta i historiador de les llengües minoritzades nascut a Florència, la majestuosa capital d'una Toscana que encara conserva el llegat artístic, històric i cultural del que va ser un estat independent fins el 1859. Una personalitat pròpia que marca la vida i l'obra de Salvi. Primer, conreant el toscà, dialecte italià que esdevé el registre literari d'aquesta llengua, a través de les publicacions *Protocolli*, *L'Oggidi i Letteratura*, fins a fundar la revista de poesia *Quartiere* el 1958. I després, centrant els seus estudis en donar a conèixer els pobles i les nacions sense estat ocults per un món marcat per la Guerra Freda. Així neix *Le nazioni proibite: guida a dieci colonie «interne» dell'Europa occidentale*, llibre que dona pas a un conjunt d'obres sobre els pobles oblidats d'Europa. Entre les més recents en destaca *L'Italia non esiste* (1996) i *L'identità toscana* (2006).

Le nazioni proibite:
guida a dieci colonie «interne»
dell'Europa occidentale
Vallecchi. Florència, 1973

Le nazioni proibite pren relleu en ser la primera guia divulgativa que parla de les nacions sense estat d'Europa, analitzant la Bretanya, Catalunya, Cornualla, Escòcia, Frísia, Friül, Gal·les, Occitània, el País Basc i Sardenya. Malgrat les imprecisions, i fins i tot algun error notable, Salvi presenta aquests pobles sota el concepte de colònies internes d'Europa en un moment on el dret a l'autodeterminació esdevé la base del procés de descolonització d'Àfrica i Àsia. Aquesta valentia i la voluntat de donar a conèixer els pobles minoritzats d'Europa és el que dona valor a *Le nazioni proibite*. Una obra que ha vist com naixien organitzacions inspirades en el seu exemple. Entre elles, a casa nostra, el CIEMEN d'Aureli Argemí.

Isona Passola
Productora de Massa d'Or Productions
films@massador.com

Pa negre, d'Agustí Villaronga

Fer possible del no res una història a la pantalla, produir una pel·lícula, crear-la, és una de les millors experiències que he tingut a la meua vida, a part de tenir un fill. En l'imaginari col·lectiu, el productor sol ser un home amb un bon cigar fumant a la boca, envoltat d'actrius que estan molt bones i que a més de la pel·lícula, ho paga tot.

En el meu cas no sóc un home, he pogut deixar de fumar més o menys com tothom, estic envoltada d'actors i actrius que són molt bons, i busco el finançament de la pel·lícula a les televisions amb precompres, amb drets d'antena, i al mercats internacionals. També m'acullo als ajuts nacionals i europeus que es donen a la cinematografia perquè a Europa no desaparegui la diversitat cultural per culpa del monopoli del cinema nord-americà.

Reunir tot això fa possible una pel·lícula. Però el que a mi de veritat m'interessa del meu ofici de productora és buscar la idea, el llibre, el director i configurar un equip artístic i tècnic capaç d'anar a la una en cos i ànima per a fer possible el miracle d'un llargmetratge.

El Govern actual de Catalunya ha entès que una bona pel·lícula és la millor carta de presentació d'un país al món. I ha fet aprovar una llei que permetrà al cinema català, l'última pota de la cultura catalana per normalitzar, esdevenir un cinema bo i plenament europeu. No podem fer res més que alegrar-nos-en! És gràcies a aquesta bona política del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació que s'ha pogut fer *Pa Negre*.

Quan vaig demanar els drets de *Pa Negre* a l'Emili Teixidor, li vaig dir que em fes confiança, que el di-

rector que li proposaria li convertiria el llibre en una bona pel·lícula. Jo tenia al cap el meu estimat Agustí Villaronga, amb qui havíem compartit amb gran èxit l'experiència d'una altra adaptació literària, *El Mar* de Blai Bonet i, sense èxit, la de Simenon *El passatger clandestí*. Sabia que no podíem repetir l'error. El productor no pot equivocar-se en fer la proposta al director-autor: ha d'arribar un moment que per garantir l'èxit de l'empresa hauria de ser com si ell hagués escrit l'obra original. I aquesta simbiosi es produeix quan pot dir: «aquesta frase no sé si és meua o de l'autor del llibre», o «aquest personatge qui de tots dos l'ha creat?».

Villaronga ha pogut compartir el món de Teixidor perquè és un especialista en captar les emocions humanes, les més extremes, la humiliació per exemple i encara més si es produeixen en la infància, que és on es configura la vida adulta de les persones. A l'Andreu, el protagonista de *Pa Negre*, l'Agustí l'ha entès com si l'hagués parit. La dolenteria dels bons i la bondat dels dolents... En això és el mestre dels mestres!

L'alt valor de producció de la pel·lícula l'hem assolit gràcies als nostres coproductors de TVC, i a la participació de TVE, la Generalitat de Catalunya, el Ministeri de Cultura, el distribuïdor internacional de BETA i el distribuïdor EMON. La seva aposta ha fet de *Pa Negre* una pel·lícula plenament europea pel que fa al potencial comercial.

No volíem que fos una pel·lícula de postguerra convencional. Totes les localitzacions, que són moltes, són reals, mínimament retocades, que vol dir molt retocades a favor de l'autenticitat i del re-

Villaronga ha pogut compartir el món de Teixidor perquè és un especialista en captar les emocions humanes, les més extremes

alisme. El vestuari, fet a mida, envellit, jugant amb les tonalitats de la roba, els colors freds i els calents segons l'emocionalitat de les seqüències. Els efectes especials, molt complexos, fets per donar l'espectacularitat que una gran producció mereix. El càsting, els nostres nens protagonistes, un dels grans encerts de la pel·lícula, han sortit de la Catalunya profunda i han estat escollits entre 100, per a ser creïbles al màxim. I hores d'assaig amb l'Agustí. La clau de l'èxit del bon cinema sol ser el temps, dies, hores, i això val molt més diners que la tècnica o les *superstars*. Com deia Hitchcock, més val una unça de preparació que deu tones d'improvisació. El nostre *Pa Negre* s'ha cuït lentament i amb molt d'amor.

Tot això tan i tan complicat només ha estat possible perquè al darrere hi havia una bona història i un gran director acompanyat d'un equip dels millors. Diria que hem aconseguit fer de *Pa Negre* una bona pel·lícula, però ara us toca decidir a vosaltres els espectadors. A vosaltres que us necessitem com el pa, per continuar entestats en fer un bon cinema català que trenqui els esquemes minoristes del nostre cine i que abraçi un públic cada cop més i més gran. ◀

La España de los otros españoles

Carles Bonet

Planeta
barcelona, 2010

Ferran d'Aragó, Antoni de Capmany, Joan Prim, Francesc Pi i Margall, Francesc Cambó, Lluís Companys o Josep Tarradellas són algunes de les personalitats polítiques catalanes que Bonet estudia per analitzar la concepció que, al llarg de generacions, Catalunya ha tingut d'Espanya, com a possible projecte compartit per les diferents nacions peninsulars ◀

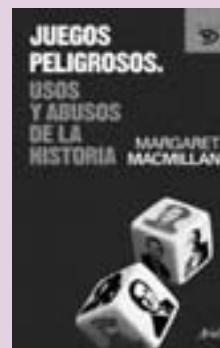

Ridiculament correcte

Anthony Browne

La Campana
Barcelona, 2010

La intenció inicial de la correcció política era bona, lluitar contra la discriminació de les minories, però s'ha acabat convertint en un prejudici. Com que hi ha coses que no es poden dir, com que hi ha realitats que el discurs políticament correcte es nega a admetre perquè no encaixen dins del seu esquema, hi ha molts problemes que no s'afronten o s'afronten malament. ◀

Juegos peligrosos

Margaret MacMillan

Ariel
Barcelona, 2010

MacMillan reflexiona sobre la Història en si mateixa: de com el poder l'usa i abusa d'ella, de com es manipula per justificar una matança i una guerra o el govern d'un tirà, de com se substitueix per llegendes construïdes per alimentar el narcisisme col·lectiu, per envellir i ennoblir un passat que no va tenir res d'exemplar ni gloriós o que senzillament, no va existir. ◀

Aturem la crisi

Arcadi Oliveres

Angle Editorial
Barcelona, 2010

Estem patint una crisi provocada per les perversions financeres d'un sistema avariciós i el consum desenfrenat, que ha provocat un atur altament preocupant. Oliveres desemmascara els principals culpables d'una crisi que creu que s'hagués pogut evitar i, de la qual tots en som una mica còmplices. Però acaba esperançadament: les claus pel canvi són possibles, i ara ja del tot necessàries. ◀

Camins de democràcia

Ferran Requejo

L'Avenç
Barcelona, 2010

Descriure la realitat que ens envolta per poder transformar-la. Aquest és l'objectiu de Requejo quan justifica l'independentisme català arrel de la rigidesa de la Constitució espanyola i, també, quan afronta la resta de debats contemporanis: la qualitat de la democràcia, la globalització —amb un accent en els reptes ecològics— i els darrers descobriments científics que incideixen en la ciència i la filosofia polítiques. ◀

La idea de la justícia

Amartya Sen

Taurus
Madrid, 2010

És la justícia social una idea fora del nostre abast o una possibilitat real? Sen ofereix una alternativa a les teories convencionals de justícia, les quals fa temps que han deixat de ser una realitat pràctica. D'aquesta manera, l'autor es decanta pel respecte a les diferents percepcions de «societat justa» per tal de construir una teoria de la justícia que resolgui les qüestions de la injustícia global. ◀

EINES 13

PORTAL

Cultura i política
Marina Llansana

INCORRECTE

**Regulem la prostitució.
D'explotades a ciutadanes**
Anna Simó

REPTE

**Nous experiments
amb la veritat:
el decreixement**
Stefano Puddu

VOLTA EL MÓN...

**Discriminar,
«enough is enough»**
Gemma Calvet

...I TORNA AL BORN
Va passar i jo hi era
Vidal Vidal

NYERROS I CADELLS

**Copagament sanitari:
perspectives
contraposades
per salvar l'estat del
benestar**

Guillem López-Casasnovas
Àngels Martínez Castells

ELECCIONS

**Suècia: aval a un
reajustament
moderat de l'estat
del benestar**
Antoni Segura

CONNEXIONS

**Qüestions de cultura,
qüestió de cultures**
Bienve Moya

**Cultura i mitjans,
el tàndem forçós**
Àlex Gutiérrez

**Fer de la cultura un motor
econòmic: quatre regles
e-lementals**
Antoni Lladó

**Entorn general i mercat
interior als Països Catalans**
Toni Mollà

NAVEGADOR

**Berlín, simfonia
d'una gran ciutat**
Oriol Puig

FÒRUM

**Xavier Antich:
«El paper polític de la
cultura és que fa polis,
fa comunitat, aglutina»**
Una conversa
amb Josep Bargalló

VARIABLES

**Què hi ha de cert en la tesi
de la fi de la
socialdemocràcia?**
Bernhard Wessels

FULL DE CÀLCUL

**Deu raons per superar la
crisi amb independència**
Albert Castellanos

ARXIU

**Jaume Vicens Vives
i Ferran Soldevila:
Afinitats i divergències**
Enric Pujol

EXPLORADOR

Nicaragua, nicaragüita...
Salvador Martí

FINESTRA

En defensa de la política.
Matthew Flinders

CLÀSSIC

**Nelson Mandela:
«No estic preparat
per vendre el dret
de naixement d'un poble
a ser lliure»**

TRIBUT

**Le nazioni proibite,
de Sergio Salvi**
Aureli Argemí

FILMOTECA

**Pa negre,
d'Agustí Villaronga**
Isona Passola

PUNT DE LLIBRES

